

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
KONSTITUCINĖS TEISĖS KATEDRA

ROBERTA FIRAVIČIŪTĖ
Parlamento teisės ir valstybės valdžios institucijų magistrantūros studijų
programa

**LIETUVOS, ŠVEICARIJOS, ŠVEDIJOS
PARLAMENTŲ KONSTITUCINIS
STATUSAS: LYGINAMOJI ANALIZĖ**
Magistro baigiamasis darbas

Vadovė
Doc. dr. Milda Vainiutė

VILNIUS, 2010

TURINYS

IVADAS	3
1. ISTORINIAI PARLAMENTŲ ATSIKADIMO PAGRINDAI	6
1.1. Parlamentų užuomazgos	6
1.2. Pirmosios Lietuvos, Šveicarijos ir Švedijos Konstitucijos ir parlamentų jose įtvirtinimas	9
1.3. XIX a. vidurio – XX a. pradžios Lietuvos, Šveicarijos ir Švedijos Konstitucijos ir jose įtvirtintas parlamentų statusas.....	13
1.4. 1992 m. Lietuvos ir 1999 m. Šveicarijos Konstitucijos bei Švedijos Konstitucijos sudedamieji aktai(1974 m. Aktas dėl valdymo formos, 1810 m. Aktas dėl sosto paveldėjimo, 1949 m. Aktas dėl spaudos laisvės, 1991 m. Įstatymas dėl žodžio laisvės)	17
2. PARLAMENTŲ FORMAVIMO TVARKA	21
2.1. Reikalavimai kandidatui į parlamento narius	21
2.2. Rinkimų tvarka.....	25
3. PARLAMENTO NARIO STATUSAS	31
3.1. Laisvas mandatas.....	32
3.2. Teisės ir pareigos	34
3.3. Imunitetas ir indėnitetas.....	36
3.4. Kitos parlamento nario veiklos garantijos	38
4. PARLAMENTŲ STRUKTŪRA	41
4.1. Parlamento Pirmininkas	42
4.2. Komitetai	44
4.3. Frakcijos	47
4.4. Komisijos ir kiti parlamentų struktūriniai padaliniai	49
5. PARLAMENTŲ ĮGALIOJIMAI	54
5.1. Įstatymų leidyba	55
5.2. Parlamentinė kontrolė.....	60
5.2.1. Nepasitikėjimas Vyriausybe ar ministru.....	61
5.2.2. Interpelacija ir paklausimai	62
5.2.3. Vyriausybės metinės veiklos ataskaita.....	65
5.3. Pareigūnų skyrimas ir atleidimas	65
5.4. Biudžeto tvirtinimas	67
5.5. Užsienio politika ir tarptautinių sutarčių ratifikavimas	69
5.6. Kitos parlamentų funkcijos	70
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	72
LITERATŪROS SĄRAŠAS	75
SANTRAUKA	82
SUMMARY	83

IVADAS

Šiuolaikinė demokratinė valstybė sunkiai gali būti įsivaizduojama be Tautos atstovaujamosios institucijos – parlamento. Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne *parlamentas* apibūdinamas kaip aukščiausias renkamasis įstatymų leidybos ir valstybinės valdžios organas.¹ Tuo tarpu tarptautinių žodžių žodyne *parlamentas* (pranc. *parlement* – pokalbis, *parler* – kalbėti) apibrėžiamas kaip valstybės valdžios aukščiausiasis organas, renkamas visuotiniais rinkimais, vykdomas valstybės įstatymų leidybos funkciją, formuojantis valstybės biudžetą ir kontroliuojantis vykdomąją valdžią.² Parlamentas, kaip tautos atstovybė, žinomas jau nuo Antikos laikų, tik kiek kitokia forma. Senovės Atėnuose tauta buvo savarankiška ir nepriklausoma; valdininkai tebuvo tautos valios vykdytojai.³ Buvo manoma, kad valstybė visuotinės gerovės labui turi remtis visų savo piliečių aktyvumu, o piliečiai privalo turėti vienodas teises dalyvauti valdant valstybę. Susirinkime dalyvaudavo visi visateisiai ir pilnametystės (20 metų) sulaukę vyriškos lyties Atėnų piliečiai,⁴ kalbėti galėjo kiekvienas. Kalbėtojai turėjo išmanyti įstatymus, žinoti politinę padėtį, iš jų buvo tikimasi geros iškalbos, todėl dažniausiai kalbas sakydavo tik politikai.⁵ Nepaisant to, piliečiai aktyviai savo teises įgyvendindavo ir per įstatymų leidybą. Šia teise galėjo naudotis visi, turintys teisę dalyvauti tautos susirinkime: bet kuris visateisis pilietis tautos susirinkimui galėjo pateikti įstatymo projektą, o įstatymai buvo priimami rankų pakėlimu. Priimtą įstatymą galėjo atmesti vienintelė institucija – aukščiausias valstybės teismas (*gr. helieja*), burtais sudaromas 1 metams.⁶

Šiuolaikiniai parlamentai skiriasi nuo Atėnų piliečių susirinkimo, kuriame Tauta tiesiogiai dalyvaudavo sprendimų priėmimo ar įstatymų leidyboje, nes šiuo metu parlamentai Tautos valią įgyvendina per Tautos išrinktus atstovus. Mūsų analizuojamos Lietuvos ir Švedijos Konstitucijos įtvirtina, kad suverenitetas priklauso Tautai ir kad suverenią galią Tauta įgyvendina tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus atstovus, tuo tarpu Šveicarijos Konstitucijoje *expressis verbis* tokios nuostatos neaptiksime, tačiau Šveicarijoje kaip niekur kitur labai gerai užtikrinta piliečių teisė dalyvauti politinėje veikloje, nes šioje valstybėje įvairiais visuomenės gyvenimo

¹ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001.

² Tarptautinių žodžių žodynas. Valerija Vaitkevičiūtė. Vilnius. 2001. P. 730.

³ Antikos žodynas. Vilnius: Alma littera, 1998.

⁴ Maksimaitis M. Užsienio teisės istorija - Justitia. Vilnius. 2002. P. 40.

⁵ Antikos žodynas. Vilnius: Alma littera, 1998.

⁶ Maksimaitis M. Užsienio teisės istorija - Justitia. Vilnius. 2002. P. 40.

klausimais nuolatos vyksta referendumai. Žinoma, parlamento idėja, atkeliavusi nuo Antikos laikų, pasikeitė, tačiau išliko tas pats šios institucijos tikslas - atstovauti Tautą, išreikšti jos valią, todėl parlamentams, kaip ypatingoms Tautos atstovybėms, turėtume skirti išskirtinį dėmesį. Atsižvelgiant į tai, kad šiame darbe trijų valstybių parlamentai analizuojami labai plačiai – analizuojamos istorinės jų susiformavimo aplinkybės, parlamentų rinkimų tvarka, parlamentaro statusas, parlamentų struktūra bei pagrindinės parlamentų funkcijos, tai parlamentų santykiui su kitomis valstybės valdžios institucijomis bus skiriamas minimalus dėmesys.

Temos aktualumas. Parlamentų konstitucinio statuso tema aktuali dėl to, kad parlamentai yra ypatingos Tautos atstovybės, o šiuo metu mažėjant politiniam rinkėjų aktyvumui, gyventojams nepasitikint parlamentu, mažėja ir tautos atstovybės reikšmė. Todėl įdomu išsiaiškinti, ar skirtingų valdymo formų valstybėse parlamentas grindžiamas tais pačiais konstituciniais principais? Būtina pažymėti, kad šios trys valstybės buvo pasirinktos dėl to, kad Šveicarija ir Švedija turi turtingą ir savitą ne tik istorinę patirtį, bet ir konstitucinį reguliavimą, iš kurio Lietuva, kaip dar labai jauna demokratinė valstybė, galėtų pasisemti patirties. Be kita ko, Lietuvos Respublikos Parlamentas dar nebuvo išsamiai analizuotas lyginant jį su Šveicarijos ir Švedijos parlamentais, nors Lietuvos Respublikos Seimas buvo ne kartą analizuotas prof. V. Sinkevičiaus, prof. J. Žilio, prof. E. Šileikio darbuose, o apie Šveicarijos Federalinį susirinkimą bei Švedijos Riksdagą daugiausiai rašyta užsienio šalių autorių darbuose, todėl šis darbas bus skirtas palyginti Lietuvos, Šveicarijos ir Švedijos parlamentus ir surasti tam tikrų panašumų ir skirtumų.

Objektas. Lietuvos, Šveicarijos ir Švedijos parlamentų konstitucinis statusas.

Tikslas. Remiantis Lietuvos, Šveicarijos ir Švedijos konstitucinėmis nuostatomis išanalizuoti ir palyginti šių valstybių parlamentų konstitucinio statuso ypatumus.

Uždaviniai:

1. Išnagrinėti istorines parlamentų susiformavimo aplinkybes.
2. Išanalizuoti parlamento formavimo tvarką.
3. Atskleisti parlamentaro statuso ypatumus.
4. Išnagrinėti parlamentų struktūrą.
5. Per parlamento atliekamas funkcijas įvertinti, kokią vietą parlamentai užima savo valstybės valdžios institucijų sistemoje.

Tyrimo metodai – teisės aktų analizė, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijos analizė, mokslinės literatūros analizė, lyginamasis metodas.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, penki skyriai, išvados ir pasiūlymai, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, literatūros sąrašas.

Pirmoje dalyje nagrinėjama literatūra, susijusi su parlamento institucijos formavimusi konkrečiose valstybėse, pradedant pirmosiomis parlamentų užuomazgomis XIV – XV a. ir baigiant šių dienų Konstitucijomis.

Antroji dalis yra skirta Lietuvos, Šveicarijos ir Švedijos parlamentų formavimo tvarkai, pagrindiniams reikalavimams, taikomiems kandidatams į parlamento narius.

Trečioje dalyje analizuojamas parlamentaro statusas, taip pat jo veiklos teisinės ir materialinės garantijos.

Ketvirtoje dalyje dėmesys skiriamas parlamentų struktūrai bei parlamentų struktūrinių padalinių pagrindinėms funkcijoms.

Penktoje dalyje autorė analizuoja parlamentų funkcijų įgyvendinimą, dėmesį skirdama ne tik įstatymų leidybai, bet ir Konstitucijos keitimo procesui, atskiroms parlamentinės kontrolės formoms, biudžeto tvirtinimui bei užsienio politikos įgyvendinimui ir kitoms parlamento funkcijoms.

Literatūra ir šaltiniai. Remtasi Lietuvos, Šveicarijos ir Švedijos Konstitucijomis, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija, šių valstybių parlamentų įstatymais, kitais šių valstybių teisės aktais, moksline literatūra.

Pagrindinės darbe vartojamos sąvokos: parlamentas, Riksdagas, Seimas, Lietuva, Šveicarija, Švedija, Konstitucija, teisės aktai, mandatas, įgaliojimai, valstybė.

1. ISTORINIAI PARLAMENTŲ ATSIKIDIMO PAGRINDAI

Nagrinėdami valstybių parlamentus, turėtume visų pirma atsižvelgti ir į tų valstybių istorinę raidą. Laikoma, kad pati seniausia demokratinė respublika Europoje yra Šveicarijos Konfederacija, todėl jos patirtis visoms demokratinėms valstybėms neabejotinai yra labai reikšminga.⁷ Švedijos konstitucinio reguliavimo patirtis taip pat gana turtinga ir savita, ir nors šalis niekada neturėjo ir dabar neturi vientisos Konstitucijos, kokias turi dauguma Europos ir pasaulio šalių, tačiau galime teigti, jog jos rašytinė Konstitucija gana tobula, nes visais savo raidos etapais vykusiai ir pažangiai reguliavo visuomeninius santykius.⁸ Lietuvos patirtis, lyginant su minėtomis Europos valstybėmis nėra tokia turtinga, tačiau jau tarpukario Lietuvos Konstitucija (1922 m.) buvo pakankamai moderni ir savo struktūra bei reguliavimo sritimis tikrai nenusileido kitoms to meto Europos šalių konstitucijoms, nereikėtų pamiršti ir to fakto, kad mūsų šalies konstitucinės raidos plėtrai trukdė ilgą laiką trukusi okupacija. Šį darbą pradėsime nuo parlamentų užuomazgų tam, kad atskleistume, kokiomis istorinėmis aplinkybėmis jie susiformavo.

1.1. Parlamentų užuomazgos

Lietuvos, Šveicarijos ir Švedijos parlamentų užuomazgų galime aptikti tame pačiame laikotarpyje, apie XIV - XV a. Seniausieji parlamento apraiškos pasirodė Šveicarijoje, kuri tuo metu dar buvo vadinama Senąja Konfederacija ir egzistavo XIII – XVIII a. Remiantis 1291 m. sutartimi, ši Konfederacija buvo valstybių sąjunga, kurią sudarė trylika vietovių,⁹ vėliau pavadintų kantonais.¹⁰ Ši sąjunga susikūrė dėl to, kad vietiniai gyventojai siekė ginti savo autonomiją, kai tuo tarpu kantonai plėtė savo teises.¹¹ Periodinis kantonų pasiuntinių susirinkimas (*Tagsatzung*) buvo vienintelis bendras šios Senosios Konfederacijos organas, kurio metu būdavo aptariami bendri

⁷ Vainiūtė M. Šveicarijos Konfederacijos parlamento konstitucinis statusas. Jurisprudencija: Mokslo darbai, Mykolo Romerio universitetas, 2009, 1(115). P. 72.

⁸ Pumpūtis A. Švedijos konstitucija.//Konstitucinio reguliavimo įvairovė: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2006, P.110.

⁹ Konfederaciją sudarė tokios vietovės: Ūris, Švicas, Untervaldenas, Liucerna, Ciūrichas, Glasuras, Cūgas, Bernas, Fribūras, Zoloturnas, Bazelis, Šafhauzenas, Apencelis.

¹⁰ Vainiūtė M., Beinoravičius D. Šveicarijos Konfederacijos 1999 m. balandžio 18 d. konstitucija.//Konstitucinio reguliavimo įvairovė: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2006, P.64.

¹¹ <http://www.all-about-switzerland.info/swiss-history-traditions.html> [žiūrėta 2009-02-17].

klausimai. Šis susirinkimas ir gali būti laikomas pirmuoju Šveicarijos parlamentu, nors jis ir nebuvo labai veiksmingas, kadangi nė viename kantone nebuvo renkamo parlamento.¹² Kalbant apie parlamento užuomazgas Švedijoje, galime paminėti 1435 metus, kada skirtingų socialinių grupių atstovai buvo kviečiami į susirinkimą Arbogos mieste aptarti visai šaliai svarbių klausimų. Arbogos susirinkimas neretai yra vadinamas pirmuoju Švedijos parlamentu.¹³ Tiek Šveicarijoje, tiek Švedijoje būtent atstovų susirinkimai yra laikomi pirmaisiais parlamentais, tuo tarpu lietuviškojo parlamentarizmo pradžia šiek tiek vėlesnė, ją laikytinas XV-XVIII a., vadinamasis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) laikotarpis, kuomet iš Didžiojo Kunigaikščio tarybos formavosi parlamento aukštieji rūmai – „lietuviškas Senatas“ – Ponų taryba. Tuo metu vykdavo ir valstybinės bajoriškos sueigos, vadinamos Didžiosiomis sueigomis arba Seimu (pavadinimu perimtu iš Lenkijos). Šių institucijų veikla buvo tamptariai susipynusi, sprendimai būdavo priimami dalyvaujant tiek Ponų tarybai, tiek platesniam bajorų ratui,¹⁴ o kaip valstybinė valdžia Seimas Lietuvoje atsirado tik XV a. antrojoje pusėje. Svarbu pažymėti, kad XIV – XV a. sandūroje kunigaikščiai Jogaila ir Vytautas nepriiminėjo svarbių sprendimų be didžiojo kunigaikščio tarybos, kuri oficialiai buvo paminėta 1468 m. Kazimiero teisyne, o po 1492 m. Aleksandro žemės privilegijos Tarybos statusas tapo toks reikšmingas, kad valdovas nebegalėjo keisti kartu priimtų sprendimų, o skiriantis nuomonei privalėjo paklusti tarybos valiai.¹⁵ Būtent Aleksandro privilegija teisiškai įtvirtino Ponų tarybos kompetencijas užsienio politikos, valstybės išlaidų, įstatymų leidybos, karo ir taikos klausimų sferose. Tai reiškia, kad didžiojo kunigaikščio taryba virto į Ponų tarybą ir iš patariamiosios institucijos pamažu tapo ne tik savarankišku valstybės valdymo aparatu, bet kartu ir luomo politinės organizacijos bei ideologijos centru, o jos nariai, nors ir rūpinęsi vien luomo interesais, išliko didžiojo kunigaikščio valdžios aparate.¹⁶ Tai buvo svarbūs valstybės valdymo struktūros pakeitimai – laipsniškas didžiojo kunigaikščio, kaip valstybės vadovo, galių perleidimas Ponų tarybai.¹⁷

Kaip matyti, LDK Ponų tarybos vaidmuo valstybės politiniame gyvenime buvo labai svarbus. Kiek kitokia situacija buvo Švedijoje, kur praėjus beveik šimtmečiui po pirmojo Švedijos parlamento susirinkimo, nuo 1527 iki 1544 metų Karaliaus Gustavo Vazos II-ojo susirinkimai vykdavo Västerås mieste, kuriame buvo kviečiamos dalyvauti 4 kurijos - kilmingieji, dvasininkai,

¹² Vainiūtė M. Šveicarijos Konfederacijos parlamento konstitucinis statusas. Jurisprudencija: Mokslo darbai, Mykolo Romerio universitetas, 2009, 1(115). P. 72.

¹³ http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_798.aspx [žiūrėta 2009-01-21].

¹⁴ Burba D., Jurgaitis R., Karvelis D. ir kt. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės parlamentarų (XV-XVIII a.) biografinis žodynas: problemos iškėlimas. //Parlamento studijos (mokslo darbai) 2, 2004. Vilnius. P. 19 – 21.

¹⁵ Lietuvos teisės istorija. Lietuvos teisės universitetas. Justitia. Vilnius, 2002. P.128.

¹⁶ Ten pat. P.97.

¹⁷ Kiaupa Z. ir kt. Lietuvos istorija iki 1795 metų. Valstybinis leidybos centras. Vilnius, 1995. P.185.

miestiečiai ir valstiečiai. Susirinkimams vėliau imtas vartoti terminas "Riksdagas", kuris pirmąkart buvo pavartotas 1540 - aisiais metais. Bėgant laikui tapo aišku, kad parlamentinėms procedūroms reguliuoti reikėtų sukurti rašytines taisykles, tam buvo įkurtas Organizacinis komitetas. Sukūrus Riksdago taisykles, Karalius Karolis XI neabejotinai įgijo didėjančią valdžią, todėl Riksdago pozicija buvo sustiprinta,¹⁸ skirtingai nei to meto Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, kur didžiojo kunigaikščio galios buvo perleistos Ponų tarybai. Priėmus I Lietuvos Statutą buvo dar labiau išplėstos Ponų tarybos narių ne tik teisminės, bet ir įstatymų leidybos funkcijos,¹⁹ tuomet Ponų taryba tapo aukščiausia valstybine institucija, ir tik po II Lietuvos Statuto išleidimo, kai buvo sustiprintas bajorų įsigalėjimas bei įtvirtintas Seimo ir Ponų tarybos bendradarbiavimas, Seimas tapo aukščiausiuoju įstatymų leidybos²⁰ ir valstybinės valdžios organu. Ponų tarybą to meto Lietuvos valstybinėje santvarkoje jau galima laikyti aukštaisiais parlamento rūmais, o patį Seimą – žemaisiais rūmais.²¹

1569 m. Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei pasirašius Liublino uniją, viešasis politinis gyvenimas persikėlė į bendrą su Lenkija Seimą, nes šia unija formaliai buvo panaikinti atskiri Lietuvos ir Lenkijos Seimai.²² Liublino unija numatė ne tik bendrą Seimą, bet ir bendrą užsienio politiką, bendrus pinigus, bendrus didžiojo kunigaikščio rinkimus, tačiau greta šių vienijančių dalykų kiekviena valstybė išsaugojo savo pavadinimą, teritoriją, valstybės sienas, kariuomenę, teisę, išdą ir visą vykdomąją valdžią.²³ Abiejų Tautų Respublikos Senatą sudarė aukščiausieji LDK ir Lenkijos pareigūnai – centrinės valdžios (ministrai) ir žemių (vaivadijų) administratoriai.²⁴ Seimo kompetencija tiek po Liublino unijos, tiek ir vėliau, priėmus III Lietuvos Statutą, buvo beveik neribota: jis užsiimdavo ne tik pagrindine savo veikla – įstatymų leidyba, bet ir priimdavo sprendimus dėl karo ir taikos, mokesčių, muitų. Seimui atsakingas buvo ir Karalius.²⁵ Tačiau nepaisant to, kad veikė bendras abiejų valstybių Seimas, buvo bandymų šaukti atskirus suvažiavimus LDK, kurie faktiškai laikytini atskirai nuo lenkų besirenkančiais LDK seimais. Suartėjant LDK ir Lenkijos bajorams, silpnėjant valdovo ir centrinei valdžiai, nyko jėgos,

¹⁸ http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_798.aspx [žiūrėta 2009-01-21].

¹⁹ Lietuvos teisės istorija. Lietuvos teisės universitetas. Justitia. Vilnius, 2002. P.128.

²⁰ Iki tol Seimas negalėjo vadintis pilnaverte įstatymų leidžiamąja institucija, nes įstatymų leisti negalėjo, turėjo teisę tik pareikšti savo nuomonę arba prašymą Didžiajam Kunigaikščiui. Įstatymu virsdavo Didžiojo Kunigaikščio atsakymas į Seimo paklausimą (prašymą). Didysis Kunigaikštis Seimo prašymus dažniausiai patenkindavo, nes jam buvo reikalinga bajorų parama mokesčių bei karo klausimais. Taip pamažu subrendo Seimo tradicija visada dalyvauti svarstant svarbiausius LDK politinius klausimus. Parlamentas galėjo ir nepritari Didžiojo Kunigaikščio nutarimui ar jo pasirašyti tarpvalstybinei sutarčiai, kuri tokiu atveju Lietuvoje nebuvo įgyvendinama.

²¹ http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=3804&p_k=1 [žiūrėta 2009-03-17].

²² Lietuvos teisės istorija. Lietuvos teisės universitetas. Justitia. Vilnius, 2002. P.129.

²³ Kiaupa Z. ir kt. Lietuvos istorija iki 1795 metų. Valstybinis leidybos centras. Vilnius, 1995. P. 265.

²⁴ Ten pat. P. 305.

²⁵ http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=3804&p_k=1 [žiūrėta 2009-03-17].

suinteresuotos LDK vyriausiais suvažiavimais, todėl vėliau tokie suvažiavimai išvis išnyko.²⁶ Būtina pažymėti, kad parlamento galios buvo stiprinamos ne tik Abiejų Tautų Respublikoje, bet ir Švedijoje, kai po šlovingųjų laikų žlugimo 1718 m., atėjus Laisvių amžiui, sumažėjo monarcho galios. Visa galia tuo metu buvo sutelkta aristokratų tarybos rankose, tačiau jie priklausė nuo Parlamento paramos.²⁷ Tačiau tokia situacija truko neilgai, nes luomų dominavimas buvo sėkmingai nuslopintas dėl ekonominių krizių ir susipriešinimo tarp pačių luomų bei valdžios kyšininkavimo, galiausiai viskas baigėsi kruvinuoju 1772 m. Gustavo III įvykdytu valstybiniu perversmu, atstačiusiu absoliutinę monarchiją. Taigi galios dar kartą perėjo į Karaliaus rankas.²⁸ Kaip matyti, pirmieji parlamentai dar nebuvo labai stiprūs, nes jų galia buvo ribojama kunigaikščio ar monarcho, išskyrus Šveicariją, tačiau su pirmųjų konstitucijų pasirodymu pasikeis ir parlamentų statusas bei galios, bet tai aptarsime kitame skyriuje.

1.2. Pirmosios Lietuvos, Šveicarijos ir Švedijos Konstitucijos ir parlamentų jose įtvirtinimas

XVIII a. pabaiga – XIX a. pradžia žymi naujų konstitucijų atsiradimą, kurios nors ir buvo pakankamai lakoniškos ir reguliavo tik politinius-teisinius klausimus, tačiau neabejotinai paliko didelę vertę valstybių konstitucinio reguliavimo istorijoje. 1791 m. gegužės 3 d. bendras LDK ir Lenkijos vadinamasis Ketverių metų Seimas priėmė Valdymo įstatymą – pirmąją Europoje rašytinę Konstituciją.²⁹ Šios Konstitucijos V straipsnis skelbė, kad visuomenės valdžia kyla iš Tautos, tačiau tai greičiau buvo skambus šūkis nei realus tokio principo įgyvendinimas, mat visas teises ir laisves Konstitucija garantavo tik bajorų žemvaldžių luomui. Tas pats Konstitucijos straipsnis įtvirtino ir valdžių padalijimo principą, pagal kurį valstybės valdžią sudarė įstatymų leidžiamoji, aukščiausioji vykdomoji, sudaryta iš Karaliaus ir Sargybos, bei teisminė valdžios.³⁰ Įstatymų leidžiamajai valdžiai - Seimui buvo skirtas Abiejų Tautų Respublikos Konstitucijos VI straipsnis. Pagal jį Seimą turėjo sudaryti dveji rūmai - Atstovų rūmai ir Senatas. Įstatymų projektai pirmiausiai buvo svarstomi Atstovų rūmuose, o paskui siunčiami Senatui. Buvo įtvirtintas balsų daugumos principas, nes įstatymai galėjo būti priimami tik balsų dauguma.³¹ Tačiau priimtoji Konstitucija neišsprendė LDK ir Lenkijos santykių problemos, kokia unitarinė ar federacinė – bus reorganizuojama valstybė. 1791

²⁶ Kiaupa Z. ir kt. Lietuvos istorija iki 1795 metų. Valstybinis leidybos centras. Vilnius, 1995. P. 305.

²⁷ <http://www.sverigeturism.se/smorgasbord/smorgasbord/society/history/20th.html> [žiūrėta 2009-03-13].

²⁸ http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_798.aspx [žiūrėta 2009-01-21].

²⁹ Lietuvos teisės istorija. Lietuvos teisės universitetas. Justitia. Vilnius, 2002. P.157.

³⁰ 1791 m. gegužės 3 d. Konstitucija. Vertė ir sudarė E. Raila. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001. P. 21.

³¹ Ten pat. P. 22-24.

metų spalio 20 dieną Seimas priėmė Abiejų Tautų savitarpio garantijos įstatymą, kuriuo įtvirtino bendrą kariuomenę ir išdą, bendras centrinės valdžios institucijas (komisijas). Tačiau padarė nuolaidą sutikdami, kad LDK ir Lenkija jose turėtų po lygiai narių. Šiuo aktu LDK buvo pripažinta lygia Lenkijai antrąja dualistinės Respublikos dalimi.³² Dėl LDK ir Lenkijos bendros valstybės silpnumo galingų kaimyninių valstybių atžvilgiu 1795 m. Abiejų Tautų Respublika buvo panaikinta iš Europos politinio žemėlapių, nutrūko ir jos parlamentarizmo raida.³³ Praėjus 3 metams po LDK ir Lenkijos Respublikos žlugimo, 1798 m. Šveicarijoje, 121 atstovas iš įvairių kantonų, susitikę Aarau mieste priėmė Konstituciją, pagal kurią prancūzų pavyzdžiu buvo sukurta vieninga valstybė, kurioje kantonai tapo administraciniais vienetais, parlamentą sudarė dveji rūmai, vyriausybė pavadinta direktorių taryba bei įkurtas Aukščiausiasis Teisingumo teismas.³⁴ 1802 m. buvo parengta antroji helvetinė Konstitucija, tačiau ji dėl vieningos valstybės ir senosios santvarkos konfrontacijos taip ir liko neįgyvendinta. Dar po metų, 1803 m. Napoleonas Bonapartas Šveicarijai pateikė naują Konstituciją, pagal kurią bendras šios valstybės sąjungos organas vėl buvo susirinkimas, o kantonai įgavo savarankiškų valstybių teisinę padėtį.³⁵

Nuo LDK ir Šveicarijos neatsiliko ir Švedija, kurios Vyriausybė 1809 m. birželio 6 dieną priėmė Aktą dėl valdymo formos. Šiam aktui didelę įtaką padarė valdžių padalijimo principas, kuriuo remiantis Švedijos valdžia buvo padalinta tarp Karaliaus, Vyriausybės ir Parlamento.³⁶ Teismai ir valstybės valdžios institucijos įgavo nepriklausomą statusą.³⁷ Šiame dokumente buvo įtvirtinta absoliutinė monarchija, karaliui suteikta nemažai privilegijų, o Riksdago galios apribotos, kadangi karaliui priklausė ne tik visa vykdomoji valdžia, bet ir gana plačios įstatymų leidybos teisės.³⁸ Nepaisant daugybės pakeitimų, šis Aktas veikė iki pat 1974 metų. Be minėtojo akto, skirtingai nei Abiejų Tautų Respublikoje ar Šveicarijoje, Švedija 1810 m. vasario 10 dieną priėmė pirmąjį Riksdago aktą, kuris apibrėžė Riksdago darbo procedūras.³⁹ Šiame akte buvo nustatyta Riksdago sudėtis ir veikla – parlamentas buvo sudarytas luominiu principu iš keturių kurijų – kilmingųjų, dvasininkų, miestiečių ir valstiečių. Įstatymai būdavo laikomi priimtais, jei už juos balsuodavo bent trys kurijos, o konstituciniam įstatymui turėjo pritarti visos keturios. Riksdagas

³² Kiaupa Z. ir kt. Lietuvos istorija iki 1795 metų. Valstybinis leidybos centras. Vilnius, 1995. P. 399.

³³ http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=3804&p_k=1 [žiūrėta 2009-03-17].

³⁴ <http://history-switzerland.geschichte-schweiz.ch/reformation-switzerland-calvin.html> [žiūrėta 2009-03-23].

³⁵ Vainiūtė M. Šveicarijos Konfederacijos parlamento konstitucinis statusas. Jurisprudencija: Mokslo darbai, Mykolo Romerio universitetas, 2009, 1(115). P. 72.

³⁶ Johnsson H. I. Spotlight on Sweden// Swedish Institute, Värnamo, 1995. P. 51.

³⁷ http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_798.aspx [žiūrėta 2009-01-21].

³⁸ Pumputis A. Švedijos konstitucija. //Konstitucinio reguliavimo įvairovė: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2006. P.111.

³⁹ http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_798.aspx [žiūrėta 2009-01-21].

turėjo labai plačias teises tvarkant finansus bei turėjo savo įgaliotinius, kontroliuojančius Švedijos valstybinio banko veiklą. Be Riksdago sutikimo negalėjo būti imamos valstybinės paskolos. Švedijos parlamentas taip pat tvirtindavo mokesčius ir biudžetą, karaliui šių nutarimų tvirtinti nereikėdavo, kadangi jie nebuvo laikomi įstatymais. Šie platūs įgaliojimai Riksdagui buvo suteikti tam, kad būtų galima išvengti galimų karaliaus finansinių piktnaudžiavimų.⁴⁰

1813 m., suregulavusi politinius-teisinius klausimus konstituciniu lygiu, Šveicarija įkūrė Federalinę Sąjungą, o 1815 m. priėmė federalinę sutartį. Ši sutartis sujungė 22 lygiateisius kantonus ir sugrąžino jiems prarastus įgaliojimus.⁴¹ Šalis dabar pati galėjo tvarkyti savo vidaus reikalus. Daugelis senųjų įstatymų liko galioti. Miestai vėl pradėjo dominuoti prieš kaimo apylinkes, tačiau ne taip absoliučiai kaip anksčiau: dabar miestai turėjo skirti savo atstovus į parlamentą, pvz., Bazelio miestas turėjo 90 atstovų, kai tuo tarpu Bazelio kaimeliai – tik 60 vietų Bazelio kantoniškame parlamente, nors lyginant gyventojų skaičiumi, kaimai turėjo beveik dvigubai daugiau gyventojų.⁴²

1814 metai Švedijai taip pat buvo reikšmingi, nes po Kielo sutarties susiklosčius nepalankioms politinėms aplinkybėms Norvegija susijungė su Švedija, todėl tų pačių metų pabaigoje Švedijos karalius Karolis XIII tuo pat metu tapo ir Norvegijos karaliumi.⁴³ Abiejų valstybių priimta Konstitucija numatė laisvus rinkimus tiek į Norvegijos Stortingą, tiek į Švedijos parlamentą, todėl tuo metu veikė abiejį parlamentai. Stortingas turėjo teisę išreikšti savo nepasitenkinimą bet koku Švedijos viešpatavimu, todėl netrukus prasidėjo nuolatiniai skundai. Kildavo nemažai nesusipratimų ir dėl nacionalinės simbolikos – kokiomis vėliavomis turėtų plaukioti Sąjungos laivai, kokia kalba rašyti dokumentus, kaip vadinti sąjungą: Švedijos – Norvegijos ar Norvegijos-Švedijos ir pan.⁴⁴ Šie svarstymai buvo teikiami tam, kad užtikrintų Norvegijos lygybę sąjungoje.⁴⁵ Vykstant Švedijos ir Norvegijos nesutarimams, Šveicarijoje buvo bandoma ieškoti tinkamo valdymo ar susigrąžinti senuosius režimus, to pasekoje 1830 metais visi kantonai vienas po kito peržiūrėjo savo konstitucijas,⁴⁶ buvo uždraustas aristokratinis valdymas ir

⁴⁰ Pumputis A. Švedijos konstitucija. //Konstitucinio reguliavimo įvairovė: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2006. P.111.

⁴¹ Vainiūtė M., Beinoravičius D. Šveicarijos Konfederacijos 1999 m. balandžio 18 d. konstitucija.//Konstitucinio reguliavimo įvairovė: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2006. P.66.

⁴² <http://history-switzerland.geschichte-schweiz.ch/reformation-switzerland-calvin.html> [žiūrėta 2009-03-23].

⁴³ Tačiau šių dviejų valstybių sąjunga jau nuo pat pradžių nebuvo labai sėkminga. Visų pirma, švedai buvo įsitikinę, kad sąjungoje yra viršesni už norvegus dėl šlovingos ir ilgos Švedijos, kaip nepriklausomos karalystės istorijos, o Norvegiją jie laikė viso labo kaimynine savo kolonija. Tuo tarpu norvegai teigė, kad jie yra lygūs ir kartu nepriklausomi – taip, kaip tai buvo aptarta 1814 m. sutartyje.

⁴⁴ <http://www.historyworld.net/wrldhis/PlainTextHistories.asp?groupid=114&HistoryID=ac83> [žiūrėta 2009-03-13].

⁴⁵ <http://www.norvegija.lt/history/after1814/unionswe/unionswe.htm> [žiūrėta 2009-03-04].

⁴⁶ <http://www.all-about-switzerland.info/swiss-history-traditions.html> [žiūrėta 2009-02-17].

spaudos cenzūra.⁴⁷ 1833 metais Šveicarijai buvo pasiūlytas federacinės valstybės modelis sekant Jungtinių Amerikos valstijų pavyzdžiu. Federalinis kantonų atstovų susirinkimas (*Tagsatzung*) paruošė gana liberalią Federacinę konstituciją. Pagal ją buvo suplanuotas 44 vietų federalinis parlamentas, 5 narių federalinė vyriausybė ir federalinis teisingumo teismas. Atstovų rūmai būtų buvę renkami neproporcingai gyventojų skaičiui, o tai būtų turėję įtakos mažesniems, konservatyvesniems centrinės Šveicarijos kantonams, tačiau siūlytas modelis buvo sukritikuotas ir atmestas.⁴⁸

Svarbu pažymėti, kad ir Švedijoje nuo pat 1809 m. konstitucijos pasirodymo iki 1974 metų siekiant užtikrinti naujų socialinių klasių atstovavimą, taip pat buvo padaryti esminiai konstitucijos pakeitimai. 1865 metais 4 luomų parlamentas panaikintas ir pakeistas bikameraliniu (dvejų rūmų) parlamentu. Pirmieji (Aukštieji) rūmai buvo išrinkti netiesiogiai apygardų tarybų ir didesnių miestų ir miestelių municipalinių susirinkimų.⁴⁹ Rinkimai į Antruosius (Žemuosius) rūmus buvo tiesioginiai, tačiau tuo metu balsavimo teisę turėjo tik vyrai.⁵⁰ Nepaisant to, dvejų rūmų parlamentas susidūrė ir su tam tikromis problemomis, nes valdžių padalijimo principas reikalavo, kad vieningo sprendimo priėmimui yra reikalingas abiejų rūmų pritarimas, tačiau tai padaryti sekėsi sunkiai, ypač su svarbiausiais valstybinės reikšmės klausimais. Didžiąją XIX amžiaus dalį šį principą buvo sunku įgyvendinti dar ir dėl to, kad tai, ką siūlydavo Karalius, būdavo atmesta Riksdago, ir atvirkščiai.⁵¹ Kuo toliau, tuo labiau iš sąjunginės valstybės buvo juntamas aiškus pasipiktinimas Švedijos monarchija, tačiau didžioji kova prieš Švedijos monarchiją buvo susijusi ir su parlamentarizmo idėjomis bei konstituciniu principu, kad vyriausybė turi turėti parlamento paramą tam, kad išlaikytų savo valdžią. Tokiomis aplinkybėmis Norvegijos Stortingas priėmė savo Konstitucijos pataisas 1874, 1879 ir 1880 m., kuriose numatė, kad karaliaus ministrai turi galimybę dalyvauti Stortingo posėdžiuose, tačiau Sąjungos Karalius atsisakė pritarti šioms Konstitucijos pataisoms. Tokia praktika suformulavo principą, kad bet kokiam Konstitucijos pakeitimui būtų reikalingas tiek Karaliaus, tiek Stortingo pritarimas.⁵² Šimtmečio pabaigoje nesutarimai dėl sąjungos ypač paaštrėjo, ir skirtingai nei Abiejų Tautų Respublikos žlugimo atveju, kai iširimą lėmė sąjungos silpnumas galingų kaimyninių valstybių atžvilgiu, visišką Norvegijos – Švedijos sąjungos krizę išprovokavo

⁴⁷ <http://history-switzerland.geschichte-schweiz.ch/reformation-switzerland-calvin.html> [žiūrėta 2009-03-23].

⁴⁸ <http://history-switzerland.geschichte-schweiz.ch/reformation-switzerland-calvin.html> [žiūrėta 2009-03-23].

⁴⁹ http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_798.aspx [žiūrėta 2009-01-21].

⁵⁰ Pasyviąją rinkimų teisę to meto rinkimuose turėjo tik 25 m. amžiaus sulaukę vyrai, atitinkantys reikalavimus dėl pajamų ir turto. Aktyvioji rinkimų teisė priklausė asmenims, sulaukusiems 21 m. amžiaus bei atitinkantiems tokius ekonominius kriterijus kaip nuosavybės turėjimas ar sąžiningas kasmetinių mokesčių mokėjimas. Šie apribojimai reiškė, kad tik 21 proc. Švedijos vyrų galėjo balsuoti antrųjų parlamento rūmų rinkimuose.

⁵¹ Larsson T. Governing Sweden. Gotab, Stockholm, 1995. P.24.

⁵² <http://www.norvegija.lt/history/after1814/unionswe/unionswe.htm> [žiūrėta 2009-03-04].

diplomatinio atstovavimo klausimai. Buvo įprasta, kad užsienio reikalai priklauso karaliui, tačiau reikia nepamiršti, kad karalius tuo metu atstovavo dvi karalystes, ir be kita ko, tas karalius buvo Švedijos, kaip beje ir visi ministrai. 1890 m. norvegai pareikalavo vienodų atstovavimo sąlygų ir paprašė įkurti atskirą Norvegijos konsulatą. Kai Oskaras II atsisakė patvirtinti išleistą aktą, Stortingas pasiūlė panaikinti sąjungą su Švedija, ir nors dauguma Švedijos gyventojų reikalavo imtis veiksmų prieš sukilėlius, tačiau karalius, turėdamas liberalų ir Riksdago palaikymą pasiūlė surengti referendumą dėl Norvegijos, kuris įvyko 1905 m. rugpjūčio mėnesį. Didžioji dauguma norvegų pasisakė už Sąjungos panaikinimą, todėl tą pačių metų spalį Oskaras II atsisakė Norvegijos karūnos.⁵³ Viskas baigėsi Švedijai ir Norvegijai pasirašius susitarimą dėl takaus sąjungos nutraukimo.⁵⁴ Ir nors sąjunginė valstybė iširo, XX a. pirmąją dekadą Švedijoje galime laikyti parlamentarizmo pradžia, nes būtent tada parlamentarizmas Švedijoje pradėjo funkcionuoti praktiškai, nes anksčiau tik karalius sprendavo, kas formuos vyriausybę po rinkimų, o dabar sprendimus priima pats parlamentas.⁵⁵

Pirmosios Lietuvos, Šveicarijos ir Švedijos Konstitucijos pasižymėjo tuo, kad pabandė įtvirtinti parlamentų statusą konstituciniu lygiu, tačiau buvo aišku, kad žlugus sąjunginėms valstybėms bei ieškant tinkamesnio valdymo, reikės ir naujo konstitucinio reguliavimo.

1.3. XIX a. vidurio – XX a. pradžios Lietuvos, Šveicarijos ir Švedijos Konstitucijos ir jose įtvirtintas parlamentų statusas

XX a. pradžioje labai išsiplėtė valstybių konstitucinio reguliavimo sritys, ir nepaisant to, kad valstybės vis dar išgyveno I Pasaulinio karo padarinius, jų konstitucijose greta valstybės valdžios organizavimo atsirado ir įvairios žmogaus teisės. Tokiu būdu Europos šalių konstitucijos iš politinių-teisinių dokumentų virto ir filosofiniais dokumentais. Tiesa, Šveicarijoje naujasis Konstitucijos projektas buvo pasiūlytas dar XIX a. viduryje. 1848 metų rugsėjo mėnesį Konstitucija buvo priimta 15^{1/2} kantonų balsų dauguma.⁵⁶ Šioje Konstitucijoje buvo įtvirtintas perėjimas nuo valstybių sąjungos prie demokratinės federalinės valstybės. Sekant 1787 m. JAV konstitucijos pavyzdžiu, įgyvendinant valdžių padalijimo principą, buvo įtvirtintas dvejų rūmų Federalinis

⁵³ <http://www.historyworld.net/wrldhis/PlainTextHistories.asp?groupid=114&HistoryID=ac83> [žiūrėta 2009-03-13].

⁵⁴ <http://www.norvegija.lt/history/after1814/unionswe/unionswe.htm> [žiūrėta 2009-03-04].

⁵⁵ <http://www.sverigeturism.se/smorgasbord/smorgasbord/society/history/20th.html> [žiūrėta 2009-03-13].

⁵⁶ <http://history-switzerland.geschichte-schweiz.ch/switzerland-federal-constitution-1848.html> [žiūrėta 2009-03-23].

susirinkimas,⁵⁷ kurį sudarė Nacionalinė Taryba (*Nationalrat*) ir Valstijų Taryba arba Senatas (*Ständerat*), didieji kantonai dominavo Nacionalinėje Taryboje, o mažieji galėjo blokuoti įstatymų leidybą Senate. 1848 m. Konstitucija taip pat įtvirtino 7 narių Federalinę Vyriausybę (*Bundesrat*), kurią renka parlamentas bei Federalinį teismą (*Bundesgericht*).⁵⁸ Įstatymų leidyba pagrindinių technologijų ir užsienio reikalų klausimais buvo patikėta federacijos subjektams, o kantonams paliktos tradicinės sritys.⁵⁹ 1865 metais dalinės Ciuricho konstitucijos peržiūros metu buvo pristatyta „populiarioji iniciatyva“ (10 tūkstančių piliečių gali inicijuoti Konstitucijos pataisas) ir 1869 m. visiškai peržiūrėjus konstituciją buvo pasiūlyti privalomieji referendumai visoms konstitucijos ir įstatymų pataisoms. 1874 m. buvo priimta naujoji Konstitucija, ji palyginus su 1848 m. Konstitucija, įtvirtino tiesioginės demokratijos elementus (fakultatyvinį referendumą), išplėtė Federacijos kompetenciją,⁶⁰ centrinė administracija tapo svarbesnė nei kantonai, nors tam tikrose srityse kantonai vis dar išliko atsakingi, tačiau privalėjo laikytis naujų federacijos standartų. Ši Konstitucija buvo priimta 63 procentais visų piliečių, dalyvavusių referendume, balsų dauguma ir galiojo iki 1999 m. pabaigos.⁶¹

Lietuviškojo parlamentarizmo ištakos siekia 1905 m. gruodžio 4-5 d. Vilniuje įvykusį Lietuvių suvažiavimą, įėjusį į istoriją Didžiojo Vilniaus Seimo vardu.⁶² Tačiau naujas lapas lietuvių valstybingumo ir parlamentarizmo istorijoje buvo vėl atverstas tik 1917 m. rugsėjo 18-22 d. Vilniuje įvykus Lietuvių konferencijai. Ir nors ji nebuvo demokratinė institucija, tačiau savo rezoliucija ji neabejotinai išreiškė lietuvių Tautos valią.⁶³ Savo nutarimams įgyvendinti konferencija iš dvidešimties narių, atstovaujančių visoms tuometinėms pagrindinėms lietuvių partijoms ir nepartiniam, suformavo instituciją, pavadintą Lietuvos taryba.⁶⁴ Būtent Lietuvos taryba 1918 metų vasario 16 dieną paskelbė, kad ji atstatanti nepriklausomą, demokratinius pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę. Taryba suvokė negalinti atstovauti bendrajai tautos valiai, todėl Akte pabrėžė, kad Lietuvos valstybės pagrindus ir santykius su kitomis valstybėmis nustatysiąs visų jos gyventojų demokratiškai išrinktas Steigiamasis Seimas.⁶⁵ 1918, 1919, 1920 m. Lietuvoje buvo priimti keli

⁵⁷ Vainiūtė M. Šveicarijos Konfederacijos parlamento konstitucinis statusas. Jurisprudencija: Mokslo darbai, Mykolo Romerio universitetas, 2009, 1(115). P. 72.

⁵⁸ <http://history-switzerland.geschichte-schweiz.ch/switzerland-federal-constitution-1848.html> [žiūrėta 2009-03-23].

⁵⁹ <http://www.all-about-switzerland.info/swiss-history-traditions.html> [žiūrėta 2009-02-17].

⁶⁰ Vainiūtė M. Šveicarijos Konfederacijos parlamento konstitucinis statusas. Jurisprudencija: Mokslo darbai, Mykolo Romerio universitetas, 2009, 1(115). P. 72.

⁶¹ <http://history-switzerland.geschichte-schweiz.ch/switzerland-federal-constitution-1848.html> [žiūrėta 2009-03-23].

⁶² Truska L. Parlamentarizmo I Lietuvos Respublikoje (1918 – 1940 m.) bruožai. //Parlamento studijos (mokslo darbai) Nr. 2, 2004. Vilnius. P. 91.

⁶³ Ten pat. P. 71.

⁶⁴ Lietuvos teisės istorija. Lietuvos teisės universitetas. Justitia. Vilnius, 2002. P.306.

⁶⁵ Ten pat. P.307.

konstituciniai dokumentai, kuriuose buvo įtvirtintas prieraišumas europietiško parlamentarizmo bei demokratijos principams.⁶⁶ 1918 m. lapkričio 2 d. Laikinoji Konstitucija nustatė parlamentinį valstybės valdymą, pagrindinę valstybės instituciją, savitu laikinuoju parlamentu – Valstybės tarybą. Ji vienintelė galėjo „svarstyti“ ir „spręsti“ ne tik laikinuosius įstatymus, bet ir sutartis su kitomis valstybėmis, naudojosi interpeliacijos, paklausimo, įstatymų iniciatyvos teise.⁶⁷

1920 m. balandžio 14-15 d. visuotiniu, tiesioginiu, lygiu ir slaptu balsavimu pagal proporcinę rinkimų sistemą išrinktas Steigiamasis Seimas⁶⁸ – pirmoji demokratinė atstovaujančioji institucija naujųjų laikų Lietuvos istorijoje.⁶⁹ Išrinktame Steigiamajame Seime socialiniu požiūriu buvo atstovaujama įvairiausiems gyventojų sluoksniams, neokupuotai Lietuvos teritorijai tuo metu atiteko 112 vietų.⁷⁰ 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamasis Seimas, užbaigdamas tautinio atgimimo, valstybės atkūrimo, laikinųjų konstitucijų ir tokių pat vyriausybių laikotarpį, proklamavo valstybę esant atstatytą.⁷¹ 1920 m. gegužės 15-ąją, t.y. pirmąją savo darbo dieną, Steigiamasis Seimas priėmė savo statutą. Pagal jį Seimo darbui vadovavo 7 narių prezidiumas (pirmininkas, 2 pavaduotojai ir 4 sekretoriai). Antroji Seimo darbą koordinavusi institucija buvo Seniūnų sueiga, kurią sudarė Seimo Pirmininkas ir frakcijų atstovai. Minimalus frakcijos narių skaičius – 3 Seimo nariai. Įstatymų projektams ruošti ir įvairiems reikalams svarstyti buvo sudaromos nuolatinės ir laikinosios komisijos. Visi klausimai Seime buvo sprendžiami paprastąja balsų dauguma, išskyrus tuos, kuriems Konstitucija arba Seimo statutas numatė kvalifikacinę daugumą.⁷² 1920 m. birželio 2 d. Steigiamasis seimas priėmė Laikinąją Lietuvos Valstybės Konstituciją. Ji skelbė, kad Steigiamasis Seimas yra suverenios Lietuvos galios reiškėjas. Jam pavesta išimtinė teisė leisti įstatymus ir prižiūrėti jų vykdymą, tvirtinti valstybės biudžetą ir ratifikuoti sutartis su kitomis valstybėmis. Tik įstatymų iniciatyvos teise Steigiamasis Seimas pasidalijo su Ministrų kabinetu. Konstitucija įtvirtino ir Steigiamojo Seimo nario asmens neliečiamumą.⁷³

⁶⁶ Kasparavičius A. Parlamentarizmo ir politinės kultūros problemos Lietuvoje 1920 – 1926 metais. //Parlamento studijos (mokslo darbai) Nr. 6, 2006. Vilnius. P. 48.

⁶⁷ Lietuvos teisės istorija. Lietuvos teisės universitetas. Justitia. Vilnius, 2002. P.310.

⁶⁸ Pagal Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymą rinkimų teisę turėjo visi 21 metų sulaukę Lietuvos piliečiai – vyrai ir moterys, nežiūrint jų tikėjimo ir tautybės, tik karininkai ir kareiviai neturėjo rinkimų teisės. Pagal įstatymą į Seimą išrinktas galėjo būti kiekvienas 24 metų amžiaus sulaukęs Lietuvos pilietis. Kandidatus kėlė politinės partijos ir piliečių grupės („kuopos“), ne vėliau kaip 30 dienų iki rinkimų pradžios įteikusios apygardų komisijoms siūlomų kandidatų sąrašus, pasirašytus ne mažiau kaip 50 apygardos rinkėjų.

⁶⁹ Truska L. Parlamentarizmo I Lietuvos Respublikoje (1918 – 1940 m.) bruožai. //Parlamento studijos (mokslo darbai) 2, 2004. Vilnius. P. 91.

⁷⁰ Ten pat. P. 73-74.

⁷¹ Lietuvos teisės istorija. Lietuvos teisės universitetas. Justitia. Vilnius, 2002. P.323-324.

⁷² Truska L. Parlamentarizmo I Lietuvos Respublikoje (1918 – 1940 m.) bruožai. //Parlamento studijos (mokslo darbai) Nr. 2, 2004. Vilnius. P. 76.

⁷³ Lietuvos teisės istorija. Lietuvos teisės universitetas. Justitia. Vilnius, 2002. P.326.

1922 m. Steigiamasis Seimas priėmė nuolatinę Konstituciją, kurioje suverenią valstybės valdžią pripažino Tautai, o ją vykdyti pavedė Seimui, dvinarei Vyriausybei, susidedančiai iš Respublikos Prezidento ir Ministrų kabineto, taip pat teismui. Ir nors buvo deklaruojamas valdžių padalijimo principas, į pirmą vietą vis dėlto buvo iškeltas Seimas. Remiantis Konstitucijos 23 straipsniu Seimas buvo renkamas trejiems metams, remiantis visuotine, lygia, tiesiogine rinkimų teise, slaptu balsavimu ir taikant proporcinę rinkimų sistemą. Būti išrinktais galėjo būti ne jaunesni nei 24 m. Lietuvos piliečiai. Konstitucijoje taip pat įtvirtintos tokios Seimo funkcijos kaip įstatymų leidyba, Vyriausybės darbų priežiūra, valstybės biudžeto, Vyriausybės sudaromų sutarčių su užsienio valstybėmis tvirtinimas, karo skelbimas ir pan.⁷⁴ 1922 m. liepos 19 d. Steigiamasis Seimas priėmė Seimo rinkimų įstatymą, kuriuo vadovaujantis buvo renkami visi demokratinio laikotarpio šalies parlamentai. Šiame įstatyme papildomai nurodyta, kad negali rinkti ar būti išrinkti asmenys, kuriems už tėvynės išdavimą ar kitą sunkų nusikaltimą atimtos arba susiaurintos teisės, taip pat kuriems teismo sprendimu paskirta globa.⁷⁵ Bene didžiausia naujovė – Seimo narių sumažinimas iki 78.⁷⁶ Teisinę Seimo padėtį taip pat reglamentavo 1924 m. birželio 18 d. priimtas Seimo Statutas, o iki to laiko vadovautasi Steigiamojo Seimo Statutu. Svarbiausia Seimo funkcija, apibūdinanti jo vietą valstybės institucijų sistemoje, buvo įstatymų leidimas – Seimui priklausė išimtinė įstatymų leidybos teisė.⁷⁷ Parlamentinį šalies valdymą pratęsė I, II ir III Seimai. Tačiau 1926 m. gruodžio 17-osios valstybinis perversmas, kurio tąsa buvo Seimo paleidimas 1927 m. balandžio 12 d., užbaigė demokratinio ir pradėjo diktatoriaus galias turėjusio Prezidento A. Smetonos autoritarinio valdymo laikotarpį (1927 – 1940 m.).⁷⁸

Tuo tarpu Švedijoje, net ir po sąjunginės valstybės žlugimo 1905 m. vis dar galiojo 1809 metais priimta Konstitucija, todėl reikėjo imtis tam tikrų pakeitimų, atsižvelgiant į parlamentarizmo plėtojimą, tuo tikslu 1971 metais buvo panaikintas dviejų rūmų parlamentas ir sukurtas vienerių rūmų parlamentas su 350 narių. Buvo padaryti ir parlamento komitetų organizavimo pakeitimai, taip pat atsisakyta atskirų komitetų įstatymų leidybos ir biudžeto klausimais ir vietoj to buvo sukurta 16 komitetų skirtingiems klausimams spręsti. Palaipsniui buvo išplėstos parlamento teisės. 1973 m. Riksdago rinkimuose socialistų ir nesocialistų blokai gavo 175 vietas, o tai reiškė, kad kiekvienas sprendimo priėmimas Riksdage bus panašus į loteriją. Visiems tapo aišku, kad lyginis narių

⁷⁴ Valančius K.L. Lietuvos valstybės konstitucijos. 1922 m. Lietuvos valstybės Konstitucija. UAB „Ekonomikos mokymo centras. 2001. Vilnius. P. 25

⁷⁵ Lietuvos teisės istorija. Lietuvos teisės universitetas. Justitia. Vilnius, 2002. P.341

⁷⁶ Truska L. Parlamentarizmo I Lietuvos Respublikoje (1918 – 1940 m.) bruožai. //Parlamento studijos (mokslo darbai) Nr. 2, 2004. Vilnius. P. 79

⁷⁷ Lietuvos teisės istorija. Lietuvos teisės universitetas. Justitia. Vilnius, 2002. P.338

⁷⁸ Truska L. Parlamentarizmo I Lietuvos Respublikoje (1918 – 1940 m.) bruožai. //Parlamento studijos (mokslo darbai) Nr. 2, 2004. Vilnius. P. 91

skaičius yra minusas. Lygiai po metų, 1974 metais, Švedija priėmė naują Aktą dėl valdymo formos ir naują Riksdago aktą. Parlamentarizmo principai buvo inkorporuoti į Švedijos konstituciją ir Parlamento Pirmininkas įgijo centrinę rolę formuojant Vyriausybę po rinkimų. Be kita ko, 1976-1977 metų sesijoje Riksdagą jau sudarė 349 nariai. Taigi, buvo įvestas proporcingas Riksdagas.⁷⁹ Galime pastebėti, kad XIX amžiaus viduryje bei XX amžiaus pradžioje mūsų nagrinėjamų valstybių priimtose konstitucijose buvo išplėstos parlamentų galios bei priimti teisės aktai, reglamentuojantys parlamentų struktūrą ir darbo organizavimą.

1.4. 1992 m. Lietuvos ir 1999 m. Šveicarijos Konstitucijos bei Švedijos Konstitucijos sudedamieji aktai(1974 m. Aktas dėl valdymo formos, 1810 m. Aktas dėl sosto paveldėjimo, 1949 m. Aktas dėl spaudos laisvės, 1991 m. Įstatymas dėl žodžio laisvės)

Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstitucijos teksto rengimui įtakos turėjo tradicijos, pasaulinės praktikos kontekstas, teisinė mintis ir laiko realijos, todėl Konstitucijos tekste atsispindi ir Konstitucijos kūrėjų siekis apsisaugoti nuo tam tikrų grėsmių kaip antai stipraus Prezidento instituto, galimo Lietuvos įtraukimo į buvusios SSRS pagrindu kuriamas naujas politines, karines, ekonomines ar kitokias sąjungas ir kt.⁸⁰ 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija buvo priimta referendumu. Jai būdingi tam tikri bruožai, kurie atsispindi ir kitose to paties regiono, tos pačios epochos, panašioje ekonominėje, politinėje, teisinėje situacijoje atsidūrusių valstybių konstitucijose. Tai konstitucinis politinio pliuralizmo reglamentavimas, siekimas įtvirtinti „racionalizuotą“ parlamentinę ar pusiau prezidentinio valdymo sistemą, skelbiamos teisinės, pasaulietinės valstybės idėjos, konstituciniame tekste formuluojamas valdžių padalijimo principas, kurio laikantis nustatomi valstybės valdžios institucijų įgaliojimai ir tarpusavio santykiai.⁸¹ Šveicarijos Konstitucija 1999 m. irgi buvo priimta referendumu, o veikti pradėjo 2000 m. Naujoji konstitucija kodifikavo 1874 m. Konstituciją su jos pataisomis, tačiau radikalesnių Šveicarijos konfederacijos valstybės valdžios institucijų pakeitimų nebuvo padaryta, iš esmės buvo pateiktos senosios Konstitucijos nuostatos tik modernesne forma. Nauja buvo tai, kad piliečių teisėms skirtas naujas skyrius, aiškiai apibrėžtos federalinės ir kantonų vyriausybių ribos, atsirado kai kurios naujos žmogaus teisės, tokios kaip

⁷⁹ http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_798.aspx [žiūrėta 2009-01-21].

⁸⁰ Jarašiūnas E. 1992 metų Lietuvos Respublikos Konstitucija: vizija, teisės aktas, teisinė tikrovė // Konstitucinė Jurisprudencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis Nr. 1. Vilnius, 2006. P. 335.

⁸¹ Jarašiūnas E. Žvelgiant į Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstituciją platesniame konstitucionalizmo raidos kontekste. Jurisprudencija, 2002, 30(22), P. 48.

asmens apsauga nuo klonavimo.⁸² Skirtingai nuo daugelio Europos valstybių, Šveicarijoje labai gerai užtikrinta tautos teisė dalyvauti politinėje veikloje, todėl neretai Šveicarija yra vadinama pusiau tiesioginės demokratijos šalimi.⁸³ Kalbant apie Švedijos Konstituciją, būtina pažymėti, kad iki 1974 m. Švedija turėjo seniausią veikiančią rašytinę konstituciją Europoje,⁸⁴ ją, skirtingai nei Lietuvos ar Šveicarijos, sudaro keturi sudedamieji aktai (1974 m. Aktas dėl valdymo formos, 1810 m. Aktas dėl sosto paveldėjimo, 1949 m. Aktas dėl spaudos laisvės, 1991 m. Įstatymas dėl žodžio laisvės),⁸⁵ kurie turi išskirtinį statusą ir negali būti keičiami taip lengvai kaip paprastieji įstatymai. Šie aktai turi viršenybę visų kitų įstatymų atžvilgiu ir joks teisės aktas negali prieštarauti Švedijos Konstitucijai. Taigi, Švedijos Konstitucijos preambulė įtvirtina Konstitucijos viršenybės principą. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje taip pat įtvirtintas Konstitucijos viršenybės principas, kurį galime aptikti Konstitucijos 6 straipsnio 2 dalyje, 7 straipsnio 1 dalyje, 5 straipsnio 2 dalyje, 105 straipsnyje, 107 straipsnyje.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 2 ir 4 straipsniai skelbia, kad suverenitetas priklauso Tautai ir kad Tauta savo aukščiausią suverenią galią vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus. Švedijos Konstitucijos 1 straipsnis įtvirtina, kad valdžios šaltinis yra Tauta, o demokratija Švedijoje yra įgyvendinama per atstovaujamąjį parlamentą. Šveicarijos Konstitucijoje nėra tiesiogiai įtvirtinto Tautos suvereniteto, tačiau jis gali būti išvedamas iš Konstitucijos 148 straipsnio, kuriame aukščiausia Federalinė valdžia sutelkta būtent Tautos atstovaujamoje institucijoje - parlamente, be to, Tauta itin aktyviai dalyvauja politinėje veikloje.⁸⁶ Valdžių padalijimo principas taip pat yra neabejotinai svarbus demokratijai, tačiau kaip teigia prof. E. Kūris, tai nėra būtina jos prielaida. Kaip pavyzdys įvardijama parlamentarizmą įtvirtinanti Švedijos politinė sistema, kur yra demokratija, o valdžių padalijimo nėra. Ten pakanka to, kad nuo politinių valdžių yra atribojama teisminė valdžia.⁸⁷ Tačiau patys švedai linkę manyti, kad jų Konstitucija įtvirtina valdžių padalijimo principą, mat oficialiame Riksdago tinklalapyje skelbiama, kad demokratija

⁸² Maddex. R. L. Constitutions of the World. Second Edition.// A Division of Congressional Quarterly Inc. Washington D.C. 1995. P. 327.

⁸³ Apie Demokratiją. Demokratija Šveicarijos federacinėje valstybėje. Naujasis lankas. Kaunas, 1995. P. 36.

⁸⁴ Maddex. R. L. Constitutions of the World. Second Edition.// A Division of Congressional Quarterly Inc. Washington D.C. 1995. P. 327.

⁸⁵ How Sweden is Governed. http://www.sweden.se/upload/Sweden_se/english/publications/RK/PDF/How_Sweden_is_governed.pdf [žiūrėta 2009-02-03].

⁸⁶ Turima omenyje Šveicarijos Konstitucijos 4 dalis, numatanti Šveicarijos piliečių politines teises, teises inicijuoti referendumus, Konstitucijos pataisas, http://www.parliament.go.th/parcy/sapa_db/cons_doc/constitutions/data/Switzerland/ICL%20-%20Switzerland%20Constitution.htm [žiūrėta 2009-01-21].

⁸⁷ Kūris E. Valdžių padalijimo principas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. // Konstituciniai valdžios sandaros principai. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius : Seimo leidykla "Valstybės žinios", 2008. P. 13.

Švedijoje realizuojama per valdžių padalijimo principą, kai valstybės valdžia padalijama tarp Riksdago, Vyriausybės, savivaldybių, apskričių tarybų ir teismų.⁸⁸ Tuo tarpu Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsnio analizė leidžia teigti, kad valdžių struktūra atitinka klasikinį Š. L. Monteskjė pasiūlytą modelį.⁸⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas savo nutarimuose ne kartą yra pažymėjęs, kad valdžių padalijimo principas reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti pakankamai atskirtos, pakankamai savarankiškos, kad tarp jų turi būti pusiausvyra.⁹⁰ Lietuvoje valdžių padalijimas nėra griežtas, tą liudija ir Vyriausybės likimo ir imuniteto priklausymas nuo Seimo valios, nes tik Seimui nusprendus, kad yra būtina, jis gali svarstyti Ministrą Pirmininką, ministrą ir net pačią Vyriausybę.⁹¹ Šveicarijos Konstitucijoje pagal valdžių padalijimo principą, valdžia tenka Federaliniam susirinkimui, Bundesratui ir Federaliniam Teismui. Tiesa, Federaliniam susirinkimui priskirta aukščiausioji Federacijos valdžia, kurią jis vykdo atsižvelgdamas į Tautos ir kantonų teises, tačiau tai nepaneigia ir nekeičia valdžių padalijimo principo Šveicarijoje esmės.⁹²

Mūsų nagrinėjamos valstybės skiriasi pagal savo valdymo formas, kaip teigia prof. G. Mesonis, pagrindiniu vertinimo kriterijumi, leidžiančiu apibūdinti valdymo formą, reikėtų laikyti Vyriausybės atskaitomybę.⁹³ Lietuvos Vyriausybės solidari atsakomybė Seimui bei Vyriausybės negalėjimas veikti be parlamento paramos, leidžia daryti išvadą, kad egzistuojanti valdymo forma Lietuvoje yra parlamentinė respublika.⁹⁴ Tuo tarpu Šveicarijoje valdymo forma yra išskirtinė, jos nebūtų galima priskirti nei parlamentinei, nei prezidentinei respublikai, nes parlamentas ir Vyriausybė vienas nuo kito yra gana nepriklausomi, be to, Bundesratas vykdydamas politiką, nėra priklausomas nuo parlamento daugumos, nors ir Vyriausybę renka parlamentas.⁹⁵ Skirtingai nuo Lietuvos ar Šveicarijos valdymo formos, Švedija įtvirtina parlamentinę monarchiją, kurios esminis

⁸⁸ http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_8906.aspx [žiūrėta 2009-10-15].

⁸⁹ Mesonis G. Valdžių padalijimas: teisinės valstybės charakteristika// Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė. Kolektyvinė monografija. Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 124.

⁹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių "Būtingės nafta", "Mažeikių nafta" ir "Naftotiekis" reorganizavimo įstatymo, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 5 straipsnio 3 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo "Dėl strateginio investuotojo pripažinimo" atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymui"// Valstybės žinios. 2000, Nr. 88-2724.

⁹¹ Mesonis G. Valdžių padalijimas: teisinės valstybės charakteristika// Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė. Kolektyvinė monografija. Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 124.

⁹² Vainiutė M., Beinoravičius D. Šveicarijos Konfederacijos 1999 m. balandžio 18 d. konstitucija//Konstitucinio reguliavimo įvairovė: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2006. P.95.

⁹³ Mesonis G. Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos Respublika Vidurio ir Rytų Europos kontekste// Monografija. Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 180.

⁹⁴ Ten pat. P. 150.

⁹⁵ Vainiutė M., Beinoravičius D. Šveicarijos Konfederacijos 1999 m. balandžio 18 d. konstitucija//Konstitucinio reguliavimo įvairovė: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2006. P.75.

bruožas yra tas, kad vyriausybė už savo veiklą politiškai atsakinga parlamentui,⁹⁶ o monarchas valstybėje atlieka tik reprezentacines funkcijas, jis nesprenžia vykdymo reikalų bei nedalyvauja įstatymų leidyboje. Būtent parlamentarizmas tapo tuo konstituciniu mechanizmu, kuris Švedijoje leido monarchų galias apriboti neįvedant respublikos, tokiu būdu iš konstitucinės monarchijos pereinant į konstitucinę demokratiją.⁹⁷

Apibendrinant galime teigti, kad ankstyvieji Lietuvos ir Švedijos parlamentai formavosi luominiu pagrindu, kai tuo tarpu Šveicarijos Konfederacijos susirinkimas nebuvo priklausomas nuo monarcho ar kitų valdžios institucijų, galbūt todėl labai anksti įgavo savarankiškos valdžios institucijos statusą. Pirmosiose Lietuvos, Šveicarijos ir Švedijos Konstitucijose stengiasi įtvirtinti valdžių padalijimo principą, apibrėžti parlamentų galias, tačiau tam tikros istorinės aplinkybės, tokios kaip valstybių susijungimas ar konstitucinio reguliavimo patirties stoka, neužtikrino pirmųjų konstitucijų stabilumo, jos dažnai keitėsi. Parlamentų struktūra taip pat nebuvo pastovi, nuo vienerių rūmų parlamentų buvo pereinama prie dvejų rūmų parlamentų, tai ypač ryškiai pastebima tuo laikotarpiu, kai LDK ir Švedija buvo sąjungoje su kitomis valstybėmis, o Šveicarijoje dvejų rūmų parlamentas susiformavo dėl šios valstybės sandaros formos. Galime pažymėti, kad dabartinės mūsų nagrinėjamų valstybių Konstitucijos įtvirtina demokratinei valstybei būdingus principus: Konstitucijos viršenybę, Tautos suverenitetą, valdžių padalijimo principą, ir nors šių valstybių valdymo formos yra skirtingos, tačiau parlamentams tenka ypatinga vieta valstybės valdžių sistemoje.

⁹⁶ Birmontienė T. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė. Lietuvos teisės universitetas. Vilnius, 2002. P. 529.

⁹⁷ Lane J. E. Konstitucija ir politikos teorija. Kaunas: Naujasis lankas, 2003. P. 89.

2. PARLAMENTŲ FORMAVIMO TVARKA

Parlamentas yra ypatinga institucija, tai Tautos atstovybė, renkama šalies piliečių bei įgyvendinanti atstovaujamąją demokratiją. Rinkimų instituto atsiradimą galime sieti su Senovės Graikija, nors tokie rinkimai, kokius turime dabar atsirado tik XVIII - XIX a. Skirtingose šalyse rinkimų institutas vystėsi nevienodai, tačiau visuotinai sutariama, kad dabar visose demokratinėse valstybėse galioja bendri rinkimų principai, tai visuotiniai, lygūs, tiesioginiai, slapti ir laisvi rinkimai, be to, rinkimai atlieka ir tokias funkcijas kaip tautos suvereniteto įgyvendinimas, piliečių dalyvavimas valstybės valdyme bei atstovaujamųjų institucijų formavimas. Prof. E. Šileikis išskiria ir rinkimų atliekamą atstovų kontrolės funkciją, kuomet rinkėjams reguliariai sudaromos galimybės keisti renkamus atstovus arba jų nekeisti, tokiu būdu tarsi pritariant ar nepritariant tų parlamentarų veiklai.⁹⁸ Kaip yra pažymėjęs Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, demokratiški atstovaujamųjų valstybės valdžios institucijų rinkimai yra vienas iš esminių demokratinės valstybės požymių.⁹⁹ Kalbant apie rinkimų teisę objektyviaja ir subjektyviaja prasme, mūsų nagrinėjamos valstybės turi ir tam tikrų ypatumų bei skirtumų, kuriuos pabandysime atskleisti.

2.1. Reikalavimai kandidatui į parlamento narius

Daugelyje valstybių reikalavimai kandidatams yra susiję su amžiaus cenzu, pilietybe, gyvenamąja vieta bei veiksniumu. Lietuvoje asmeniui, siekiančiam tapti Seimo nariu, keliami reikalavimai yra numatyti Lietuvos Respublikos Konstitucijos 56 straipsnio 1 dalyje. Asmuo, gali būti renkamas Seimo nariu, kai yra sulaukęs 25 m. amžiaus, yra Lietuvos Respublikos pilietis bei nuolat gyvena Lietuvoje.¹⁰⁰ Pagal Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio 2 dalį

⁹⁸ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2005. P.163.

⁹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 7 d. išvada " Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2008 m. lapkričio 5 d. dekretu Nr. 1L-1564 išdėstyto paklausimo, ar per 2008 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas"// Valstybės žinios. 2008, Nr. 130-4992.

¹⁰⁰ Pagal pirmąsias nuolatinės Lietuvos Respublikos konstitucijas reikalavimai kandidatui į Seimo narius iš esmės buvo labai minimalūs ir apsiribojo amžiaus cenzu bei pilietybės reikalavimu. 1922 m. Konstitucijos 24 straipsnis numatė, kad renkami galėjo būti asmenys, pilnateisiai Lietuvos piliečiai, sulaukę 24 metų amžiaus, o 1928 m. ir 1938 m. konstitucijos numatė dar didesnę amžiaus cenzą kandidatams į Seimo narius. Jais galėjo būti tik asmenys, sulaukę 30 metų amžiaus. Tačiau jau 1922 m. Seimo rinkimų įstatymas numatė ir tuos atvejus, kada asmuo negali būti renkamas Seimo nariu, o būtent, kai asmeniui už tėvynės išdavimą ar kitą nusikaltimą yra teismo atimtos arba susiaurintos teisės, kai asmenys yra bausti už nusikaltimus, plėšiančius žmogaus garbę ir nuo bausmės įvykdymo dar nėra praėję 3 metai, tie, kurie teismo sprendimu yra globojami. Taip pat įdomu yra tai, kad karo komendantas, apskrities viršininkas, milicijos vadas negalėjo būti renkamas toje vietoje, kurią apėmė jų valdžia.

nuolat gyvenančiu Lietuvoje pripažįstamas tas pilietis, kuris tokiu yra pagal Lietuvos Respublikos Civilinį kodeksą arba kurio duomenys apie gyvenamąją vietą yra įrašyti į Lietuvos Respublikos gyventojų registrą. Civiliniame kodekse¹⁰¹ yra įtvirtinti objektyvūs ir subjektyvūs gyvenamosios vietos nustatymo kriterijai, pažymėtina, kad nuolatinės gyvenamosios vietos reikalavimas yra labai svarbus, nes jo specifinis konstitucinis turinys lemia, kad Seimo nariu gali būti renkamas tik toks Lietuvos Respublikos pilietis, kuris realiai (faktiškai) gyvena Lietuvoje. Toks reikalavimas yra būtinas, nes tik Lietuvos piliečiai, gyvendami savo šalyje ir kasdien susidurdami su visuomenės ir valstybės problemomis, gali priimti ar dalyvauti priimant sprendimus, liečiančius visus Lietuvoje gyvenančius asmenis.¹⁰² Lyginant kandidatui nustatytą amžiaus cenzą mūsų nagrinėjamose valstybėse, matyti, kad Lietuvoje amžiaus cenzas yra aukščiausias, nes pvz. Švedijos Konstitucijos III skyriaus 10 straipsnis skelbia, kad asmuo, turintis teisę balsuoti, tuo pat metu turi teisę ir būti išrinktas parlamento nariu. O balsuoti parlamento rinkimuose pagal Švedijos Konstitucijos 3 skyriaus 2 straipsnį gali visi Švedijos piliečiai, kuriems rinkimų dieną yra suėję 18 metų bei kurie yra arba buvo Švedijos gyventojais, išskyrus tuos Švedijos piliečius, kurie yra gimę užsienyje ir niekada negyveno Švedijoje. Dėl amžiaus cenzo panaši nuostata egzistuoja ir Šveicarijos Konstitucijos 143 straipsnyje, kuris numato, kad kiekvienas Šveicarijos pilietis,¹⁰³ turintis teisę balsuoti, taip pat gali būti renkamas Nacionalinės tarybos nariu, nebent jis buvo anksčiau atleistas iš pareigų dėl netinkamo jų vykdymo,¹⁰⁴ arba yra neveiksnius.¹⁰⁵ Kantonų tarybos narių procedūrą pagal Konstitucijos 150 straipsnio 3 dalį nustato patys kantonai.

Kitų reikalavimų kandidatui į parlamento narius Šveicarijos Konstitucija nenumato, o iš Švedijos Konstitucijos nuostatų matyti, kad nuolatinė gyvenamoji vieta kandidatui į Švedijos parlamentą nėra tokia svarbi kaip Lietuvoje, todėl asmuo, pretenduojantis dalyvauti Riksdago rinkimuose, gali būti registruotas ne tik Švedijoje,¹⁰⁶ bet ir kitoje valstybėje ir jis nebūtinai turi gyventi savo apygardoje.¹⁰⁷ Tačiau Švedijoje egzistuoja kitas reikalavimas, kad kandidatas būtinai būtų deleguotas politinės partijos, nes balsai per rinkimus pirmiausiai paskirstomi tarp partijų, todėl

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. Antroji knyga: Asmenys. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 101.

¹⁰² Sinkevičius V. Kas gali būti renkamas Seimo nariu: kai kurių reikalavimų sampratos probleminiai aspektai // Konstitucinė jurisprudencija: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis, 2008, Nr. 3 (11). P. 114.

¹⁰³ Svarbu pažymėti, kad pagal Šveicarijos Konstitucijos 37 straipsnio 1 dalį jos piliečiu laikomas asmuo, kuris yra ir kantono, ir savivaldybės pilietis.

¹⁰⁴ <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/3431.htm> [žiūrėta 2009-02-17].

¹⁰⁵ Šveicarijos konstitucijos 136 straipsnio 1 dalis. http://www.parliament.go.th/parcy/sapa_db/cons_doc/constitutions/data/Switzerland/ICL%20-%20Switzerland%20Constitution.htm [žiūrėta 2009-01-21].

¹⁰⁶ http://www.val.se/in_english/general_information/ [žiūrėta 2009-05-13].

¹⁰⁷ http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_9602.aspx [žiūrėta 2009-01-21].

partijos parama yra labai svarbi.¹⁰⁸ Be kita ko, tai susiję ir su proporcinių rinkimų specifika, nes kelti pavienių kandidatų, kaip Lietuvoje, tiesiog nėra galimybės.

Problematishtas yra reikalavimas, įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje "*nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei*", kadangi nėra aprašytas nei priesaikos, nei pasižadėjimo turinys. Tačiau remiantis Konstitucinio Teismo nutarimu, galime daryti išvadą, kad priesaika ir pasižadėjimas turėtų būti traktuojamos kaip beveik vienareikšmės sąvokos. Jos atspindi politinio pobūdžio pasižadėjimą, nes kalbama apie tam tikrus įsipareigojimus užsienio valstybei. Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, kad pasižadėjimu užsienio valstybei gali būti traktuojamas bet koks politinio pobūdžio įsipareigojimas užsienio valstybei, kylantis iš formaliai duotos priesaikos ar pasižadėjimo, ar atsiradęs kaip politinė pareiga ar politinio lojalumo reikalavimas, susijęs su kitos valstybės pilietybės turėjimu. Vienintelis būdas asmeniui, pretenduojančiam būti Seimo nariu, nebūti susijusiam priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei yra užsienio pilietybės atsisakymas.¹⁰⁹ Prof. V. Sinkevičiaus nuomone, tokiam reikalavimui įgyvendinti reikia, kad asmuo savo valią atsisakyti užsienio valstybės pilietybės pareikštų būtent tos užsienio valstybės institucijoms, turinčioms įgaliojimus spręsti, ar patenkinti asmens prašymą atsisakyti turimos pilietybės.¹¹⁰ Panašaus reikalavimo kandidatui į parlamento narius nebūti susijusiam priesaika ar pasižadėjimu nerasime nei Švedijos, nei Šveicarijos teisės aktuose, manytina, kad tokios nuostatos buvimas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje yra sąlygotas istorinių aplinkybių bei siekiant užtikrinti, kad Tautos atstovybėje būtų tik Lietuvos valstybei ištikimi asmenys. Tokia asmenų ištikimybė ir lojalumas neturi kelti jokių abejonių, mat iš pačios Konstitucijos nuostatų Seimo nariui kyla ištikimybės, priesaikos vien Lietuvos valstybei, pasižadėjimo gerbti ir vykdyti Lietuvos valstybės Konstituciją ir įstatymus besąlyginis reikalavimas.¹¹¹

Analizuojant reikalavimus kandidatams į parlamento narius, matyti, kad yra ir tam tikri atvejai, kada asmuo išvis negali būti parlamento nariu. Lietuvoje pagal Konstitucijos 56 straipsnio 2 dalį parlamento nariu negali būti renkamas asmuo, kuris yra nebaigęs atlikti bausmės pagal teismo nuosprendį arba teismo pripažintas neveiksniu. Taip pat yra įtvirtintas draudimas tam tikriems asmenims būti Seimo nariais. Tie asmenys yra: teisėjai, asmenys atliekantys tikrąją karo ar alternatyviąją tarnybą, taip pat neišėję į atsargą krašto apsaugos sistemos, policijos ir vidaus

¹⁰⁸ http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_9602.aspx [žiūrėta 2009-01-21].

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 11 d. nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 38 str. 4 d. ir Lietuvos Respublikos Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 36 str. 4 d. atitikimo Lietuvos Respublikos konstitucijai" // Valstybės žinios. 1998, Nr. 100-2791.

¹¹⁰ Sinkevičius V. Kas gali būti renkamas Seimo nariu: kai kurių reikalavimų sampratos probleminiai aspektai // Konstitucinė jurisprudencija: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis, 2008, Nr. 3 (11). P. 105.

¹¹¹ Ten pat. P. 100.

tarnybos karininkai, puskarininkiai ir liktiniai, ir kitų sukarintų ir saugumo tarnybų apmokami pareigūnai, tol, kol nepasitraukė iš savo pareigų, taip pat asmenys, kurie iš pareigų yra pašalinti apkaltos proceso tvarka, tačiau tik tuo atveju, kai jie iš pareigų buvo pašalinti dėl šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo ar priesaikos sulaužymo. Jei asmuo iš pareigų buvo pašalintas apkaltos proceso tvarka dėl nusikaltimo padarymo, kuriuo nebuvo šiurkščiai pažeista Konstitucija ar sulaužyta priesaika, ir asmuo atliko jam teismo nuosprendžiu paskirtą bausmę už to nusikaltimo padarymą, yra laikoma, kad asmuo gali būti renkamas Seimo nariu.¹¹² Tuos pačius reikalavimus atkartoja ir Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio nuostatos. Būtina pažymėti, kad Lietuvoje keliamus reikalavimus asmenys turėtų atitikti dar iki įregistruojant juos kandidatais į parlamento narius, kitaip jie negalėtų būti renkami į parlamentą.¹¹³

Šveicarijos Konstitucijos 136 straipsnio 1 dalyje irgi yra numatyta, kad asmenys, kurie yra neveiksniūs, negali kandidatuoti į Nacionalinę tarybą. Be to, Nacionalinės tarybos nariais negali būti Federalinio teismo teisėjai, Vyriausybės nariai, Senato nariai, kol jie eina savo pareigas.¹¹⁴ Jie turėtų apsispręsti, kuriose pareigose nori likti. Jei asmuo eina pareigas, kurios nesuderinamos su parlamentaro mandatu, tačiau nėra tiesiogiai įvardintos Konstitucijoje, tuomet jis turi pasitraukti iš užimamų pareigų per artimiausius 4 mėnesius po to, kai pradeda eiti Nacionalinės tarybos nario pareigas.¹¹⁵ Šis reguliavimas skiriasi nuo reguliavimo Lietuvoje, kur asmuo dar iki įsiregistruojant kandidatu į parlamento narių rinkimus turėtų pasitraukti iš užimamų ar skiriamų pareigų. Šveicarijos Parlamento įstatymo 2 skyriaus 14 straipsnis taip pat numato, kada tam tikrais atvejais asmenys negali būti tuo pat metu ir parlamento nario, ir kitose pareigose.¹¹⁶ Taigi Šveicarijos Konstitucijoje yra numatytas nesuderinamumo principas. Tačiau, skirtingai nei Lietuvoje, parlamentarai Šveicarijoje nėra profesionalūs politikai ir beveik visi turi dar ir kitus darbus už parlamento ribų.¹¹⁷ Teigiama, kad tokiu atveju parlamento narys yra labiau suinteresuotas ginti visų piliečių interesus,

¹¹² Sinkevičius V. Kas gali būti renkamas Seimo nariu: kai kurių reikalavimų sampratos probleminiai aspektai // Konstitucinė jurisprudencija: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis, 2008, Nr. 3 (11). P. 114.

¹¹³ Sinkevičius V. Šiurkštus Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo pažeidimas - pagrindas nutraukti Seimo nario įgaliojimus. Jurisprudencija: Mokslo darbai, Mykolo Romerio universitetas, 2009, 1(115). P. 139.

¹¹⁴ Šveicarijos konstitucijos 144 str. 1 dalis. http://www.parliament.go.th/parcy/sapa_db/cons_doc/constitutions/data/Switzerland/ICL%20-%20Switzerland%20Constitution.htm [žiūrėta 2009-01-21].

¹¹⁵ Swiss Federal Act on Political Rights Art.18, <http://www.bk.admin.ch/themen/pore/index.html?lang=en> [žiūrėta 2009-09-15].

¹¹⁶ Kai asmuo yra Parlamento išrinktas ar paskirtas pareigūnas, taip pat teisėjas, Federalinės Administracijos, teismų darbuotojas, turintis sprendimų galią, ginkluotųjų pajėgų darbuotojas, įvairių įstaigų ir organizacijų, įsisteigusių privatinės teisės pagrindu, narys, kurį gali kontroliuoti Konfederacija, taip pat asmuo, kuris atstovauja Konfederacijai. Kai asmuo yra parlamento išrinktas ar paskirtas pareigūnas, tuomet, jis gali pasirinkti, kuriose pareigose nori likti, visais kitais atvejais, jei asmuo pats neatsistatydina iš užimamų pareigų, tuomet jis yra pašalinamas iš Parlamento ne vėliau kaip po 6 mėnesių nuo tos dienos, kai paaiškėja nesuderinamos pareigos.

¹¹⁷ http://www.swissinfo.ch/eng/politics/political_system/The_heart_of_Swiss_politics.html?siteSect=1552&sid=7800972&cKey=1196932186000&ty=st [žiūrėta 2008-12-17].

mat jų reikalavimai jam yra žinomi iš jo asmeninio patyrimo, be to žinios, įgytos profesiniame gyvenime iškart gali būti pritaikomos ir parlamento darbe,¹¹⁸ paprastai Šveicarijos parlamente dirba teisininkai, universitetų profesoriai. Švedijos Konstitucijos 4 skyriaus 6 straipsnis numato, kad Riksdago nariais negali būti asmenys neatsisakę savo ankstesnių skiriamų ar renkamų pareigų. Šiuo požiūriu Švedija artima Lietuvoje nustatytam reguliavimui, kur dar iki rinkimų asmuo turi atsisakyti skiriamų ar renkamų pareigų. Esant tam tikroms aplinkybėms Švedijos Rinkimų priežiūros taryba savo iniciatyva gali patikrinti, ar asmuo tikrai atitinka parlamento nariui keliamus reikalavimus, taip pat tais atvejais, kai anuliuojami rinkimų rezultatai ar kai teismas pripažįsta, kad asmuo yra netinkamas eiti parlamentaro pareigas, jis gali būti pašalintas iš parlamento.¹¹⁹ Išsiaiškinę, kokie reikalavimai yra taikomi kandidatams į parlamento narius bei kas apskritai jais negali būti, galime pereiti prie valstybėse nustatytos parlamentų rinkimo tvarkos.

2.2. Rinkimų tvarka

Bendruosius rinkimų principus apibrėžia valstybių konstitucijos, o detalią rinkimų tvarką nustato specialūs teisės aktai, skirti rinkimams. Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 55 straipsnį Seimas renkamas ketverių metų kadencijai,¹²⁰ remiantis visuotine, lygia, tiesiogine rinkimų teise ir slaptu balsavimu. Remiantis kitomis Konstitucijos nuostatomis,¹²¹ galime daryti išvadą, kad rinkimai į Lietuvos Parlamentą taip pat turi būti demokratiški, nes tik demokratiškai išrinkti atstovai gali išreikšti tikrąją Tautos valią. Panašias nuostatas dėl rinkimų numato ir Švedijos Konstitucijos 3 skyriaus 1 ir 3 straipsnis, kuriuose skelbiama, kad Riksdagas renkamas laisvų, slaptų bei tiesioginių rinkimų būdu ketverių metų kadencijai. Šveicarijos Konstitucijos 149 straipsnio 2 dalis skelbia, kad Nacionalinės tarybos nariai renkami tiesiogiai, remiantis proporcinge rinkimų sistema, tuo tarpu Kantonų tarybos nariai - pagal kantonuose numatytą rinkimų tvarką.

Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 57 straipsnio 1 dalį rinkimai į Seimą yra periodiškai ir kas ketverius metus vyksta spalio mėnesio antrą sekmadienį. Pagal Seimo rinkimų įstatymo 6 straipsnio 1 dalį eiliniai Seimo rinkimai skelbiami likus ne vėliau kaip 6 mėnesiams iki Seimo narių įgaliojimų pabaigos. Pagal to paties įstatymo 11 straipsnio 1 dalį Lietuvoje rinkimus

¹¹⁸ Apie Demokratiją. Demokratija Šveicarijos federacinėje valstybėje. Naujasis lankas. Kaunas, 1995. P. 49.

¹¹⁹ Bergman T. Sweden: From Separation of Power to Parliamentary Supremacy - and Back Again?//Strøm K., Müller W.C., Bergman T. Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies. Oxford University Press. 2006. P. 599.

¹²⁰ Iki tol galiojusiose nuolatinėse Lietuvos Konstitucijose Seimo kadencija svyravo nuo 3 m. (1922 m. Konstitucija) iki 5 m. (1928 m. ir 1938 m. konstitucijos).

¹²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 1 str. nuostata, kad Lietuva yra demokratinė respublika, 4 str. - demokratiškai išrinkti atstovai, 33 str. - per demokratiškai išrinktus atstovus.

organizuoja ir vykdo Vyriausioji rinkimų komisija, apygardų komisijos ir apylinkių komisijos. Vyriausioji rinkimų komisija pagal savo statusą yra nuolatinė aukščiausioji rinkimus organizuojanti bei vykdanči valstybės institucija.¹²² Pagal Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo 3 straipsnį ji turi garantuoti vienodą rinkimų taikymą visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje, taipogi suskirstyti Lietuvos teritoriją į vienmandates rinkimų apygardas, sudaryti apygardų rinkimų komisijas, priimti kandidatų į Seimo narius pareikštinius dokumentus, nustatyti ir skelbti galutinius rinkimų rezultatus bei vykdyti daugelį kitų funkcijų.

Prieš rinkimus Lietuvos Respublikos teritorija padalijama į 71 vienmandatę apygardą ir vieną daugiamandatę rinkimų apygardą, kurioje pagal proporcinę rinkimų sistemą išrenkama 70 Seimo narių.¹²³ Vienmandatėje rinkimų apygardoje gali kandidatuoti ne tik politinės partijos iškelti kandidatai, bet ir pavieniai asmenys, kurie patys išsikelia savo kandidatūras. Tuo tarpu daugiamandatėje rinkimų apygardoje renkamasi iš politinės partijos iškeltų kandidatų sąrašų.¹²⁴ Konstitucinis Teismas savo nutarime yra pažymėjęs, kad Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas Seimo rinkimams pasirinko mišrią rinkimų sistemą,¹²⁵ kai derinamos dvi rinkimų sistemos - proporcinė rinkimų sistema daugiamandatėje apygardoje bei mažoritarinė rinkimų sistema vienmandatėse apygardose.¹²⁶ Pagal Seimo rinkimų įstatymo 88 straipsnio 2 dalį vienmandatėje rinkimų apygardoje išrinktu laikomas tas kandidatas, kuris gavo daugiau kaip pusę rinkimuose dalyvavusių rinkėjų balsų, tačiau tokiu atveju rinkimuose turi dalyvauti ne mažiau kaip 40 procentų į tos rinkimų apygardos rinkėjų sąrašus įrašytų rinkėjų, jei dalyvauja mažiau, tuomet laimi kandidatas, kuris gavo daugiausia, bet ne mažiau kaip vieną penktadalį visų į tos rinkimų apygardos rinkėjų sąrašus įrašytų rinkėjų balsų. Pagal to paties įstatymo 89 straipsnį daugiamandatėje rinkimų apygardoje mandatus gali gauti tik tie partijos kandidatų sąrašai, už kuriuos balsavo ne mažiau kaip 5 procentai rinkimuose dalyvavusių rinkėjų. Jungtinis kandidatų sąrašas dalyvauja skirstant mandatus tik tuomet, jeigu už jį balsavo ne mažiau kaip 7 procentai rinkimuose dalyvavusių rinkėjų. Mandatai daugiamandatėse rinkimų apygardose paskirstomi taikant kvotų ir liekanų metodą.

¹²² Lietuvos Respublikos Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo 2 str. 1 dalis// Valstybės žinios. 2002, Nr. 68-2774.

¹²³ Seimo rinkimų įstatymo 9 str. 1 ir 2 dalis// Valstybės žinios. 1992, Nr. 22-635.

¹²⁴ Seimo rinkimų įstatymo 39 str. 1 ir 2 dalis// Valstybės žinios. 1992, Nr. 22-635.

¹²⁵ Mišri Seimo rinkimų tvarka buvo įtvirtinta tik 1992 m., nes iki tol galiojusiose Konstitucijose, tiek 1922 m., 1928 m., tiek 1938 m. Seimo rinkimams buvo taikoma proporcinė rinkimų sistema.

¹²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 1 d. nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 37 straipsnio 1 dalies (2008 m. balandžio 15 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai"// Valstybės žinios. 2008, Nr. 114-4367.

Rinkimai į Švedijos parlamentą taip pat yra periodiškai ir kas ketverius metus vyksta trečią rugsėjo sekmadienį.¹²⁷ Analizuojant Švedijos rinkimų įstatymo nuostatas, galime daryti išvadas, kad Švedijos parlamento rinkimams yra taikoma proporcinė rinkimų sistema.¹²⁸ Švedijoje, panašiai kaip ir Lietuvoje, yra viena nuolatinė ir aukščiausioji rinkimų institucija, kuri yra atsakinga už rinkimų planavimą ir jų vykdymą, tai Centrinė Rinkimų Administracija, tačiau be jos rinkimus organizuoti dar padeda Apygardos Administracinė Taryba ir Rinkimų komitetas.¹²⁹ Rinkimų periodui Švedijos teritorija yra padalijama į 29 rinkimų apygardas,¹³⁰ kurioms paskirstoma 310 mandatų, kiti 39 mandatai yra "atsarginiai", jie paskirstomi tik tuomet, kai išdalijami nuolatiniai mandatai.¹³¹ Įdomu yra tai, kad šioje valstybėje pati Konstitucija įtvirtina pagrindinius vietų paskirstymo principus: partija, kuri surenka daugiau nei 4 procentus visų rinkėjų balsų gali dalyvauti vietų paskirstyme, partijos, surinkusios mažiau balsų, vis dar gali varžytis dėl nuolatinė vietų paskirstymo savo apygardoje, tačiau joje turi būti surinkusios ne mažiau kaip 12 procentų tos apygardos balsų.¹³² Po rinkimų Centrinė Rinkimų Administracija paskirsto vietas tarp partijų ir paskelbia, kurie kandidatai, ir kurie pavaduotojai yra išrinkti į Riksdagą.

Šveicarijos Konstitucijos 149 straipsnio 2 dalis taip pat numato 4 metų parlamento kadenciją ir proporcinę rinkimų sistemą, kuomet kiekviename kantone suformuojamos rinkimų apygardos, Šveicarijos teritoriją tuomet padalijant į 26 apygardas.¹³³ 200 Nacionalinės tarybos narių yra renkami tiesiogiai kiekviename kantone pagal proporcinį atstovavimą,¹³⁴ pagal Konstitucijos 149 straipsnio 4 dalį kiekvienas kantonas turi turėti mažiausiai 1 vietą. Šveicarijos politinių teisių aktas

¹²⁷ Pagal ankstesnės redakcijos Konstitucijos 3 skyriaus 3 str. Riksdagas buvo renkamas 3 metams, tačiau jau 1994 m. buvo išplėstas rinkimų periodas nuo 3 iki 4 metų, todėl dabar Riksdagas yra renkamas 4 metų kadencijai.

¹²⁸ Švedijos rinkimų įstatymo 14 skyriaus 3 dalis, kurioje teigiama, kad nuolatinės vietos apygardoms paskirstomos proporcingai pagal partijas, kurios gali dalyvauti paskirstyme. To paties skyriaus 4 dalis teigia, kad kiekvienai partijai turi būti tiek nuolatinė vietų, kad jos proporcingai atstovautų balsų pasiskirstymą Švedijoje. O 5 dalyje pažymima, kad jei partija gavo daugiau nuolatinė vietų, nei jai reikalinga proporcingai atstovauti Riksdage, tuomet ši partija nedalyvauja papildomų vietų skirstyme. <http://www.regeringen.se/content/1/c6/06/44/45/722c9ce2.pdf> [žiūrėta 2009-07-16].

¹²⁹ http://www.val.se/in_english/general_information/ [žiūrėta 2009-05-13].

¹³⁰ Švedijos rinkimų įstatymo 4 skyriaus 2 dalis <http://www.regeringen.se/content/1/c6/06/44/45/722c9ce2.pdf> [žiūrėta 2009-07-16].

¹³¹ Pumputis A. Švedijos konstitucija.// Konstitucinio reguliavimo įvairovė: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2006. P. 116.

¹³² Švedijos konstitucijos 3 skyriaus 7 ir 8 str. http://www.riksdagen.se/templates/R_PageExtended_6320.aspx [žiūrėta 2008-12-17].

¹³³ Vainiutė M. Šveicarijos Konfederacijos parlamento konstitucinis statusas. Jurisprudencija: Mokslo darbai, Mykolo Romerio universitetas, 2009, 1(115). P. 80.

¹³⁴ Iki 1962 m. Nacionalinę tarybą sudarė 111 narių, ir tik padaugėjus gyventojų skaičiui, Nacionalinė taryba padidėjo iki 200 narių. Iki 1917 m. rinkimų sistema buvo tokia, kad laimėtojai atitenka viskas, o nuo 1919 m. vietos paskirstomos proporcingai pagal gautą balsų skaičių. <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/3431.htm> [žiūrėta 2009-02-17].

numato paskirstymo taisykles, kurios apima preliminarų, pagrindinį ir galutinį vietų paskirstymą.¹³⁵ Kadangi Šveicarijoje, skirtingai nei Lietuvoje ar Švedijoje yra dvejų rūmų parlamentas, tai atskiri rinkimai vyksta ir į Kantonų tarybą, kurią sudaro 46 nariai, kuriuos deleguoja kantonai.¹³⁶ Konstitucijoje išvardinti kantonai¹³⁷ turi išrinkti po vieną senatorių, o kiti kantonai išrenka po 2 senatorius į Kantonų tarybą. Jie yra renkami tiesiogiai kiekviename kantone daugumos balsais. Kantonų tarybos rinkimus, kaip jau minėta anksčiau, reguliuoja patys kantonai. Rinkimai į abejus parlamento rūmus užtikrina dvejopą reprezentaciją - tautos ir federalinių subjektų.¹³⁸ Dėl balsavimo dienos paskelbimo sprendžia Federalinė Taryba.¹³⁹ Be periodinių rinkimų, kurie vyksta mūsų analizuojamose valstybėse, tam tikrais atvejais gali būti surengiami ir neeiliniai arba dar vadinamieji pirmalaikiai parlamento rinkimai. Jie dažniausiai vyksta tuomet, kai Vyriausybei Parlamento iniciatyva pareiškiamas nepasitikėjimas, jei Parlamentas per tam tikrą laiką nesugeba suformuoti Vyriausybės, taip pat jei Parlamentas per tam tikrą laiką nepajėgia patvirtinti valstybės biudžeto, jei parlamentas per tam tikrą laiką yra pareiškęs keletą kartų nepasitikėjimą Vyriausybe.

Lietuvoje pagal Konstitucijos 58 straipsnio nuostatas pirmalaikius Seimo rinkimus gali skelbti pats Seimas arba Respublikos Prezidentas. Jie skelbiami Seimo nutarimu, priimtu ne mažiau kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma, arba Prezidento dekretu Konstitucijoje numatytais atvejais.¹⁴⁰ Pirmalaikiai Parlamento rinkimai gali būti rengiami ne vėliau kaip per tris mėnesius nuo sprendimo dėl pirmalaikių rinkimų priėmimo dienos. Taip pat tais atvejais, kai pirmalaikius Seimo rinkimus skelbia Respublikos Prezidentas, jie negali būti skelbiami, jei po pirmalaikių Seimo rinkimų nepraėjo 6 mėnesiai arba iki Respublikos Prezidento kadencijos pabaigos liko mažiau nei 6 mėnesiai.¹⁴¹

Švedijoje pirmalaikių Parlamento rinkimų tvarką taip pat reglamentuoja Konstitucija. Vyriausybė, skirtingai nei Lietuvoje, yra vienintelė institucija, kuri gali nuspręsti sušaukti neeilinius rinkimus. Pagal Konstitucijos 6 skyriaus 5 straipsnį Parlamentui pareiškus nepasitikėjimą

¹³⁵ Swiss Federal Act on Political Rights, Part 3, Article 17. www.bk.admin.ch/themen/pore/index.html?lang=en [žiūrėta 2009-09-15].

¹³⁶ Anksčiau Kantonų tarybos nariai buvo renkami kantonų parlamentuose, o dabar renkami piliečių balsų daugumos. Kantonų tarybos narių skaičius per visą jo gyvavimo istoriją padidėjo tik vieną kartą, pridėjus 2 vietas Kantonų tarybos nariams, kai Juros regionas atsiskyrė nuo Berno kantono ir tapo savarankišku kantonu.

¹³⁷ Tai yra Obvaldenas (Obwalden), Nidvaldenas (Nidwalden), Bazelio miestas (Basel-Stadt), Bazelio sritis (Basel-Landschaft), Apencelis-Auserodenas (Appenzell Ausser rhoden) ir Apencelis-Inerodenas (Appenzell Innerrhoden).

¹³⁸ Vainiūtė M., Beinoravičius D. Šveicarijos Konfederacijos 1999 m. balandžio 18 d. konstitucija. - Konstitucinio reguliavimo įvairovė: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2006. P. 95.

¹³⁹ Swiss Federal Act on Political Rights, Part 2, Article 10. www.bk.admin.ch/themen/pore/index.html?lang=en [žiūrėta 2009-09-15].

¹⁴⁰ Kai Seimas per 30 dienų nepriėmė sprendimo dėl pateiktos naujos Vyriausybės programos arba kai nuo pirmojo Vyriausybės programos pateikimo per 60 d. du kartus iš eilės nepritarė Vyriausybės programai, tai pat, kai Seimas pareiškė tiesioginį nepasitikėjimą Vyriausybe.

¹⁴¹ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 58 straipsnio nuostatos.// Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

Vyriausybė, ši ne vėliau kaip per savaitę nuo nepasitikėjimo pareiškimo, gali nuspręsti sušaukti pirmalaikius Riksdago rinkimus. Pagal to paties Konstitucijos skyriaus 3 straipsnį tais atvejais, kai keturis kartus iš eilės Parlamento Pirmininkui nepavyksta gauti Riksdago pritarimo pasiūlyto Ministro Pirmininko kandidatūrai, taip pat gali būti skelbiami pirmalaikiai Riksdago rinkimai. Jie gali būti paskelbti ne anksčiau kaip praėjus trims mėnesiams po eilinių rinkimų.¹⁴² Pažymėtina, kad kai paskelbiami pirmalaikiai rinkimai, Parlamento Pirmininkas gali nuspręsti paskelbti Riksdago darbe pertrauką, kol bus sukvietas naujai išrinktas Riksdagas, taip pat svarbu tai, kad Vyriausybė negali skelbti pirmalaikių Parlamento rinkimų, jei ji veikia tik kaip laikinoji Vyriausybė po savo atsistatydinimo.¹⁴³ Tačiau pirmalaikiai rinkimai yra nedažni ir nebuvo surengti nuo 1958 metų.¹⁴⁴

Šveicarijoje, skirtingai nei Švedijoje ar Lietuvoje, kol nepasibaigęs Nacionalinės tarybos įgaliojimų laikas, pirmalaikiai rinkimai negali būti skelbiami nei pačios Tarybos, nei vykdomosios valdžios siūlymu.¹⁴⁵ Be to, čia skirtingai nei prieš tai aptartose dvejose valstybėse, Federalinis susirinkimas neturi teisės pareikšti nepasitikėjimo Bundesratu, o Bundesratas atitinkamai neturi teisės paleisti parlamento nepasibaigus jo kadencijai.¹⁴⁶ Tačiau Šveicarijos Konstitucijos 194 straipsnio 3 dalyje yra numatytas vienas atvejis, kuomet Tautai pritarus esminiam Konstitucijos pakeitimui, turi būti iš naujo renkamas Federalinis susirinkimas.

Išanalizavus Lietuvos, Šveicarijos ir Švedijos parlamentų formavimo tvarką, galime padaryti keletą išvadų. Visų pirma, minėtųjų valstybių Konstitucijos ir rinkimų įstatymai įtvirtina tuos pačius demokratinių rinkimų principus, skiriasi tik rinkimų sistemos, mat Švedijos ir Šveicarijos parlamento rinkimams naudojama proporcinė rinkimų sistema, kai tuo tarpu Lietuvoje taikoma mišri rinkimų sistema. Reikalavimai, keliami kandidatams į parlamento narius, taip pat beveik sutampa visose valstybėse, išskyrus amžiaus cenzą, kuris Lietuvoje yra aukštesnis nei kitose dvejose valstybėse, bei Lietuvoje taikomas reikalavimas kandidatui į parlamento narius atsisakyti priesaikos ar pasižadėjimo, kuris nėra taikomas Švedijoje ar Šveicarijoje. Dėl neeilinių rinkimų, tai turime pastebėti, kad išsiskiria Šveicarija, kurioje neeiliniai rinkimai įmanomi tik esminio Konstitucijos peržiūrėjimo atveju, kai tam pritaria visa Tauta. Tuo tarpu Lietuvoje ir Švedijoje pirmalaikių rinkimų rengimas yra susijęs su Parlamento nepasitikėjimo Vyriausybei pareiškimu bei

¹⁴² Švedijos konstitucijos 3 skyriaus 4 str. 2 d. http://www.riksdagen.se/templates/R_PageExtended_6320.aspx [žiūrėta 2008-12-17].

¹⁴³ Bergman T. Sweden: From Separation of Power to Parliamentary Supremacy - and Back Again?// Strøm K., Müller W. C., Bergman T. Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies. Oxford University Press. 2006. P.603.

¹⁴⁴ http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_9602.aspx [žiūrėta 2009-01-21].

¹⁴⁵ Vainiutė M. Šveicarijos Konfederacijos parlamento konstitucinis statusas. Jurisprudencija: Mokslo darbai, Mykolo Romerio universitetas, 2009, 1(115). P. 80.

¹⁴⁶ Ten pat. P. 78.

Vyriausybės formavimu, tiesa, Lietuvoje pirmalaikius rinkimus gali paskelbti pats Seimas arba Respublikos Prezidentas, o Švedijoje tą gali padaryti tik Vyriausybė. Taigi, aptarę parlamentų formavimo tvarką, galime pereiti ir prie atskiro parlamento nario statuso analizės.

3. PARLAMENTO NARIO STATUSAS

Prieš pradedant kalbėti apie parlamento nario statusą, visų pirma reikėtų aptarti, kada prasideda ir pasibaigia paties parlamento įgaliojimai. O jie dažniausiai prasideda tada, kai naujai išrinktas Parlamentas susirenka į pirmąjį posėdį ir prisiekia, tuo pat metu pasibaigia ir ankstesniojo parlamento įgaliojimai. Tačiau skirtingai nei parlamento nario įgaliojimų pradžios momentas, parlamento nario įgaliojimų pabaiga gali nebūtinai sutapti su naujojo parlamento susirinkimu į pirmąjį posėdį. Turimi omenyje tie atvejai, kai parlamento narys netenka savo mandato dėl tam tikrų susiklosčiusių aplinkybių.¹⁴⁷

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 55 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Seimas laikomas išrinktu, kai yra išrinkta ne mažiau kaip trys penktadaliai Seimo narių, vadinasi tam, kad Seimas būtų laikomas išrinktu, reikia, kad būtų išrinkti ne mažiau kaip 85 Seimo nariai, o pagal Konstitucijos 59 straipsnio 2 dalį nustatyta, kad Seimo narys visas Tautos atstovo teises įgyja tik po to, kai Seime prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai. Ši konstitucinė nuostata reiškia ir tai, kad tol, kol Seimo narys neprisiekia, jis neturi visų Tautos atstovo teisių – toks išrinktas Seimo narys dar nėra Tautos atstovas, jis dar neturi Seimo nario įgaliojimų ir dar negali jų vykdyti. Naujai išrinktas Seimas kaip visavertė Tautos atstovybė turi pradėti funkcionuoti nuo tos dienos, kai naujai išrinktas Seimas susirenka į pirmąjį posėdį.¹⁴⁸ Švedijoje pagal Konstitucijos 3 skyriaus 5 straipsnį naujai išrinktas parlamentas į pirmąjį posėdį susirenka penkioliktą dieną po rinkimų, bet ne anksčiau kaip praėjus keturioms dienoms po rinkimų rezultatų paskelbimo. Nei Švedijos Konstitucija, nei Švedijos rinkimų įstatymas neapibrėžia, kada prasideda parlamento nario įgaliojimai, tačiau galime daryti prielaidą, kad jie turėtų prasidėti nuo pirmojo, naujai išrinkto parlamento posėdžio. Šveicarijoje taip pat, kaip ir Lietuvoje, Tautos atstovo visų teisių įgijimas yra siejamas su priesaikos davimu. Prisiekdamas parlamento narys pasižada laikytis Konstitucijos ir įstatymų, bei kuo geriau

¹⁴⁷ Tai gali būti parlamento nario mirtis, paties parlamentaro atsistatydinimas, jo pašalinimas iš pareigų apkaltos proceso tvarka, pripažinimas neveiksnium, ilgas nedalyvavimas parlamento posėdžiuose, neatsisakymas pareigų, nesuderinamų su parlamentaro mandatu ir kiti panašūs atvejai. Paprastai sprendimus dėl mandato netekimo priima pats parlamentas, jis tai gali padaryti tiek paprasta, tiek kvalifikuota balsų dauguma.

¹⁴⁸ Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Seimo, kaip Tautos atstovybės, konstitucinė koncepcija.// Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2007. P. 171.

atlikti savo, kaip parlamento nario, pareigas.¹⁴⁹ Tam, kad lengviau būtų apibūdinti parlamento nario teisinį statusą, pirmiausiai turime kalbėti apie parlamento nario laisvą mandatą.

3.1. Laisvas mandatas

Laisvas mandatas reiškia, kad parlamento narys veikia laisvai, jam negali būti nurodoma, kaip elgtis ar balsuoti, taip pat jis negali būti atšaukiamas, tačiau nereikėtų pamiršti, kad parlamento narys visada yra saistomas Konstitucijos.

Lietuvoje laisvas mandatas yra esminis Seimo nario – Tautos atstovo – teisinio statuso elementas.¹⁵⁰ Jis yra įtvirtintas Konstitucijos 59 straipsnio 4 dalyje. Seimo nario laisvas mandatas turėtų būti suvokiamas ne kaip Tautos atstovo privilegija, o kaip viena iš teisinių priemonių, užtikrinančių, kad Tautai bus deramai atstovaujama Seime, kad Tautos atstovybė veiks tik Tautos ir Lietuvos valstybės labui, todėl Seimo nario laisvas mandatas negali būti naudojamas Seimo nario ar jam artimų asmenų arba kitų asmenų privačiai naudai gauti, jų asmeniniais ar grupiniais interesais, kandidatą į Seimo narius iškėlusių ar jį rėmusių politinių partijų ar politinių organizacijų, visuomeninių organizacijų, kitų organizacijų ar kitų asmenų interesais, teritorinių bendruomenių, Seimo nario rinkimų apygardos rinkėjų interesais.¹⁵¹ Seimo nario laisvo mandato esmė pagal Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą yra ta, kad Tautos atstovas gali laisvai įgyvendinti jam nustatytas teises ir pareigas, jo nevaržo rinkėjų priesakai, jį iškėlusių partijų ar organizacijų politiniai reikalavimai, nepripažįstama ir Seimo nario atšaukimo teisė. Seimo narys yra ne politinių partijų ar politinių organizacijų, visuomeninių organizacijų, kitų organizacijų, interesų grupių, teritorinių bendruomenių, savo apygardos rinkėjų atstovas Seime - jis atstovauja visai Tautai.¹⁵² Be kita ko, Konstitucijoje įtvirtintas Seimo nario laisvas mandatas yra viena iš Seimo nario veiklos savarankiškumo ir lygiateisiškumo garantijų. Būtina pažymėti, kad įgyvendindamas Tautos suverenią galią Seimas nėra visiškai laisvas, nes yra saistomas Konstitucijos normų ir principų, taip

¹⁴⁹ Federal Act on the Federal Assembly, Article 3, <http://www.parlament.ch/e/wissen/parlamentwissen/parlamentsrecht/Documents/parlamentsgesetz-e.pdf> [žiūrėta 2009-06-15].

¹⁵⁰ Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Seimo, kaip Tautos atstovybės, konstitucinė koncepcija. //Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2007. P. 173.

¹⁵¹ Ten pat. P. 174.

¹⁵² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 25 d. nutarimas " Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 23 straipsnio, 38 straipsnio 2 dalies, 41 straipsnio 5 dalies, 152 straipsnio 5 dalies, 155 straipsnio 4 dalies, 156 straipsnio 5 dalies, 180 straipsnio, 208 straipsnio 4 bei 11 dalių ir 231 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai" ir 2004 m. liepos 1 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas " Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 str. 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai" // Valstybės žinios. 2001, Nr. 10-295.

pat ir tokios konstitucinių nuostatų sampratos, kuri yra pateikta Konstitucinio Teismo aktuose. Seimas yra saistomas ir savo priimtu įstatymu.¹⁵³ Šveicarijoje laisvo mandato esmę išreiškia Konstitucijos 161 straipsnio 1 dalyje numatytas balsavimas be nurodymų. Pagal to paties straipsnio 2 dalį parlamentarai turi atskleisti interesų ryšius tam, kad būtų užtikrintas jų veiklos skaidrumas ir neparlamentiniai ryšiai,¹⁵⁴ būtent tuo tikslu Šveicarijos parlamento oficialiame puslapyje yra viešai paskelbtos parlamentarų deklaracijos.¹⁵⁵ Tokiu būdu užtikrinamas nuolatinis parlamentaro ryšys su rinkėjais, parlamentarų profesinė patirtis pritaikoma jų parlamentinėje veikloje, be to jie tampa mažiau priklausomi nuo partijų ir frakcijų.¹⁵⁶ Švedijoje Riksdago narys laisvai naudojasi savo mandatu tik tuomet, kai neturi jokių kitų oficialių ar skiriamų pareigų,¹⁵⁷ tačiau būtina pažymėti, kad Švedijos parlamentaro mandatas yra individualaus pobūdžio, tai reiškia, kad Riksdago narys gali išeiti iš savo partijos, pereiti į kitą partiją ar nuspręsti dirbti vienas, dėl to partija negali iš jo atimti mandato.¹⁵⁸

Lietuvos Konstitucijos 60 straipsnyje Seimo nariui yra numatyti tam tikri apribojimai, siekiant užtikrinti jo, kaip Tautos atstovo, laisvą mandatą ir jo darbo Seime bei kitos parlamentinės veiklos nepertraukiamumą, tie apribojimai gali būti įvardijami, kaip Seimo nario pareigų nesuderinamumas su kitomis pareigomis ar darbu, taip pat draudimas Seimo nariui gauti kitą atlyginimą. Šie apribojimai taikomi su tam tikromis, Konstitucijoje numatytomis išimtimis. Tai yra parlamento narys gali gauti atlyginimą už kūrybinę veiklą, jis taip pat gali užimti pareigas Seime. Švedijos Konstitucijos 4 skyriaus 6 straipsnis taip pat numato ribojimus parlamento nariui - asmuo esantis Riksdago nariu, savo mandatu naudojasi laisvai tik tuomet, kai jis neturi jokių kitų oficialių pareigų ar panašių įsipareigojimų. Taip yra įtvirtinamas dvigubo mandato draudimo principas. Pagal Švedijos Konstitucijos 4 skyriaus 7 straipsnį Parlamento narys savo mandato gali netekti tik pritarus Riksdagui. Skirtingai nei Švedijoje ar Lietuvoje, Šveicarijos Federalinio susirinkimo nariams jų kadencijos metu ir toliau leidžiama eiti savo ankstesnes pareigas, kurias jie ėjo iki išrinkimo, nėra dvigubo mandato draudimo, tačiau yra nesuderinamumo nuostatos, pagal jas Federalinio

¹⁵³ Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Seimo, kaip Tautos atstovybės, konstitucinė koncepcija. //Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2007. P. 181.

¹⁵⁴ Vainiūtė M. Šveicarijos Konfederacijos parlamento konstitucinis statusas. Jurisprudencija: Mokslo darbai, Mykolo Romerio universitetas, 2009, 1(115). P. 84.

¹⁵⁵ Varaška M., Butvilavičius D. Parlamento nario indėnmetis: teoriniai ir praktiniai aspektai. Jurisprudencija, 2005, 64(56), P.98.

¹⁵⁶ Vainiūtė M. Šveicarijos Konfederacijos parlamento konstitucinis statusas. Jurisprudencija: Mokslo darbai, Mykolo Romerio universitetas, 2009, 1(115). P. 84.

¹⁵⁷ Švedijos konstitucijos 4 skyriaus 6 str. http://www.riksdagen.se/templates/R_PageExtended_6320.aspx [žiūrėta 2008-12-17].

¹⁵⁸ Bergman T. Sweden: From Separation of Power to Parliamentary Supremacy - and Back Again?//Strøm K., Müller W. C., Bergman T. Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies. Oxford University Press. 2006. P.599.

susirinkimo nariai tuo pat metu negali būti nei Vyriausybės, nei Federalinio teismo nariais, tuo tarpu Lietuvoje draudžiamas dvigubas parlamento nario ir savivaldybės tarybos nario mandatas, tačiau Vyriausybės narys gali tuo pat metu būti ir Seimo nariu, panašų draudimą įtvirtina ir Švedija, tik ten parlamento nariui tapus Vyriausybės nariu ar Parlamento Pirmininku, jo mandatu tuomet naudojasi jo pavaduotojas.¹⁵⁹ Tokį reguliavimą Švedijoje galima pagrįsti tuo, kad vienu metu parlamentaras negali puikiai atlikti ir Vyriausybės nario, ir parlamento nario funkcijų, todėl efektyviau yra, kai išrinkus parlamentarą Vyriausybės nariu, jo pareigas Riksdage laikinai atlieka pavaduotojas. Be aptartojo laisvo mandato, parlamento narys įgyvendina jam Konstitucijoje ar įstatymuose suteiktas teises, kartu laikydamasis ir nustatytų pareigų.

3.2. Teisės ir pareigos

Remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimu, Konstitucijoje yra numatyti du Seimo nario teisių teisinio reglamentavimo lygmenys: teisės, nustatytos pačioje Konstitucijoje, ir teisės, kurias įstatymuose nustato įstatymų leidėjas.¹⁶⁰ Pagal Konstitucijos 61 straipsnio 1 dalį Seimo narys turi teisę pateikti paklausimą Ministrui Pirmininkui, ministrams, kitų valstybės institucijų vadovams, kuriuos išrenka ar paskiria Seimas. Seimo narys taip pat turi Konstitucijos 68 straipsnio 1 dalyje jam suteiktą įstatymų leidybos iniciatyvos teisę. Seimo narys turi ir konstitucinę teisę pretenduoti užimti Konstitucijoje tiesiogiai nurodytas pareigas Seime - Seimo Pirmininko ar jo pavaduotojo, taip pat teisę užimti kitas pareigas Seime, kurios nustatomos Seimo statute.¹⁶¹ Kitos Seimo nario teisės yra įvardintos Seimo statuto 9 straipsnyje, tačiau jos daugiausiai yra procedūrinio pobūdžio ir apima Seimo nario balsavimo teisę komiteto ir komisijos posėdžiuose, kuriems jis priklauso, pareiškimo, replikų teisę, teisę dalyvauti komitetų ir komisijų posėdžiuose, taip pat Vyriausybės posėdžiuose ir pan. Kitas Konstitucijoje nustatytas teises Seimo narys įgyvendina tik kartu su kitais Seimo nariais.

Švedijos Konstitucijos 4 skyriaus 3 straipsnis Riksdago nariui suteikia teisę teikti bet kokius pasiūlymus, kurie gali būti susiję su Parlamento veikla, o šio skyriaus 4 straipsnyje suteikta teisė kalbėti Parlamento nariui posėdyje, kuomet svarstomi įvairūs klausimai. Konstitucijos 12 skyriaus 5 straipsnyje įtvirtinta Riksdago nario teisė teikti ministrui paklausimą ar interpeliaciją, o

¹⁵⁹ Riksdag Act, Chapter 1, Article 7, http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_6429.aspx [žiūrėta 2009-01-07].

¹⁶⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai" // Valstybės žinios. 2004, Nr. 105-3894.

¹⁶¹ Ten pat.

kitas teises parlamentaras įgyvendina kartu su kitais Riksdago nariais. Švedijos Riksdago nariui, skirtingai nei Lietuvos Seimo nariui, nėra suteikta įstatymų leidybos iniciatyvos teisė. Šveicarijos Konstitucijos 160 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta parlamento nario įstatymų leidybos iniciatyvos teisė, o jo antrojoje dalyje suteikta teisė teikti pasiūlymus parlamentinėms diskusijoms. Kitas teises, kaip ir prieš tai mūsų aptartose valstybėse, Federalinio susirinkimo narys įgyvendina kartu su kitais parlamento nariais.

Be aptartų teisių, parlamento nariai turi ir tam tikras pareigas, kurioms Konstitucijose neretai yra skiriamas labai minimalus dėmesys. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje *expressis verbis* yra įtvirtintos irgi tik kai kurios Seimo nario pareigos. Antai Seimo narys turi laikytis duotos Seimo nario priesaikos, įpareigojančios jį būti ištikimam Lietuvos Respublikai, gerbti ir vykdyti jos Konstituciją ir įstatymus, saugoti jos žemių vientisumą, visomis išgalėmis stiprinti Lietuvos nepriklausomybę, sąžiningai tarnauti Tėvynei, Lietuvos žmonių gerovei.¹⁶² Konstitucijos 59 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta parlamento nario pareiga vadovautis Lietuvos Respublikos Konstitucija, valstybės interesais, savo sąžine ir nebūti varžomam jokių mandatų. Be konstitucinių pareigų, Seimo narys turi ir įstatymines pareigas, jos numatytos Seimo statuto 10 straipsnyje, kuriame nurodyta, kad parlamento narys privalo lankyti Seimo posėdžius, būti kurio nors komiteto nariu ir dalyvauti jo darbe, taip pat dalyvauti kitų Seimo struktūrinių padalinių, kuriems jis priklauso, posėdžiuose.

Švedijos Konstitucijos 4 skyriaus 6 straipsnyje įtvirtinta pareiga Riksdago nariui naudojantis savo mandatu neužimti jokių kitų skiriamų ar renkamų pareigų. Taip pat jis turi pareigą susilaikyti nuo diskusijų Riksdage ar kuriame nors komitete, kai svarstomas klausimas gali būti susijęs su jo asmeniniais ar šeimos interesais. Todėl parlamentaras turi pateikti deklaraciją, kurioje nurodytų bendroves, kuriose turi akcijų, taip pat finansinius susitarimus, kurie įsigalios po jo kadencijos pabaigos ir pan. Deklaracija turi būti pateikta 4 savaitės po mandato pradžios ir 4 savaitės iki jo pabaigos.¹⁶³ Šios deklaracijos yra viešai prieinamos ir ištrinamos iš duomenų bazių tik tuomet, kai baigiasi parlamentaro mandatas. Kitos pareigos tiek Konstitucijoje, tiek Riksdago akte yra siejamos su visu parlamentu, o ne su atskiru parlamento nariu. Tuo tarpu Šveicarijoje, panašiai kaip ir Lietuvoje, pareiga parlamento nariui formuluojama jau pačiame priesaikos tekste, kuomet prisiekdamas pirmajame parlamento posėdyje, parlamentaras pasižada laikytis Konstitucijos ir

¹⁶² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai"//Valstybės žinios. 2004, Nr. 105-3894.

¹⁶³ Van der Hulst M. The Parliamentary Mandate. A Global Comparative Study. Inter-Parliamentary Union, Geneva, 2000. P. 73.

įstatymų bei kaip įmanoma geriau vykdyti savo pareigas.¹⁶⁴ Federalinio susirinkimo įstatymo 10 straipsnyje yra įtvirtinta pareiga parlamento nariui lankyti Federalinio susirinkimo bei komitetų posėdžius, o šio įstatymo 11 straipsnyje numatyta pareiga parlamentarui kiekvienais metais pateikti savo užimtumo ir interesų ryšius. Kaip matyti, mūsų analizuojamose valstybėse parlamentarų pareigos yra labai panašios - laikytis Konstitucijos ir įstatymų, lankyti posėdžius, vengti viešų ir privačių interesų konflikto, todėl trumpai aptarę parlamentaro teises ir pareigas, galime pereiti prie labai svarbių parlamento nario veiklos garantijų - imuniteto ir indemnitetų.

3.3. Imunitetas ir indemnitetas

Imunitetas reiškia, kad parlamento narys negali būti suimtas, sulaikytas, patrauktas baudžiamojon atsakomybėn be parlamento sutikimo. Indemnitetas reiškia, kad negalima persekioti parlamento nario už balsavimus ir pasisakymus parlamente. Tačiau imuniteto ir indemniteto apimtis valstybėse gali skirtis, todėl pabandysime apžvelgti mūsų analizuojamų valstybių teisinį reglamentavimą.

Viena iš Lietuvos Seimo nario veiklos garantijų, nustatytų Konstitucijoje yra Seimo nario imunitetas – draudimas suimti Seimo narį, varžyti jo laisvę, patraukti baudžiamojon atsakomybėn be Seimo sutikimo.¹⁶⁵ Seimo nario imuniteto įgijimas yra siejamas su Seimo nario priesaika, todėl, kad pagal Konstitucijos nuostatas Tautos atstovas visas teises įgyja tik tuomet, kai išrinktas Seimo narys prisiekia pirmajame Seimo posėdyje.¹⁶⁶ Konstitucijoje *expressis verbis* nėra nurodyta, kokie elementai sudaro Seimo nario imunitetą ar indemnitetą. Šie du institutai yra skirtingi, tačiau tuo pačiu jie negali būti supriešinami, nes tiek imunitetas, tiek indemnitetas kartu su kitomis Seimo nario veiklos garantijomis padeda Seimo nariui laisvai ir netrukdomai vykdyti konstitucines Seimo funkcijas bei visus Tautos atstovo konstitucinius įgaliojimus.¹⁶⁷ Prof. V. Sinkevičiaus nuomone, pagrindinis imuniteto ir indemniteto skirtumas yra tas, kad indemnitetas, t.y. draudimas persekioti Seimo narį už kalbas ir balsavimus Seime, yra absoliutus – Seimo narys už kalbas ir balsavimus Seime negali būti traukiamas atsakomybėn, negali būti persekiojamas netgi tada, kai pasibaigia

¹⁶⁴ Federal Act on the Federal Assembly, Article 3 <http://www.parlament.ch/e/wissen/parlamentwissen/parlamentsrecht/Documents/parlamentgesetz-e.pdf> [žiūrėta 2009-06-15].

¹⁶⁵ Sinkevičius V. Seimo nario imunitetas: kai kurios teorinės ir praktinės problemos. Socialinių mokslų studijos: mokslo darbai, 2009, 1(1). P.8.

¹⁶⁶ Ten pat. P.15.

¹⁶⁷ Ten pat. P.10.

Seimo nario kadencija ir asmuo jau nėra Seimo narys.¹⁶⁸ Manytina, kad Seimo narys negali būti persekiojamas ne tik už kalbas Seime, bet ir už jo ribų, kurios galėjo būti išreikštos televizijoje, spaudoje tiek Lietuvoje, tiek už jos ribų, tačiau tai galioja tik tuo atveju, kai tos kalbos atspindi Seimo nario, kaip Tautos atstovo, nuomonę, jam atliekant pavestas funkcijas.¹⁶⁹ Prof. E. Šileikio nuomone, "kalbos" turėtų būti suvokiamos plačiaja prasme, ir kurios gali būti išreiškiamos ne tik žodžiu, bet ir raštu ar konkludentiniais veiksmais.¹⁷⁰ Seimo nario imuniteto institutas Konstitucijoje nustatytas tam, kad Seimo narys nebūtų traukiamas baudžiamojon atsakomybėn nesant tam teisinio pagrindo, kad jis dėl savo, kaip Seimo nario, veiklos nebūtų persekiojamas dėl politinių ir kitų panašių motyvų, kad jam nebūtų daromas toks poveikis, kurį draudžia Konstitucija.¹⁷¹

Švedijoje Riksdago narys taip pat turi imunitetą, o tai reiškia, kad joks asmuo negali imtis teisinių veiksmų prieš jį, suvaržyti jo laisvės, varžyti jo judėjimo šalyje, nebent Riksdagas 5/6 balsų dauguma yra davęs tam sutikimą. Tačiau, pagal Konstitucijos 4 skyriaus 8 straipsnį, jei Riksdago narys įtariamasis padaręs baudžiamąjį nusikaltimą, bendrosios teisės normos, reglamentuojančios suėmimą, sulaikymą ar tardymą, jam taikomos tik tuo atveju, jei jis pripažįsta savo kaltę, yra pagautas nusikaltimo vietoje arba minimali įkalinimo bausmė jam yra 2 metai. Švedijoje, kai parlamento narys padaro sunkų nusikaltimą, tuomet jau nebereikalingas Parlamento sutikimas patraukti jį baudžiamojon atsakomybėn.¹⁷² Tačiau sprendimą dėl nusikaltimo padarymo visais atvejais priima teismas.¹⁷³ Indemniteto Švedijos teisės aktai tiesiogiai nenumato, tačiau jis gali būti išvedamas iš Riksdago akto nuostatų, kuriose įtvirtinama parlamentaro teisė laisvai kalbėti Parlamento posėdžių metu, taip pat svarstant įvairius klausimus komitetuose.

Šveicarijos Parlamento įstatyme yra numatytos 2 imuniteto rūšys - absoliutus ir santykinis imunitetas. Absoliutus imunitetas apima parlamento nario pasisakymus Parlamente ar jo institucijose ir gali būti įvardijamas kaip indemnitetas, o santykinis imunitetas yra siejamas su parlamento nario patraukimu atsakomybėn ir atitinkamai gali būti įvardijamas kaip imunitetas.¹⁷⁴

¹⁶⁸ Sinkevičius V. Seimo nario imunitetas: kai kurios teorinės ir praktinės problemos. Socialinių mokslų studijos: mokslo darbai, 2009, 1(1). P.10.

¹⁶⁹ Varaška M., Butvilavičius D. Parlamento nario indemnitetas: teoriniai ir praktiniai aspektai. Jurisprudencija, 2005, 64(56), P.94.

¹⁷⁰ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2005. P. 457.

¹⁷¹ Sinkevičius V. Seimo nario imunitetas: kai kurios teorinės ir praktinės problemos. Socialinių mokslų studijos: mokslo darbai, 2009, 1(1). P.32.

¹⁷² Draft Report. The Regime of Parliamentary Immunity. [http://www.venice.coe.int/docs/1996/CDL-IMM\(1996\)001rev-prov-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/1996/CDL-IMM(1996)001rev-prov-e.asp) [žiūrėta 2009-10-02].

¹⁷³ Švedijos Konstitucijos 4 skyriaus 7 str. http://www.riksdagen.se/templates/R_PageExtended_6320.aspx [žiūrėta 2008-12-17].

¹⁷⁴ Federal Act on the Federal Assembly, Chapter 3, Articles 16 - 17, <http://www.parlament.ch/e/wissen/parlamentswissen/parlamentsrecht/Documents/parlamentsgesetz-e.pdf> [žiūrėta 2009-06-15].

Tuo tarpu Konstitucijos 162 straipsnis įvardija tik parlamento nario imunitetą, tačiau atskleidžiant jo prasmę matyti, kad kalbama apie Parlamento nario indemnitetą, į kurį įeina parlamentaro laisvė nuo atsakomybės už pasisakymus parlamento rūmuose ar prieš parlamentines institucijas.¹⁷⁵ Indemnitetas parlamento nariams garantuoja išraiškos laisvę bei užtikrina valdžių padalijimo principą, taip apsaugoma bendrojo gėrio išraiška, nes parlamentas atstovauja žmones, įgyvendindamas pliuralistinės demokratijos principą. Netgi pasibaigus mandatui, indemnitetas nenustoja galioti už kalbas ir balsavimus, kuriuos pareiškė parlamento narys, vykdydamas savo pareigas.¹⁷⁶ Tačiau Šveicarijoje imunitetas parlamento nariui gali būti panaikintas, kai abiejų Parlamento rūmų nariai duoda sutikimą pradėti bylą prieš parlamento narį. Ši išimtis taikoma, kai vykdydamas parlamento nario pareigas, jis padaro tokius nusikaltimus, kaip šmeižtas, piktnaudžiavimas įgaliojimais, nesąžiningas viešųjų interesų administravimas, kyšių ėmimas, karinių paslapčių atskleidimas. Tam, kad būtų galima sekti parlamentaro susirašinėjimą ir telefoninius pokalbius, turi būti gautas abiejų parlamento rūmų sutikimas. Tokiu atveju išsakyti žodžiai ir nuomonės nėra laikomi susiję su parlamentaro atliekamomis pareigomis ir už juos galima traukti atsakomybėn.¹⁷⁷ Santykinis parlamento nario imunitetas gali būti panaikintas ir tuomet, kai visas Parlamentą bylą perduoda Aukščiausiam Federaliniam Teismui, netgi tada, kai jurisdikcija priklauso kantonams. Tokiu atveju bendru sutarimu Parlamentas turi paskirti ir specialų Vyriausiąjį prokurorą.¹⁷⁸

Taigi matome, kad parlamentaro imuniteto ir indemniteto apimtis valstybėse nėra vienoda, tačiau be šių veiklos garantijų, valstybės užtikrina ir kitas parlamentarų veiklos garantijas.

3.4. Kitos parlamento nario veiklos garantijos

Parlamento nariams yra suteikiamos ir materialinės bei socialinės garantijos. Pvz. Šveicarijoje Parlamento narys neturi savo atskiro kabineto ar personalo, tačiau iš Vyriausybės gauna nešiojamąjį kompiuterį. Jis taip pat gauna pinigų padengti išlaidoms, susijusioms su jo vykdomomis

¹⁷⁵ Maddex R.L. Constitutions of the World. Second edition. A Division of Congressional Quarterly Inc. Washington. D.C. 1995. P. 333.

¹⁷⁶ Draft Report. The Regime of Parliamentary Immunity. [http://www.venice.coe.int/docs/1996/CDL-IMM\(1996\)001rev-prov-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/1996/CDL-IMM(1996)001rev-prov-e.asp) [žiūrėta 2009-10-02].

¹⁷⁷ Ten pat.

¹⁷⁸ Federal Act on the Federal Assembly, Chapter 3, Article 17, <http://www.parlament.ch/e/wissen/parlamentswissen/parlamentsrecht/Documents/parlamentsgesetz-e.pdf> [žiūrėta 2009-06-15].

parlamento nario pareigomis.¹⁷⁹ Būtina pažymėti, kad parlamentaras, skirtingai nei Lietuvoje ar Švedijoje, negauna nustatyto dydžio atlyginimo, bet gauna tam tikrą stipendiją. Todėl visiškai racionaliai atrodo toks reguliavimas, kad parlamento narys Šveicarijoje gali užimti dar ir kitas pareigas, mat parlamente jis dirba viso labo visuomeniniais pagrindais.

Lietuvoje parlamento narių veiklos garantijos yra numatytos Seimo Statuto trečiajame skirsnyje. Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą Seimo nario atlyginimas už darbą ir Seimo nario parlamentinės veiklos išlaidų atlyginimas yra svarbūs Seimo nario konstitucinio statuso elementai, traktuotini kaip Seimo nario parlamentinės veiklos garantijos.¹⁸⁰ Seimo statuto trečiajame skirsnyje yra numatytas ne tik parlamentaro atlyginimo klausimas, bet ir tarnybinio automobilio panaudojimas, lėšos, susijusios su parlamentaro veikla, aprūpinimas gyvenamosiomis patalpomis, bei parlamentaro padėjėjų-sekretorių klausimas. Turime pastebėti, kad šios veiklos garantijos panašiai reglamentuojamos ir Švedijoje.

Švedijoje parlamentarai gauna nustatyto dydžio atlyginimą bei tam tikrą sumą pinigų su jų pareigomis susijusioms išlaidoms padengti, be to jie dar gauna visą jų darbui reikalingą techniką - telefoną, nešiojamąjį kompiuterį, biuro patalpas Riksdage. Jiems apmokamos telefono sąskaitos, pašto paslaugos, taip pat parlamentarams bei parlamento frakcijoms yra apmokamos kelionės išlaidos nuosavu automobiliu ne tik į užsienio valstybes darbo klausimais,¹⁸¹ bet taip pat ir tais atvejais, kai parlamentarai į darbą keliauja iš toliau nei Stokholmo. Įdomu yra ir tai, kad Švedijoje Riksdago nariams yra apmokamos kelionės mokymosi tikslais.¹⁸² Švedijoje be visų išvardintų garantijų dar yra darželiai parlamentarų vaikams, parlamentarams organizuojami kalbų ir kompiuterių kursai.¹⁸³ Be to, užsienio reikalų komiteto nariams bei Riksdago Pirmininkui yra suteikiami diplomatiniai pasai.¹⁸⁴

¹⁷⁹ http://www.swissinfo.ch/eng/politics/political_system/The_heart_of_Swiss_politics.html?siteSect=1552&sid=7800972&cKey=1196932186000&ty=st [žiūrėta 2008-12-17].

¹⁸⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. sausio 15 d. sprendimas "Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 9 d. nutarimo "Dėl Lietuvos Respublikos Seimo narių darbo sąlygų įstatymo 13 straipsnio 1 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai"// Valstybės žinios. 2009, Nr. 6-170 ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimo "Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai" nuostatų išaiškinimo"//Valstybės žinios. 2006, Nr. 36-1293.

¹⁸¹ Act Concerning Support for the Parliamentary Work of Members of Riksdag and Parliamentary Party Groups (1999:1209) Section 14, 15. <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/10/78/59/7a57c50.pdf> [žiūrėta 2009-07-16].

¹⁸² Riksdag Act Chapter 9, Article 7, http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_6429.aspx [žiūrėta 2009-01-07].

¹⁸³ Van der Hulst M. The Parliamentary Mandate. A Global Comparative Study. Inter-Parliamentary Union, Geneva, 2000. P. 64.

¹⁸⁴ Ten pat. P. 102.

Galime teigti, kad mūsų nagrinėjamose valstybėse parlamentaro laisvo mandato, taip pat imuniteto bei indemniteto klausimai reglamentuojami labai panašiai. Visos valstybės pripažįsta laisvą parlamento nario mandatą, tačiau Lietuvoje ir Švedijoje yra draudžiamas dvigubas mandatas,¹⁸⁵ kai tuo tarpu Šveicarijoje parlamentaras gali užimti kitas pareigas bei užsiimti ir kita veikla, jei to nedraudžia Konstitucija. Persekiojimai už kalbas ar pasisakymus parlamente draudžiami visose mūsų nagrinėjamose valstybėse, išimtyt daromos tik dėl įžeidimų ar šmeižto. Imuniteto klausimus valstybių konstitucijos bei parlamentų įstatymai taip pat reglamentuoja labai panašiai, nes parlamentaro patraukimo baudžiamojon atsakomybėn klausimas sprendžiamas tik gavus parlamento narių sutikimą, taip pat šių valstybių konstitucijos numato atvejus, kada parlamento narį galima traukti atsakomybėn ir be parlamento sutikimo, tokie atvejai dažniausiai yra susiję su kaltės prisipažinimu, pagavimu nusikaltimo vietoje ar įvykdžius itin sunkų nusikaltimą. Dėl socialinių garantijų valstybės nėra tokios panašios, štai Lietuvoje parlamentarai gauna ne tik pagrindinį atlyginimą, bet ir išlaidas parlamentinei veiklai, kai tuo tarpu Šveicarijoje parlamentarams nėra mokamas atlyginimas, tačiau yra nustatyto dydžio stipendija, o Švedijoje valstybė parlamentarams apmoka ne tik kelionės išlaidas darbo reikalais, bet ir komandiruotes studijų klausimais.

¹⁸⁵ Lietuvoje Seimo narys gali būti skiriamas tik Ministru Pirmininku ar ministru, o Švedijoje parlamento narį išrinkus Parlamento pirmininku ar Vyriausybės nariu, parlamentaro mandatu naudojasi jo pavaduotojas.

4. PARLAMENTŲ STRUKTŪRA

Atsižvelgiant į valstybių istorinę patirtį, parlamentai gali būti vienerių arba dvejų rūmų. Parlamento darbui paprastai vadovauja Parlamento pirmininkas, o jei parlamentas yra dvejų rūmų, tuomet yra atskiri pirmininkai abiem rūmams. Parlamente veikia ir komitetai bei komisijos, kurie gali būti skirtingų rūšių - šakiniai (specializuoti) arba paprasti. Komitetams vadovauja komitetų pirmininkai. Komitetai gali sudaryti komisijas reikšmingiems uždaviniams spręsti. Parlamente taip pat veikia frakcijos, į kurias parlamentarai vienijasi pagal savo politines pažiūras.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 76 straipsnis skelbia, kad Seimo struktūrą ir darbo tvarką nustato Seimo statutas, ir kad Seimo statutas turi įstatymo galią, nes Seimas, būdamas Tautos atstovybe, pagal Konstituciją turi įgaliojimus pats savarankiškai nusistatyti savo struktūrą ir darbo tvarką, kad šių įgaliojimų įgyvendinimas negali priklausyti nuo kitų valstybės valdžią vykdančių institucijų, taigi ir nuo Respublikos Prezidento. Jeigu Konstitucijoje būtų įtvirtinta, kad Seimo statutas yra įstatymas, tokiu atveju Seimo statutas, kaip ir kiekvienas kitas Seimo priimtas įstatymas turėtų būti perduotas pasirašyti ir paskelbti Respublikos Prezidentui.¹⁸⁶ Sąvoka „Seimo struktūra“ atspindi bendrą Seimo statute nustatytą Seimo vidinių padalinių sistemą.¹⁸⁷ Prof. E. Šileikio nuomone, Seimo struktūra yra materialinių, organizacinių, institucinių elementų sistema, kuri yra būtina norint sklandžiai ir veiksmingai svarstyti ir priimti įstatymus bei kitus Seimo sprendimus. Be kita ko, Seimo struktūra yra sistema, kuri 141 Seimo narį sutelkia į tam tikrus mažesnio gausumo Seimo vidinius junginius.¹⁸⁸ Seimas, nustatydamas savo struktūrą ir darbo tvarką, nėra visiškai laisvas, nes yra saistomas Konstitucijos, konstitucinio atsakingo valdymo principo. Nustatant Seimo vidinę struktūrą, svarbu yra tai, kad būtų pasirenkami universalūs jos formavimo principai, kurie galėtų užtikrinti visų parlamento narių vienodas ir realias galimybes dalyvauti sudaromuose Seimo struktūriniuose dariniuose.¹⁸⁹ Seimas taip pat turi teisę formuluoti savo struktūriniais padaliniais tam tikrus uždavinius, teisės aktų nustatyta tvarka įvertinti jų veiklą bei jos rezultatus, prireikus panaikinti savo įsteigtus struktūrinius padalinius ir kt.¹⁹⁰

¹⁸⁶ Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Seimo, kaip Tautos atstovybės, konstitucinė koncepcija. Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2007. P. 214.

¹⁸⁷ Ten pat. P. 216.

¹⁸⁸ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Teisinės informacijos centras. Vilnius. 2005. P. 430.

¹⁸⁹ Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Seimo, kaip Tautos atstovybės, konstitucinė koncepcija. Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2007. P. 222.

¹⁹⁰ Ten pat. P. 217.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 55 straipsnyje numatyta, kad Seimą sudaro 141 Seimo narys, o Lietuvos Respublikos Seimo Statuto 1 dalies II skirsnyje nurodyta, kad Seime be Parlamento Pirmininko ir jo pavaduotojų, dar veikia komitetai, nuolatinės bei laikinosios Seimo komisijos, Seimo narių frakcijos, mišrios bei laikinosios grupės, Seimo valdyba bei Seniūnų sueiga. Švedijoje Riksdagą pagal Konstituciją sudaro 349 nariai.¹⁹¹ Detalesnę jo struktūrą nustato Riksdago akto 1 skyriaus 5 straipsnis, pagal kurį Parlamentą sudaro Parlamento Pirmininkas, trys vicepirmininkai, Riksdago taryba ir komitetai. Riksdago tarybą sudaro Parlamento Pirmininkas ir 10 kitų parlamento narių. Tuo tarpu Šveicarijoje Federalinio susirinkimo struktūra yra aptarta ir pačioje Konstitucijoje, ir Federalinio susirinkimo įstatyme. Šveicarijos Konstitucijos 148 straipsnio 2 dalis įtvirtina dvejų rūmų parlamentą, kurį sudaro 200 narių turinti Nacionalinė taryba ir 46 narių Kantonų taryba. Abeji rūmai turi vienodas galias. Federalinio susirinkimo įstatymo 31 straipsnis numato tokią parlamento struktūrą: Nacionalinė taryba, Kantonų taryba, vieningas Federalinis susirinkimas, Prezidentų kolegija, komisijos ir sub-komisijos bei parlamentinės frakcijos. Taigi, mūsų nagrinėjamos valstybės parlamento struktūrą įtvirtina labai panašiai, apie ją užsimenama pačiose konstitucijose, o detali parlamento struktūra yra nustatoma parlamentų įstatymuose. Parlamentų struktūrą pradėsime analizuoti nuo Parlamento Pirmininko, kuris vadovauja parlamento posėdžiams.

4.1. Parlamento Pirmininkas

Parlamento Pirmininkas dažniausiai vadovauja parlamento darbui ir yra laikomas parlamento vadovu. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 66 straipsnis įtvirtinta, kad Seimo posėdžiams vadovauja Seimo Pirmininkas ar jo pavaduotojas. Seimo statuto 2 dalies 24 straipsnyje nustatyta, kad Seimo Pirmininkas gali turėti ne daugiau kaip 6 pavaduotojus. Seimo Pirmininkas iš Seimo narių renkamas pirmajame po rinkimų Seimo posėdyje slaptu balsavimu.¹⁹² Seimo Statuto 188 straipsnio 1 dalis įtvirtina, kad kandidatus į Seimo Pirmininko postą gali siūlyti ne mažiau kaip 1/10 Seimo narių raštišku pareiškimu. Tuomet už kiekvieną kandidatą yra balsuojama atskirai, laimi tas, kuris gauna daugiau nei pusę visų balsavusiųjų Seimo narių balsų. Jei reikiamos balsų daugumos gauti nepavyksta, tuomet rengiamas pakartotinis balsavimas. Jei pakartotinio balsavimo metu lieka

¹⁹¹ Švedijos Konstitucijos 3 skyriaus 1 str. 2 d. http://www.riksdagen.se/templates/R_PageExtended_6320.aspx [žiūrėta 2008-12-17].

¹⁹² Lietuvos Respublikos Seimo Statuto 187 str. 1 ir 2 d.// Valstybės žinios. 1994, Nr. 15-249.

du kandidatai, tuomet laimi daugiau balsų gavęs Seimo narys.¹⁹³ Seimo Pirmininko įgaliojimai yra numatyti Seimo statute. Seimo Pirmininkas vadovauja Seimo darbui, atstovauja Seimui, pasirašo Seimo priimamus teisės aktus, laikinai eina Respublikos Prezidento pareigas arba jį pavaduoja, teikia Seimui Konstitucinio Teismo teisėjų kandidatūras, pirmininkauja Seimo posėdžiams, leidžia potvarkius bei vykdo kitus jam suteiktus įgaliojimus.¹⁹⁴

Šveicarijos Konstitucijos 152 straipsnyje taip pat numatytas Parlamento pirmininko institutas, tiesa, jis čia įvardijamas *prezidentu*. Pažymėtina, kad tiek Nacionalinė, tiek Kantonų taryba iš savo tarpo vieneriems metams turi išsirinkti prezidentą arba prezidentę, ir du viceprezidentus arba viceprezidentės be perrinkimo galimybės. Prezidentai pirmininkauja plenariniams posėdžiams, atstovauja taryboms bei yra atsakingi už santykius su Bundesratu, užsienio parlamentais ir tarptautinėmis organizacijomis.¹⁹⁵ Oficialiai Nacionalinės tarybos Prezidentas yra aukščiausio politinio rango pareigūnas Šveicarijoje. Vykstant bendrai abiejų rūmų sesijai pirmininkauja būtent jis. Prezidentas taip pat gali pašalinti parlamento narį iš posėdžio, tačiau be tam tikrų menkų reprezentacinių funkcijų, pirmininkavimas iš esmės yra vienintelė papildomai Prezidentui suteikta galia.¹⁹⁶

Pagal Švedijos Konstitucijos 4 skyriaus 2 straipsnį pirmajame posėdyje slaptu balsavimu Riksdagas išrenka Pirmininką, pirmąjį, antrąjį ir trečiąjį vicepirmininkus. Kandidatus į Parlamento pirmininkus pasitarę pasiūlo partijų lyderiai.¹⁹⁷ Kandidatas surinkęs daugiau nei pusę visų balsų, yra išrenkamas Pirmininku, tačiau jei nei vienas kandidatas reikiamos balsų daugumos nesurenka, tuomet rinkimai vyksta iš naujo. Jei ir pakartotiniuose rinkimuose nei vienas nesurenka daugiau nei pusės visų balsų, tuomet du kandidatai, surinkę daugiausiai balsų, varžosi kituose rinkimuose. Galiausiai laimi tas, kuris surenka daugiau balsų.¹⁹⁸ Pagal Švedijos Riksdago akto 1 skyriaus 5 ir 6 straipsnius Parlamento Pirmininkas vadovauja parlamento darbui, o jo nesant tą daro vienas iš vicepirmininkų. Vyriausybei paskelbus pirmalaikius rinkimus, Parlamento pirmininkas sustabdo Parlamento veiklą. Parlamento Pirmininkas įvairiais klausimais tariasi su parlamento frakcijų

¹⁹³ Lietuvos Respublikos Seimo Statuto 190 ir 191 str.// Valstybės žinios. 1994, Nr. 15-249.

¹⁹⁴ Lietuvos Respublikos Seimo Statuto 29 str.// Valstybės žinios. 1994, Nr. 15-249.

¹⁹⁵ Vainiūtė M. Šveicarijos Konfederacijos parlamento konstitucinis statusas. Jurisprudencija: Mokslo darbai, Mykolo Romerio universitetas, 2009, 1(115). P. 83.

¹⁹⁶ Fleiner T., Mysic A., Töpperwien N. Swiss Constitutional Law. Kluwer Law International. 2005. P. 77.

¹⁹⁷ http://www.ipu.org/parline-e/reports/2303_C.htm [žiūrėta 2009-10-11].

¹⁹⁸ Švedijos Riksdago akto 8 skyriaus 1 str. http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_6429.aspx [žiūrėta 2009-01-07].

atstovais. Prieš kokio nors pasiūlymo pateikimą Riksdagui komitetų pirmininkai pirmiausiai tariausi su Parlamento Pirmininku.¹⁹⁹

Prof. E. Šileikis teigia, kad Seimo Pirmininkas negali būti laikomas Seimo vadovu, mat jo funkcijos iš esmės apsiriboja vadovavimu Seimo posėdžiams.²⁰⁰ Tačiau drįstume nesutikti su tokia nuomone, mat pagal Seimo Statutą Seimo Pirmininkas ne tik vadovauja Seimo darbui, bet ir atstovauja Seimui, savo parašu tvirtina Seimo priimto įstatymo autentiškumą, pasirašo Seimo nutarimus bei kitus Seimo aktus, jis teikia Seimui skirti valstybės institucijų vadovų kandidatūras. Be kita ko, atlikdamas šias funkcijas, kurios yra pakankamai svarios Parlamente, Seimo Pirmininkas veikia vienasmeniškai. Lyginant Lietuvos, Šveicarijos ir Švedijos parlamentų pirmininkus matyti, kad parlamentų pirmininkai iš esmės visose valstybėse atlieka panašias funkcijas, jų rinkimo tvarka irgi beveik nesiskiria, išskyrus tai, kad Šveicarijos Parlamento prezidentų įgaliojimų laikas yra vieneri metai, kai tuo tarpu Lietuvos ir Švedijos parlamentų pirmininkai yra renkami visai Parlamento kadencijai. Be Parlamento Pirmininko parlamentuose veikia ir kiti struktūriniai padaliniai, kuriuos aptarsime kituose šios dalies skyriuose.

4.2. Komitetai

Seimo komitetai, kaip ir daugelio kitų valstybių parlamentų komitetai, formuojami vadovaujantis parlamentinio darbo specializacijos principu siekiant užtikrinti tinkamą dalykinį klausimų parengimą ir jų svarstymą Seime. Literatūroje pabrėžiama, kad pagrindinė komitetų paskirtis ir uždavinys – užtikrinti sprendimų priėmimo ekonomiškumą ir racionalumą, svarstomais klausimais pateikti parlamentui visapusišką informaciją, dalykinius klausimus išnagrinėti jų nepolitizuojant. Komitetų paskirtis lemia, kad turėtų būti nustatyta tokia komitetų sistema, jog komitetų veikla apimtų visas valstybės vykdomas funkcijas. Konkrečius komitetus dažniausiai numato Parlamento aktai. Lietuvoje nustatant komitetų ir jų narių skaičių paprastai atsižvelgiama į bendrą Seimo narių skaičių, į komitetams priskirtas funkcijas bei įgaliojimus, į Seimo narių profesinį pasirengimą, būtinumą užtikrinti Seimo mažumos teises, taip pat į įvairius kitus kriterijus.²⁰¹ Komitetai įvardijami Seimo statute, tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucinis aktas *"Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje"*, kuris yra Konstitucijos sudedamoji dalis,

¹⁹⁹ Švedijos Riksdago akto 5 skyriaus 5.5.1. str. http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_6429.aspx [žiūrėta 2009-01-07].

²⁰⁰ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Teisinės informacijos centras. Vilnius. 2005. P. 438.

²⁰¹ Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Seimo, kaip Tautos atstovybės, konstitucinė koncepcija. Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2007. P. 218.

numato du komitetus - Europos reikalų bei Užsienio reikalų komitetus,²⁰² kurie tokiu būdu tarsi išskiriami iš kitų komitetų, kurie nėra *expressis verbis* įvardinti Konstitucijoje ir pakeliami į konstitucinį lygį. Tačiau kaip teigia prof. E. Šileikis, Seimo komitetai negali būti traktuojami kaip konstitucinio lygmens institucijos, nes jie savo vardu negali dalyvauti konstituciniuose santykiuose su Vyriausybe ar Prezidentu, o jų prigimtis yra nepolitinio dalykinio pobūdžio.²⁰³

Pagal Seimo statuto 44 straipsnio 4 dalį komitetai Lietuvoje sudaromi ne mažiau kaip iš 7, bet ne daugiau kaip iš 17 Seimo narių pagal proporcinio frakcijų atstovavimo principą.²⁰⁴ Kiekvienas Seimo narys, išskyrus Ministrą Pirmininką ir Seimo Pirmininką, turi būti kurio nors komiteto nariu. Komitetai patys išsirenka savo pirmininką ir pavaduotojus, tačiau Seniūnų sueiga pagal frakcijas pasiūlo, ką rinkti pirmininku. Pagrindinė komitetų paskirtis pagal Seimo statuto 25 straipsnio 1 dalį yra įstatymų projektų nagrinėjimas, tačiau komitetai dar rengia įstatymų projektus, atlieka parlamentinę kontrolę,²⁰⁵ nagrinėja rinkėjų bei visuomeninių organizacijų pasiūlymus bei atlieka kitas funkcijas.²⁰⁶ Seimo komitetai sprendimus priima atviru balsavimu paprasta posėdyje dalyvaujančių komiteto narių balsų dauguma.²⁰⁷ Seimo komitetų sprendimai nėra privalomi, jie yra rekomendacinio pobūdžio. Seime sudaromi šie komitetai: Aplinkos apsaugos, Audito, Biudžeto ir finansų, Ekonomikos, Europos reikalų, Informacinės visuomenės plėtros, Kaimo reikalų, Nacionalinio saugumo ir gynybos, Socialinių reikalų ir darbo, Sveikatos reikalų, Švietimo, mokslo ir kultūros, Teisės ir teisėtvarkos, Užsienio reikalų, Valstybės valdymo ir savivaldybių, Žmogaus teisių komitetas.²⁰⁸ Seimo Statute yra numatytos šių komitetų veiklos kryptys, kurios dažniausiai atsispindi jau pačiame komiteto pavadinime.

Švedijos Parlamentas ne vėliau kaip 8 dieną po pirmojo Parlamento posėdžio savo kadencijos periodui paskiria 15 komitetų,²⁰⁹ kuriuose būtinai turi būti Konstitucijos komitetas²¹⁰ ir

²⁰² Lietuvos Respublikos Konstitucinis aktas "Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje"// Valstybės žinios. 2004, Nr. 111-4123.

²⁰³ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Teisinės informacijos centras. Vilnius. 2005. P. 432.

²⁰⁴ Išskyrus Europos reikalų ir Užsienio reikalų komitetus, kuriems sudaryti pagal tą patį proporcinį frakcijų atstovavimo principą reikia ne mažiau kaip 15 ir ne daugiau kaip 25 Seimo narių.

²⁰⁵ Atlikdami parlamentinę kontrolę komitetai gali išreikalauti iš valstybės institucijų, pareigūnų dokumentus, išvadas, kitą reikalingą medžiagą.

²⁰⁶ Lietuvos Respublikos Seimo Statuto 49 str.// Valstybės žinios. 1994, Nr. 15-249.

²⁰⁷ Lietuvos Respublikos Seimo Statuto 55 str. 1 d.// Valstybės žinios. 1994, Nr. 15-249.

²⁰⁸ Lietuvos Respublikos Seimo Statuto 43 str.// Valstybės žinios. 1994, Nr. 15-249.

²⁰⁹ Švedijos Riksdago akto 2 skyriaus 4 str. http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_6429.aspx [žiūrėta 2009-01-07].

²¹⁰ Konstitucinis komitetas rūpinasi klausimais, susijusiais su Konstitucija ar Riksdago įstatymu bei kitais klausimais, kurių prigimtis yra konstitucinė ar administracinė, taip pat klausimais, susijusiais su radiju ir televizija. Kiti klausimai dažniausiai būna susiję su išraiškos laisve, viešosios nuomonės formavimu, sąžinės laisve ir finansine parama spaudai ir politinėms partijoms. Konstitucinis komitetas nagrinėja klausimus, kurie susiję su apygardos administracija ir Švedijos administracine organizacija bei vietiniu valdymu. Konstitucinis komitetas vykdo Vyriausybės ir ministerijų priežiūrą bei

Finansų komitetas.²¹¹ Parlamentas gali nuspręsti paskirti komitetus ir vėliau, tačiau jų veiklos trukmė bus tokia pat, kai prieš tai paskirtųjų. Parlamento komitetai yra atsakingi už savo veiklos sferą, kurią dažniausiai atskleidžia paties komiteto pavadinimas. Esant reikalui, gali būti įsteigti ir laikinieji arba specialūs komitetai.²¹² Iškilus bet kokiam klausimui tiek Vyriausybėje, tiek parlamente, jis pirmiausiai turėtų būti išsprendžiamas komitetuose.²¹³ Riksdago komitetai gali teikti Parlamentui bet kokius pasiūlymus, susijusius su jų kompetencija, tai vadinama *komitetų iniciatyva*.²¹⁴

Riksdago komitetai turi būti skiriami eilės tvarka taip, kaip numatyta Riksdago akto 4 skyriuje, pagal kurį komitetą turi sudaryti ne mažiau nei 15 narių, o jų skaičius turi būti nelyginis. Partijos narių skaičių komitete lemia partijos dydis, kuo didesnė partija, tuo daugiau vietų jos nariai užima komitete. Komitetai gali perduoti vieni kitiems tam tikrus klausimus, pateikdami savo nuomonę perduodamu klausimu. Jei komitete bent 5 jo nariai prašo priimti sprendimą tai komitetas turi į tai atsižvelgti. Komitetai visais jiems pavestaais klausimais turi informuoti Parlamentą. Komiteto parengtas klausimas grąžinamas atgal komitetui tolesniam paruošimui, jei tam pritariama 1/3 parlamentarų balsų. Tas pats klausimas negali būti grąžintas daugiau nei vieną kartą. Komitetai pradeda savo veiklą praėjus 2 dienoms po rinkimų. Komiteto veiklai vadovauja komiteto pirmininkas. Komiteto pirmininkas turi surengti posėdį, jei to reikalauja bent 5 komiteto nariai. Komitetų posėdžiai, skirtingai nei paties Riksdago posėdžiai, yra uždari. Komitetuose sprendimai priimami atviru balsavimu, jei balsai pasiskirsto vienodai, lemiamą balsą turi komiteto pirmininkas.²¹⁵ Taigi, Švedijos parlamente veikia tokie komitetai, kaip: Konstitucijos komitetas, Finansų komitetas, Mokesčių, Teisingumo, Socialinių reikalų, Užsienio reikalų, Gynybos, Socialinio draudimo, Sveikatos reikalų, Kultūros reikalų, Švietimo, Transporto ir komunikacijų, Ekologijos ir žemės ūkio, Prekybos ir pramonės, Darbo rinkos komitetai. Riksdago akte atskirai yra įvardintas ir Europos Sąjungos reikalų komitetas, kurio sudarymo tvarka visiškai nesiskiria nuo kitų komitetų

informuoja apie rezultatus parlamentą. Konstitucinis komitetas gali nuspręsti, ar galima parlamento narį arba ministrą patraukti baudžiamojon atsakomybėn.

²¹¹ Finansų komitetas parengia bendrąsias finansų politikos gaires, centrinio vyriausybės biudžeto įgyvendinimo priemonės, taip pat rūpinasi valstybinio banko (*Riksbank*) veikla. Jis rūpinasi klausimais, susijusiais su valstybės išlaidomis ir pajamomis. Į jo veiklos sferą taip pat patenka monetarinė, kredito, valiutos, valstybės skolos politika, kredito ir finansinės rinkos, komercinio draudimo rinka ir Valstybinio Audito įstaiga, jei su šiomis sritimis susiję klausimai nepatenka į Konstitucinio komiteto sritį.

²¹² http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_9602.aspx [žiūrėta 2009-01-21].

²¹³ Švedijos konstitucijos 4 skyriaus 3 str. http://www.riksdagen.se/templates/R_PageExtended_6320.aspx [žiūrėta 2008-12-17].

²¹⁴ Švedijos Riksdago akto 3 skyriaus 7 str. http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_6429.aspx [žiūrėta 2009-01-07].

²¹⁵ Švedijos Riksdago akto 4 skyrius http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_6429.aspx [žiūrėta 2009-01-07].

sudarymo. Šis komitetas į savo posėdžius gali pasikviesti ir kitų komitetų narius, kuriuos tiesiogiai liečia Europos Sąjungos reikalų komitete svarstomas klausimas.²¹⁶

Šveicarijos parlamente komitetų nėra, jų funkcijas atlieka Parlamento komisijos. Todėl jos bus analizuojamos 4.4. skyrelyje. O kitame skyriuje aptarsime ne mažiau svarbias parlamentų frakcijas.

4.3. Frakcijos

Visuose demokratinių valstybių parlamentuose parlamentarai laisva valia susiburia pagal savo politines pažiūras į tam tikras grupes, struktūrinius darinius, kuriuose brandinama ir formuojama parlamentarų valia. Tokios struktūros yra ne kas kita, kaip parlamentarų frakcijos. Lietuvos Respublikos Seimo statute tokie struktūriniai padaliniai taip pat vadinami frakcijomis.²¹⁷ Frakcijos padeda įgyvendinti parlamento narių politines orientacijas ir politinius tikslus (nebūtinai vien pagal jų partinę priklausomybę) bei užtikrina organizuotus parlamento narių grupių ryšius su politinėmis partijomis bei organizacijomis. Svarbiausia Seimo frakcijų funkcija – parlamentarų politinės valios subrandinimas ir jos suformavimas.²¹⁸ Kaip pabrėžia prof. E. Šileikis, parlamento frakcijos yra vienas esminių išankstinės parlamentinės valios brandinimo veiksnių, kuriose dar iki plenarinio Seimo posėdžio aptariami ir priimami politiniai sprendimai. Taigi galime teigti, kad frakcijos didžia dalimi prisideda ir prie sklandaus Seimo darbo laidavimo.²¹⁹

Nors frakcijos dažniausiai sudaromos pagal Seimo narių partinę priklausomybę ir yra glaudžiai susijusios su politinėmis partijomis, tačiau tai nereiškia, kad frakcija yra politinė partija Seime, kad kiekviena savo atstovus Seime turinti politinė partija kartu yra ir frakcija. Frakcijos yra Seimo struktūros padaliniai, todėl jų, kaip ir kitų Seimo struktūrinių padalinių, formavimo tvarkos, jų teisių ir pareigų nustatymas yra Seimo prerogatyva.²²⁰ Būtina pažymėti, kad laisvo parlamentaro mandato principas leidžia tik pareikštinę frakcijų sudarymo ir registravimo tvarką Seime.²²¹ Parlamentinių frakcijų atsiradimas ir jų teisinio statuso įtvirtinimas Lietuvoje sietinas su Steigiamuoju Seimu. Būtent Steigiamojo Seimo statute buvo numatyta, kad trys Steigiamojo Seimo

²¹⁶ Švedijos Riksdago akto 9 skyriaus 5 str. http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_6429.aspx [žiūrėta 2009-01-07].

²¹⁷ Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Seimo, kaip Tautos atstovybės, konstitucinė koncepcija. Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2007. P. 218.

²¹⁸ Ten pat. P. 219.

²¹⁹ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Teisinės informacijos centras. Vilnius. 2005. P. 433.

²²⁰ Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Seimo, kaip Tautos atstovybės, konstitucinė koncepcija. Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2007. P. 222.

²²¹ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Teisinės informacijos centras. Vilnius. 2005. P. 435.

nariai galėjo sudaryti atskirą frakciją.²²² Šiuo metu frakciją gali sudaryti ne mažiau kaip 7 Seimo nariai. Kiekvienas Seimo narys gali būti tik vienos frakcijos narys.²²³ Seimo narių frakcijai vadovauja frakcijos seniūnas arba jo pavaduotojas. Seimo nariai, kurie nėra įsiregistravę į jokią frakciją, sudaro mišrią Seimo frakciją.²²⁴

Šveicarijos Parlamentas iš esmės yra sudarytas ne iš partijų, bet iš frakcijų grupių. Frakcijos²²⁵ sudaromos Parlamento posėdžiams parengti ir joms paprastai priklauso ne mažiau nei 5 tos pačios partijos nariai.²²⁶ Asmenys, kurie nepriklauso politinėms partijoms, arba priklauso kelioms politinėms partijomis bei yra tų pačių politinių pažiūrų, taip pat gali sudaryti savo frakcijas. Frakcijose, taip pat kaip ir komisijose, yra diskutuojama klausimais, kuriuos perdavė Parlamentas, taip pat frakcijos gali pateikti parlamentines iniciatyvas, parlamentinių procedūrų gerinimo bei kitus pasiūlymus.²²⁷ Konstitucija numato galimybę kiekvienam parlamento nariui, kiekvienai frakcijai ar parlamentinei grupei teikti Federaliniam Susirinkimui nutarimų projektus, taip pat reikalauti, kad tie projektai būtų parengti ar pakeisti.²²⁸ Įdomu yra tai, kad norėdamas būti komisijos nariu, Nacionalinės Tarybos narys būtinai turi būti parlamentinės frakcijos nariu.²²⁹

Švedijoje parlamentines frakcijas Parlamente suformuoja partijų nariai. Jose Riksdago komitetų nariai gali diskutuoti su komiteto veikla susijusiais klausimais. Kiekviena partija turi savo frakciją parlamente, kuri ruošia ir teikia siūlymus kartu su komitetais. Įvairių komitetų nariai konsultuojasi su frakcijomis.²³⁰ Be Parlamento Pirmininko, komitetų ir frakcijų, parlamentuose egzistuoja ir kiti struktūriniai padaliniai, kuriems bus skirtas 4.4. skyrelis.

²²² Žilys J. Parlamentaro konstitucinio statuso bruožai demokratijoje. Teisinis istorinis aspektas. // Parlamento studijos: Mokslo darbai. Vilnius: Valstybės Žinios. 2004. Nr.2 P. 149.

²²³ Lietuvos Respublikos Seimo Statuto 38 str. 2 d.// Valstybės žinios. 1994, Nr. 15-249.

²²⁴ Lietuvos Respublikos Seimo Statuto 26 str. 2 ir 3 d.// Valstybės žinios. 1994, Nr. 15-249.

²²⁵ Jas įtvirtina Šveicarijos Konstitucijos 154 str.

²²⁶ Vainiūtė M. Šveicarijos Konfederacijos parlamento konstitucinis statusas. Jurisprudencija: Mokslo darbai, Mykolo Romerio universitetas, 2009, 1(115). P. 84.

²²⁷ Federal Act on the Federal Assembly, Article 62, <http://www.parlament.ch/e/wissen/parlamentswissen/parlamentsrecht/Documents/parlamentsgesetz-e.pdf> [žiūrėta 2009-06-15].

²²⁸ Vainiūtė M., Beinoravičius D. Šveicarijos Konfederacijos 1999 m. balandžio 18 d. konstitucija.// Konstitucinio reguliavimo įvairovė: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2006. P. 98.

²²⁹ <http://www.parlament.ch/e/organe-mitglieder/bundesversammlung/fraktionen/Pages/default.aspx> [žiūrėta 2009-10-29].

²³⁰ http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_7103.aspx [žiūrėta 2009-10-29].

4.4. Komisijos ir kiti parlamentų struktūriniai padaliniai

Prie Seimo struktūros elementų yra įvardijamos ir Seimo komisijos, kurios gali būti nuolatinės arba laikinosios ir jos paprastai sudaromos tam tikroms problemoms spręsti. Sudarant komisiją pirmiausiai nustatomas jos narių skaičius, Seimo Statute nėra imperatyvios normos, nustatančios konkretaus narių skaičiaus, tai palikta Seimo diskrecijai, išskyrus laikinąsias komisijas,²³¹ kurios sudaromos iš ne mažiau kaip 5 narių. Seimas balsuoja už visą suformuotą komisijos narių sąrašą. Svarbu yra tai, kad komisijos negali sudaryti vienos frakcijos ar vieno komiteto atstovai.²³² Pagal Seimo statuto 74 straipsnio 1 dalį komisijų darbui vadovauja jų pirmininkai, tik skiriasi jų skyrimo tvarka, mat nuolatinių komisijų pirmininkai renkami komisijų nustatyta tvarka, o laikinųjų komisijų pirmininką skiria Seimas. Seimo statuto 25 straipsnis numato tris nuolat veikiančias Seimo komisijas, tai Etikos ir procedūrų komisija, Peticijų komisija bei Operatyvinės veiklos parlamentinės kontrolės komisija. Jos turi tokias pačias teises ir pareigas kaip ir komitetai.

Laikinosios Lietuvos Respublikos Seimo komisijos dažniausiai sudaromos trumpalaikiams klausimams spręsti ir gali būti įvardijamos kaip tyrimo, kontrolės, revizijos, parengiamosios ar redakcinės komisijos.²³³ Seimo laikinosios tyrimų komisijos turi plačius įgaliojimus gauti informaciją, kviešti asmenis į savo posėdžius paaiškinimams pateikti ir pan. Laikinoji tyrimų komisija pateikia veiksmų teisinį vertinimą, tačiau ne jų kvalifikavimą. Laikinoji tyrimų komisija negali tirti tokių dalykų, kuriais yra įsiterpiama į kitų institucijų įgaliojimus. Esminė problema, su kuria susiduria Lietuvos Respublikos Seimas yra laikinųjų tyrimo komisijų "ilgaamžiškumas", t.y. jos turėtų būti sudaromos tik konkrečioms klausimams išspręsti ir tuo jų įgaliojimai turėtų baigtis, tačiau kaip patirtis rodo, sudarytos laikinosios tyrimo komisijos kartais veikia neribotą laiką. Kita su šių komisijų veikla susijusi problema yra ta, kad neretai įsiterpiama į prokuratūros veiklą.²³⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad Seimas, prieš sprendamas dėl Seimo laikinosios tyrimo komisijos sudarymo, gali (inter alia tikslingumo aspektu) įvertinti ir tai, ar

²³¹ Laikinių komisijų sudarymo iniciatyvos teisę turi Seimo valdyba, komitetai, frakcijos, ne mažesnė nei 1/4 Seimo narių grupė.

²³² Lietuvos Respublikos Seimo Statuto 71 str. 7 d.// Valstybės žinios. 1994, Nr. 15-249.

²³³ Lietuvos Respublikos Seimo Statuto 25 str. 3 d.// Valstybės žinios. 1994, Nr. 15-249.

²³⁴ Abejonių kelia tai, ar pvz. sudaryta laikinoji tyrimo komisija J.Abromavičiaus žūties tyrimo aplinkybėms nustatyti (2006-09-14), taip pat laikinoji komisija dėl nusikalstamumo Panevėžyje priežastims nagrinėti ir teisėsaugos institucijų veiklai šiame mieste įvertinti (2000-11-09), neįsiterpė į prokuratūros veiklos sritį. Būtina pažymėti, kad 2000-2004 metų kadencijos metu buvo sudaryta 17 laikinųjų tyrimo komisijų, 2004-2008 m. - 14, o 2008-2012 m. - kol kas tik dvi.

nėra kitų aplinkybių, kurios pateisintų tos komisijos nesudarymą, kaip antai: ar atitinkamas klausimas nebuvo jau ištirtas arba nėra tiriamas Seimo laikinosios tyrimo komisijos ar kitos institucijos, ar atitinkamo darbo negali atlikti kuris nors jau įsteigtas ir veikiantis Seimo struktūrinis padalinys ir t. t.²³⁵

Šveicarijoje klausimams, patenkantiems į tarybų sesijas, svarstyti gali būti sudaromos parlamentinės komisijos, kurios gali būti nuolatinės arba specialios. Komisijos turi plačius įgaliojimus informacijos gavimo ir tyrimo srityse.²³⁶ Šiuo metu Nacionalinėje taryboje veikia 12 nuolatinų komisijų, Kantonų taryboje - 11 nuolatinų komisijų. Nacionalinės tarybos komisiją paprastai sudaro 25 parlamento nariai, kai tuo tarpu Kantonų tarybos komisijos narių skaičius yra 13. Pagal Federalinio susirinkimo įstatymo 43 straipsnį komisijų nariai bei jų prezidentas ir viceprezidentas turėtų būti skiriami atitinkamų parlamento rūmų, tačiau turėtų būti atsižvelgiama į parlamentinės frakcijos svorį atitinkamuose rūmuose, taip pat dėmesys turėtų būti skiriamas ir oficialiai kalbai bei regionui. Komisijos yra atsakingos už socialinių ir politinių pokyčių stebėseną savo priskirtose srityse, taip pat jos turi pasiūlyti galimus problemų sprendimo variantus, dažniausiai pasinaudodamos komisijos iniciatyva. Pagal Federalinio susirinkimo įstatymo 44 straipsnį komisijose vyksta preliminarios diskusijos joms pavestais klausimais, vėliau yra priimami galutiniai sprendimai ir tuomet komisijos savo pasiūlymus pateikia atitinkamiems parlamento rūmams. Komisijos gali pateikti parlamentines iniciatyvas, rengti pasiūlymus, konsultuoti ekspertus, kantonų atstovus ar interesų grupes, vesti tyrimus. Diskusijos komisijose vyksta slapta, tačiau dėl priimtų sprendimų turi būti informuojama visuomenė arba komisija gali pati nuspręsti surengti viešus posėdžius.²³⁷ Komisijos turi koordinuoti savo veiksmus tarpusavyje, o kai klausimai yra bendri su kitų rūmų komisijomis, tuomet jos turi bendradarbiauti.²³⁸ Šveicarijoje išskiriamos trys komisijų rūšys: įstatymų leidybos, priežiūros ir kitos komisijos. Prie įstatymų leidybos komisijų priskiriamos Užsienio reikalų, Mokslo, Švietimo ir kultūros, Socialinės apsaugos ir sveikatos, Gamtos, Energijos ir Erdvės planavimo, Gynybos, Transporto ir Telekomunikacijų, Ekonomikos ir mokesčių, Politinių institucijų, Teisinių reikalų, Visuomeninių pastatų komisijos. Prie priežiūros komisijų priskiriamos

²³⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. balandžio 4 d. nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Statuto 73 straipsnio 3 dalies (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai"//Valstybės žinios. 2006, Nr. 38-1349.

²³⁶ Vainutė M. Šveicarijos Konfederacijos parlamento konstitucinis statusas. Jurisprudencija: Mokslo darbai, Mykolo Romerio universitetas, 2009, 1(115). P. 84.

²³⁷ Federal Act on the Federal Assembly, Article 47-48, <http://www.parlament.ch/e/wissen/parlamentswissen/parlamentsrecht/Documents/parlamentsgesetz-e.pdf> [žiūrėta 2009-06-15].

²³⁸ Federal Act on the Federal Assembly, Article 49, <http://www.parlament.ch/e/wissen/parlamentswissen/parlamentsrecht/Documents/parlamentsgesetz-e.pdf> [žiūrėta 2009-06-15].

Finansų ir Kontrolės komisijos. Taip pat yra keturios komisijos, kurios nepriklauso nei įstatymų leidybos, nei priežiūros komisijoms, tai yra Atsiprašymų, Atkūrimo, Redakcijos ir Teisminė komisijos.²³⁹ Nors šios komisijos nepriskiriamos nei vienai grupei, tačiau jų atliekamos funkcijos yra pakankamai svarbios. Pvz., Federalinio susirinkimo įstatymo 56 straipsnyje yra numatyta Redakcijos komisija, kuri yra bendra abiejų rūmų komisija, o ją sudaro trys subkomisijos, atstovaujančios tris oficialias Šveicarijos kalbas. Ši komisija tikrina įstatymų tekstinę išraišką, kad įstatymai būtų suformuluoti suprantamai ir nuosekliai visomis trimis oficialiomis kalbomis bei pateikia galutinę versiją, tačiau komisijai nėra pavesta daryti jokių esminių pakeitimų, susijusių su įstatymo turiniu.

Šveicarijos Konstitucijos 153 straipsnis numato, kad galimos ir jungtinės komisijos bei įtvirtina Parlamento galimybę deleguoti tam tikras funkcijas komisijoms, jei šios funkcijos nėra susijusios su įstatymų leidyba. Šiuo metu viena svarbiausių bendrų komisijų yra Parlamentinių tyrimų komisija,²⁴⁰ kurią Parlamentas sudaro tuomet, kai atsiranda tam tikri valstybinės tvarkos pažeidimai.²⁴¹ Parlamentinių tyrimų komisiją sudaro lyginis abiejų parlamento rūmų narių skaičius. Valstybės valdžios institucijos turi teikti Tyrimų komisijai reikalingą informaciją. Tyrimų komisija turi plačius įgaliojimus apklausti liudytojus, rinkti reikalingą informaciją, netgi atsisakymas be aiškos priežasties liudyti Tyrimų komisijai užtraukia atsakomybę pagal Šveicarijos Baudžiamąjį kodeksą.²⁴² Ankstesniųjų tyrimo komisijų veiklos tikslas buvo tirti politinę ir teisinę atsakomybę bei ministerijų veiklos bei organizacijos skaidrumą, taip pat pateikti teisinės ir organizacinės priemonės užtikrinančias skaidrumą ir efektyvumą,²⁴³ šis tikslas išliko ir dabar.

²³⁹ <http://www.parlament.ch/e/organe-mitglieder/kommissionen/Pages/default.aspx> [žiūrėta 2009-09-17].

²⁴⁰ Šios komisijos atsiradimas siejamas su Kopp byla, kai Teisingumo ministrė ponė E. Kopp 1988 m. perdavė savo vyrui slaptą informaciją, susijusią su jo verslu. Dėl to, ji buvo priversta palikti savo postą. O Parlamentas, siekdamas, kad Teisingumo ministerija daugiau nediskredituotų savo vardo, nusprendė abiejuose Parlamento rūmuose įsteigti tyrimo komisijas. Tyrimo komisijų veikla siejama ir su Failų byla, kai Vyriausiojo Federalinio Prokuroro biuruose buvo rasta daugybė bylų, kuriose buvo surinkta informacija apie asmenų, organizacijų, asociacijų veiklą, privatų ir viešą gyvenimą, meilės romanus, užimamas pareigas ir pan. Informacija daugiausiai lietė užsieniečius, tačiau tarp asmenų buvo ir Federalinės tarybos, kantonų parlamentų nariai. Informacija buvo renkama slapta ir be jokio teisinio pagrindo. Tyrimų komisija buvo sudaryta ir 1996 m. išspręsti problemas, iškilusias dėl pensijų fondų bei Finansų departamento veiklos. Šių tyrimų komisijų veikla atskleidė, didžiulį kontrolės poreikį valdžių padalijimo schemeje, nes tos kontrolės, kurios buvo įtvirtintos konstitucijoje: Tautos kontrolė, Parlamento, Vyriausybės, žiniasklaidos priemonių, teismo kontrolė, nebuvo pakankamos. (Häfelin U., Haller W. Schweizerisches Bundesstaatsrecht. Schulthess. Zürich, 2001. P. 444).

²⁴¹ Fleiner T., Mysic A., Töpferwien N. Swiss Constitutional Law. Kluwer Law International. 2005. P. 77.

²⁴² Federal Act on the Federal Assembly, Articles 163-171, <http://www.parlament.ch/e/wissen/parlamentswissen/parlamentsrecht/Documents/parlamentsgesetz-e.pdf> [žiūrėta 2009-06-15].

²⁴³ Zoethout C. M., van der Tang G., Akkermans P. Control in Constitutional Law//Martinus Nijhoff Publishers. Dordrecht/Boston/London, 1993. P. 49.

Be aukščiau išvardintų institucijų, parlamentus gali sudaryti ir kiti struktūriniai padaliniai. Lietuvoje egzistuoja Seimo valdyba ir Seniūnų sueiga. Seimo valdybą sudaro Parlamento Pirmininkas ir jo pavaduotojai bei Seimo opozicijos lyderis. Pagrindinė jos užduotis - spręsti organizacinius Seimo darbo klausimus, ir Seimo Pirmininkui prašant, teikti jam patarimus.²⁴⁴ Seniūnų sueiga pagal Seimo statuto 28 straipsnį sudaroma iš Seimo valdybos narių ir frakcijų atstovų, kiekviena frakcija nuo 10 narių skiria vieną atstovą. Pagrindinis šios institucijos uždavinys - svarstyti Seimo sesijos darbų programas bei posėdžių darbotvarkes, derinti Seimo komitetų ir frakcijų darbo organizavimo klausimus, teikti patarimus Seimo Pirmininkui. Šveicarijoje yra Prezidentų kolegija, kurią sudaro prezidentai ir pirmas bei antras viceprezidentai iš abiejų parlamento rūmų.²⁴⁵ Taip pat yra Vieningas Federalinis susirinkimas, sudarytas iš abiejų rūmų Prezidentų kolegijos. Vieningą Federalinį susirinkimą iš viso sudaro 12 Nacionalinės tarybos narių ir 5 Kantonų tarybos nariai.²⁴⁶ Šveicarijoje Parlamento sesijoms, komisijų posėdžiams planuoti ir koordinuoti yra sudaromos parlamentinės tarnybos, kuria įtvirtina Konstitucijos 155 straipsnis, jos taip pat teikia patarimus parlamentarams, rūpinasi dokumentacija ir pan.²⁴⁷ Švedijoje egzistuoja Riksdago taryba, kurią pagal Riksdago akto 1 skyriaus 5 straipsnį sudaro Parlamento Pirmininkas ir 10 kitų parlamento narių, ji rūpinasi Parlamento darbo organizavimu, jo koordinavimu bei Parlamento tarptautinių santykių programa. Švedijos Riksdage bendriems parlamento, parlamento komitetų, Europos Sąjungos reikalams spręsti vyksta Pirmininkų susirinkimas. Jį sudaro Parlamento Pirmininkas, Riksdago komitetų pirmininkai bei Europos Sąjungos reikalų komiteto pirmininkas.²⁴⁸

Išanalizavę parlamentų struktūrą galime pastebėti, kad mūsų nagrinėjamų valstybių parlamentų struktūra yra panaši, visuose parlamentuose jų darbui vadovauja Parlamento pirmininkas, išskyrus Šveicariją, kur Parlamento Pirmininkas įvardijamas Prezidentu, ir kurio kadencija yra ne visas Parlamento įgaliojimų laikas, o tik vieneri metai. Lietuvos, Šveicarijos ir Švedijos parlamentuose veikia komitetai ir komisijos, kurių veiklos sritys ir sudarymo tvarka mūsų

²⁴⁴ Lietuvos Respublikos Seimo statuto 27 str.// Valstybės žinios. 1994, Nr. 15-249.

²⁴⁵ Federal Act on the Federal Assembly, Article 34, <http://www.parlament.ch/e/wissen/parlamentwissen/parlamentsrecht/Documents/parlamentsgesetz-e.pdf> [žiūrėta 2009-06-15].

²⁴⁶ Federal Act on the Federal Assembly, Article 39, <http://www.parlament.ch/e/wissen/parlamentwissen/parlamentsrecht/Documents/parlamentsgesetz-e.pdf> [žiūrėta 2009-06-15].

²⁴⁷ Vainiutė M. Šveicarijos Konfederacijos parlamento konstitucinis statusas. Jurisprudencija: Mokslo darbai, Mykolo Romerio universitetas, 2009, 1(115). P. 84.

²⁴⁸ Švedijos Riksdago akto 1 skyriaus 9 str. http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_6429.aspx [žiūrėta 2009-01-07].

nagrinėjamose valstybėse sutampa, išskyrus nedidelius skirtumus dėl reikalingo parlamento narių skaičiaus komitetams ar komisijoms sudaryti. Šie struktūriniai padaliniai padeda užtikrinti sklandų parlamentų darbą.

5. PARLAMENTŲ ĮGALIOJIMAI

Valstybių parlamentams būdingos tam tikros bendros funkcijos tokios, kaip įstatymų leidyba, biudžetiniai įgaliojimai, Vyriausybės veiklos kontrolė, įgaliojimai užsienio politikos srityje, valstybės pareigūnų skyrimas ir pan. Remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimu, Seimo, kaip Tautos atstovybės, konstitucinė prigimtis lemia jo ypatingą vietą valstybės valdžios institucijų sistemoje, jo funkcijas bei įgaliojimus. Iš Konstitucijos nuostatų, kuriose nustatyti Seimo įgaliojimai, matyti, kad Seimas, įgyvendindamas savo konstitucinius įgaliojimus, vykdo klasikinės demokratinės teisinės valstybės parlamento funkcijas: Seimas leidžia įstatymus (įstatymų leidybos funkcija), vykdo vykdomosios valdžios ir kitų valstybės institucijų (išskyrus teismus) parlamentinę kontrolę (kontrolės funkcija), steigia valstybės institucijas, skiria ir atleidžia jų vadovus bei kitus valstybės pareigūnus (steigiamoji funkcija), tvirtina valstybės biudžetą ir prižiūri, kaip jis vykdomas (biudžetinė funkcija), ir kt. Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas, kiti teisėkūros subjektai negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų suvaržytos galimybės jas vykdyti, nes taip būtų kliudoma Seimui – Tautos atstovybei – efektyviai veikti Tautos ir Lietuvos valstybės interesais. Seimo įgaliojimai pagal Konstituciją gali būti nustatomi ir yra nustatyti ne tik Konstitucijoje, bet ir įstatymuose.²⁴⁹ Prof. V. Sinkevičiaus nuomone, Seimas gali turėti bei vykdyti ir tokius įgaliojimus, kurie, nors nėra *expressis verbis* nustatyti Konstitucijoje ar įstatymuose, tačiau kyla iš Seimo, kaip Tautos atstovybės ir įstatymų leidžiamosios institucijos, konstitucinės paskirties.²⁵⁰

Šveicarijos Konstitucijos 148 straipsnis Parlamentui suteikia viršenybę kitų valdžių atžvilgiu. Būtina pažymėti, kad įstatymų leidyboje, biudžeto formavime ir tvirtinime, užsienio politikos įgyvendinime, valstybės strateginių klausimų sprendimuose Federalinis susirinkimas veikia kartu su Bundesratu.²⁵¹ Švedijos Parlamentas, kaip ir daugelio kitų valstybių parlamentai, leidžia

²⁴⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 4 straipsnio (2003 m. balandžio 3 d. redakcija) 1 dalies 1, 2, 3 ir 5 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo - Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 2 d. nutarimas Nr. IX-18638 "Dėl Seimo laikinosios tyrimo komisijos dėl galimų grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui išvados" neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Seimo Laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 3 bei 8 straipsniams (2003 m. balandžio 3 d. redakcija)"/ Valstybės žinios. 2004, Nr. 81-2903.

²⁵⁰ Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Seimo, kaip Tautos atstovybės, konstitucinė koncepcija. Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2007. P. 171.

²⁵¹ Vainiūtė M. Šveicarijos Konfederacijos parlamento konstitucinis statusas. Jurisprudencija: Mokslo darbai, Mykolo Romerio universitetas, 2009, 1(115). P. 80.

įstatymus, nustato valstybinius mokesčius, sprendžia, kaip bus naudojamos valstybės lėšos. Jis taip pat prižiūri Vyriausybės veiklą bei kartu su Vyriausybe įgyvendina užsienio politiką.²⁵²

Kadangi parlamentai pirmiausiai apibūdinami kaip įstatymų leidžiamoji valdžia, tai būtent nuo šios parlamento funkcijos ir pradėsime analizuoti parlamentų įgaliojimus.

5.1. Įstatymų leidyba

Lietuvos Respublikos Seimas turi įstatymų leidybos teisę, tokią teisę jam numato Konstitucijos 67 straipsnio antras punktas, jokiai kitai valstybės valdžios institucijai įstatymų leidyba nėra deleguojama.²⁵³ Tačiau pagal Konstitucijos 68 straipsnį įstatymų leidybos iniciatyvos teise gali naudotis ir Respublikos Prezidentas, Vyriausybė bei 50 tūkstančių piliečių. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad tiek Seimas, tiek kiti įstatymų leidybos dalyviai rengdami ir priimdami teisės aktus turi juos derinti su Konstitucija, nes tai yra viena iš svarbiausių konstitucinės santvarkos užtikrinimo priemonių ir vienas iš pamatinių teisinės valstybės reikalavimų.²⁵⁴ Detalią įstatymų leidybos procedūrą nustato Seimo statutas. Įstatymų projektai yra registruojami Seimo posėdžių sekretariate, būtina pažymėti, kad didžiąją dalį įstatymų projektų inicijuoja Vyriausybė, o ne kiti tokią teisę turintys subjektai. Įregistravus įstatymų projektus, jie yra perduodami Seimo Pirmininkui, komitetams, frakcijoms, Vyriausybei, Respublikos Prezidento kanceliarijai, o prireikus ir savivaldybėms. Svarbu yra tai, kad dėl kiekvieno užregistruoto įstatymo projekto Seimo kanceliarijos Teisės departamentas rengia išvadas, ar projektas atitinka Konstituciją, įstatymus, teisėkūros principus ir juridinės technikos taisykles.²⁵⁵ Taip pat preliminarieji išnagrinėti bei parengti išvadas gali ir bet kuris Seimo komitetas Seimo Pirmininko ar Seimo valdybos prašymu.²⁵⁶ Seimo statuto 150 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad kai Seimas nusprendžia pradėti projekto svarstymo procedūrą, tuomet įstatymo projektas svarstomas pagrindiniame komitete. Šis gali priimti keletą sprendimų dėl įstatymo projekto - gali jam pritarti, nepritarti, daryti pertrauką,

²⁵² Švedijos Konstitucijos 1 skyriaus 4 str. 2 dalis. http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_6307.aspx [žiūrėta 2008-12-17].

²⁵³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo "Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių" 7 straipsnio 4 dalies ir 12 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai"//Valstybės žinios. 1995, Nr. 86-1949.

²⁵⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių "Būtingės nafta", "Mažeikių nafta" ir "Naftotiekis" reorganizavimo įstatymo, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 5 straipsnio 3 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo "Dėl strateginio investuotojo pripažinimo" atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymui"//Valstybės žinios. 2000, Nr. 88-2724.

²⁵⁵ Seimo statuto 136 str. 3 d.// Valstybės žinios. 1994, Nr. 15-249.

²⁵⁶ Seimo statuto 138 str. 1 d.// Valstybės žinios. 1994, Nr. 15-249.

grąžinti tobulinimui, paskelbti projektą visuomenei svarstyti, projektą atmesti. Tuomet įstatymo projektas svarstomas Seimo posėdyje, po to, parlamentas turi tuos pačius elgesio variantus kaip ir komitetas, taigi, jei nusprendžiama pritarti projektui ir paskirti įstatymo priėmimo datą,²⁵⁷ toliau vyksta įstatymo priėmimo procesas Seimo posėdyje. Kai apsvarstomi visi įstatymo projekto straipsniai, tuomet Seimas balsuoja dėl viso įstatymo priėmimo.²⁵⁸ Pagal Konstitucijos 69 straipsnio 2 dalį įstatymai laikomi priimtais, jei už juos balsuoja dauguma Seimo narių, dalyvaujančių posėdyje. Seimo statuto 24 skirsnis numatytas ir įstatymų projektų svarstymui ypatingos skubos tvarka. Priimtas įstatymas prieš perduodant jį pasirašyti Respublikos Prezidentui, dar yra pavizduojamas Seimo Pirmininko ir per 24 valandas perduodamas pasirašyti Respublikos Prezidentui. Valstybės vadovas, nutaręs, kad įstatymas yra nekokybiškas, gali motyvuotai grąžinti jį Seimui pakartotinai svarstyti. Tokiu atveju pakartotinai apsvarstęs įstatymą Seimas jį gali priimti, jei už įstatymą balsuoja daugiau nei pusė visų Seimo narių.²⁵⁹ Seimo priimti įstatymai įsigalioja po to, kai juos pasirašo ir "Valstybės žiniuose" paskelbia Respublikos Prezidentas, jei pačiuose įstatymuose nenumatoma vėlesnė jų įsigaliojimo data.²⁶⁰

Kaip ir kitose mūsų analizuojamose valstybėse, taip ir Šveicarijoje, parlamentas yra įstatymų leidžiamoji institucija. Jis turi įgaliojimus leisti įstatymus visose srityse, kurios yra priskirtos Federacijos kompetencijai.²⁶¹ Šveicarijos Konstitucijos 163 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad Parlamentas turi priimti federalinius įstatymus arba potvarkius. Kiti parlamento priimami aktai vadinami federaliniais dekretais. Konstitucijos 165 straipsnis yra numatęs įstatymų leidybą skubos tvarka. Tam reikia abiejų parlamento rūmų daugumos. Konstitucijos 164 straipsnis apibrėžia, kokiems klausimams turėtų būti leidžiami įstatymai. Bundesratas Federaliniam susirinkimui pateikia įstatymų projektus, kuriuos pirmiausiai turi apsvarstyti parlamentinės komisijos ir tik po to juos svarsto Nacionalinė taryba ir Kantonų taryba.²⁶² Federalinė taryba(Bundesratas) prieš pateikdama įstatymo projektą, konsultuojasi su visomis politinėmis partijomis, interesų grupėmis, kantonų vyriausybėmis, todėl įstatymo projektai yra publikuojami viešai, kad su jais galėtų susipažinti kuo platesnis žmonių ratas. Vyriausybė, atsižvelgdama į visus atsiliepimus ir pasiūlymus, paruošia galutinį projekto variantą, kurį pateikia parlamento diskusijoms. Kadangi abeji parlamento rūmai

²⁵⁷ Kuri pagal Seimo statutą turi būti ne ankstesnė kaip 2 darbo dienos.

²⁵⁸ Lietuvos Respublikos Seimo statuto 159 str. 2 d.// Valstybės žinios. 1994, Nr. 15-249.

²⁵⁹ Mesonis G. Valdžių padalijimas: teisinės valstybės charakteristika// Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė. Kolektyvinė monografija. Lietuvos teisės universitetas, 2003. P. 126-127.

²⁶⁰ Lietuvos Respublikos įstatymo "Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos" 5 str. 1 d.// Valstybės žinios. 1993, Nr. 12-296.

²⁶¹ Vainiutė M. Šveicarijos Konfederacijos parlamento konstitucinis statusas. Jurisprudencija: Mokslo darbai, Mykolo Romerio universitetas, 2009, 1(115). P. 81.

²⁶² Ten pat. P. 81.

turi vienodą galią, tai įstatymų leidyboje abu turi laikytis vienodų formuluočių. Jei po trijų apsikeitimų išlieka skirtumų, tuomet komitetai susitinka išspręsti šių skirtumų. Jei konferencijos metu nepavyksta šių skirtumų išspręsti, įstatymas neišleidžiamas. Abiejų rūmų prezidentai kartu sprendžia, kurie rūmai pirmieji peržiūrės įstatymo projektą. Prieš įstatymo svarstymą yra diskutuojama ir balsuojama komitete.²⁶³ Tam, kad įstatymas būtų priimtas, abeji rūmai turi jam pritarti, jei tokio sutarimo priimti nepavyksta, tuomet taikomos procedūros skirtumams pašalinti. Jei galutiniame balsavime ir Nacionalinė taryba, ir Kantonų taryba įstatymui pritaria, tuomet jis yra skelbiamas federaliniame žurnale (*Bundesblatt*).²⁶⁴ Tokia įstatymų procedūra, kai iki įstatymo projekto pateikimo parlamentui yra surenkama nuomonė ir pasiūlymai iš įvairių interesų grupių leidžia pasiekti tinkamą kompromisą, kuriuo būtų patenkinamas kiek įmanoma platesnis interesų ratas, o tai be abejonės užtikrina sklandų tokio įstatymo įgyvendinimą.²⁶⁵ Įdomu yra ir tai, kad pvz. skirtingai nei Lietuvoje, Šveicarijos įstatymų įsigaliojimui yra skirtas pakankamai ilgas laiko tarpas, nes būtent per 100 dienų 50 000 rinkimų teisę turinčių piliečių arba 8 kantonai turi teisę pareikalauti, kad įstatymas būtų pateiktas tautai balsuoti. Jei toks referendumas neįvyksta, įstatymas publikuojamas įstatymų rinkinyje ir įsigalioja.²⁶⁶

Švedijoje įstatymų leidyboje įstatymų iniciatyvos teisę turi Vyriausybė, o tam tikrais atvejais ir pats Parlamentas, piliečiai, interesų grupės ar viešosios institucijos.²⁶⁷ Tačiau visgi didžiąją dalį įstatymų projektų pateikia Vyriausybė.²⁶⁸ Dar prieš pateikiant projektą Riksdagui, Vyriausybė pateikia to projekto vertinimą įvairioms tyrimo institucijoms, tada gavusi jų išvadas, konsultuojasi su interesų grupėmis, vietinės valdžios institucijomis, kurias tiesiogiai lies priimtas įstatymas ir tik tuomet parengia projektą Riksdagui.²⁶⁹ Projektą peržiūri vienas iš atsakingųjų parlamento komitetų. Taip pat yra vykdoma įstatymo priežiūra *ex ante* kurią vykdo Įstatymų

²⁶³ http://www.swissinfo.ch/eng/politics/political_system/The_heart_of_Swiss_politics.html?siteSect=1552&sid=7800972&cKey=1196932186000&ty=st [žiūrėta 2008-12-17].

²⁶⁴ Vainiūtė M. Šveicarijos Konfederacijos parlamento konstitucinis statusas. Jurisprudencija: Mokslo darbai, Mykolo Romerio universitetas, 2009, 1(115). P. 81.

²⁶⁵ Toth K. The Impact of Legislature and Citizens on the Budgeting Process in Switzerland: Lessons for Central and Eastern Europe. 2005. // <http://www.unifr.ch/finpub/assets/files/RecherchesPublications/WorkingPapers/WorkingPaper387.pdf> [žiūrėta 2009-10-02].

²⁶⁶ Vainiūtė M. Šveicarijos Konfederacijos parlamento konstitucinis statusas. Jurisprudencija: Mokslo darbai, Mykolo Romerio universitetas, 2009, 1(115). P. 81.

²⁶⁷ How laws are made. <http://www.sweden.gov.se/sb/d/2854/a/19197> [žiūrėta 2009-10-30].

²⁶⁸ Kiekvienais metais Vyriausybė pateikia apie 200 įstatymų projektų, kai kurie iš jų siūlo naują reguliavimą, todėl jų priėmimas reikalauja didesnių svarstymų ir debatų, kiti įstatymų projektai yra susiję su esamų įstatymų didesniais ar mažesniais pakeitimais.

²⁶⁹ How laws are made. <http://www.sweden.gov.se/sb/d/2854/a/19197> [žiūrėta 2009-10-30].

leidybos taryba.²⁷⁰ Ją sudaro teisėjai bei buvę Aukščiausiojo ir Aukščiausiojo Administracinio teismo teisėjai, kurie sprendžia, ar įstatymo projektas neprieštarauja galiojantiems įstatymams.²⁷¹ Taryba gali pasiūlyti Riksdagui atmesti visą įstatymo projektą ar jo dalis, jei šis prieštarauja Konstitucijai, yra nenuoseklus ir prieštarauja galiojantiems teisės aktams, tačiau Riksdagas yra laisvas nuspręsti, ar atsižvelgti į Tarybos siūlymus, mat ši institucija yra tik patariamoji.²⁷² Galiausiai, kai projektą dar peržiūri įgaliotasis komitetas, tuomet Parlamentui nusiunčiama išvada, o įstatymo projektas atiduodamas Parlamento tvirtinimui.²⁷³ Riksdagas tuomet balsuoja, paprastajai įstatymų leidybai pakanka esančių parlamente balsų daugumos, kad būtų pritarta įstatymui, nors dauguma sprendimų yra priimami vieningu pritarimu, o ne formaliu balsavimu. Balsavimo procese, jei parlamento narys yra išrinktas Parlamento Pirmininku ar vicepirmininku arba yra Vyriausybės narys, tai jo balsavimo teise naudojasi jo pavaduotojas. Priimtus įstatymus nedelsiant promulguoja Vyriausybė, tačiau aktai, susiję su pačiu Parlamentu ar jam pavaldžiomis institucijomis, ir kurie negali būti inkorporuoti į Konstituciją ar į Riksdago aktą, perėję visas reikalingas stadijas, gali būti promulguojami ir paties Parlamento.²⁷⁴ Tuomet naujas įstatymas yra paskelbiamas ir išleidžiamas Švedijos įstatymų kodekse (*Svensk författningssamling, SFS*).²⁷⁵

Parlamentui, kaip įstatymų leidybos institucijai, didelė reikšmė tenka ir Konstitucijos keitimo bei konstitucinių įstatymų priėmimo procese. Lietuvoje, kaip ir Šveicarijoje ar Švedijoje, Konstitucijos keitimo procesas yra specifinis, nes numatytas mažesnis subjektų ratas, galintis keisti Konstituciją, nei įstatymų leidybos iniciatyvos atveju. Iniciatyvą keisti Lietuvos Respublikos Konstituciją gali pareikšti tik ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų ir ne mažesnė kaip 1/4 Seimo narių grupė. Konstitucijos pataisos Seime svarstomos du kartus, tarp šių balsavimų turi būti ne mažesnis kaip trijų mėnesių laikotarpis. Įstatymo projektas dėl Konstitucijos keitimo laikomas priimtu, jei už jį balsuoja ne mažiau kaip 2/3 visų Seimo narių.²⁷⁶ Prezidentas Konstitucijos pataisoms neturi veto teisės. Nepriimta Konstitucijos pataisa Seime iš naujo gali būti svarstoma ne anksčiau kaip po metų. Konstitucijos keitimo įstatymai įsigalioja ne anksčiau kaip po 1 mėnesio nuo

²⁷⁰ Bergman T. Sweden: From Separation of Power to Parliamentary Supremacy - and Back Again?//Strøm K., Müller W.C., Bergman T. Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies. Oxford University Press. 2006. P.596

²⁷¹ Švedijos Konstitucijos 8 skyriaus 17 str. http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_6307.aspx [žiūrėta 2008-12-17].

²⁷² Bergman T. Sweden: From Separation of Power to Parliamentary Supremacy - and Back Again?//Strøm K., Müller W.C., Bergman T. Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies. Oxford University Press. 2006. P.596

²⁷³ How laws are made. <http://www.sweden.gov.se/sb/d/2854/a/19197> [žiūrėta 2009-10-30].

²⁷⁴ Maddex R.L. Constitutions of the World. Second edition. A Division of Congressional Quarterly Inc. Washington. D.C. 1995. P. 330.

²⁷⁵ How Sweden is governed. <http://www.sweden.gov.se/sb/d/575> [žiūrėta 2009-05-20].

²⁷⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucijos XIV skirsnis// Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

jų priėmimo.²⁷⁷ Tuo tarpu pagal Seimo statuto 171 straipsnio 1 dalį konstitucinių įstatymų projektai svarstomi ir dėl jų Seime balsuojama du kartus, tarp šių balsavimų daroma ne mažesnė kaip 3 mėnesių pertrauka. Konstituciniai įstatymai laikomi priimtais, kai už juos balsuoja daugiau nei pusė visų Seimo narių.²⁷⁸

Šveicarijos Konstitucijos 138 - 139 straipsnyje Konstitucijos keitimo iniciatyva, kaip ir Lietuvoje, priklauso Tautai ir Parlamentui. 100 tūkstančių Šveicarijos piliečių turi teisę inicijuoti referendumą dėl visos ar dalies Konstitucijos pakeitimo. Šveicarijos Konstitucijos 192 straipsnis įtvirtina, kad visos Konstitucijos peržiūros iniciatyvos teisę turi ne tik Tauta, bet ir vienas iš Parlamento rūmų ar visas Parlamentas, dalinei peržiūrai iniciatyvą gali pareikšti tik Tauta ir Parlamentas. Tuomet Šveicarijos Parlamentas Konstitucijos pataisas teikia Tautos ir kantonų balsavimui.²⁷⁹ Už kiekvieną Konstitucijos pakeitimą turi būti balsuojama referendumu ir jis įgyvendinamas tik pritarus gyventojų daugumai ir daugeliui kantonų.²⁸⁰

Švedijoje Konstituciniai įstatymai negali būti priimami ar keičiami tol, kol vyksta Riksdago rinkimai, turi būti praėję bent 9 mėnesiai nuo iniciatyvos pareiškimo iki naujų Parlamento rinkimų, nebent Konstitucijos Komitetas padaro išimtį, kai balsuoja bent 5/6 Parlamento narių dar komiteto svarstymo stadijoje.²⁸¹ Įdomu yra tai, kad skirtingai nei Lietuvoje ar Šveicarijoje, konstituciniai įstatymai priimami ir svarstomi dviem Riksdago šaukimais. Tai reiškia, kad Konstitucija keičiama, kai du teigiamus sprendimus priima du parlamentai, o tarp šių įsiterpia eiliniai parlamento rinkimai.²⁸² Jei pateiktam pataisų projektui nepritaria 1/3 Riksdago narių, tuomet jis gali būti teikiamas referendumui. Jeigu rinkėjai balsų dauguma pritaria įstatymo projektui, tai jis perduodamas antrojo šaukimo Riksdagui, kuris priima galutinį sprendimą.²⁸³ Riksdago aktas, kuris nėra Švedijos Konstitucijos sudedamoji dalis, yra priimamas tokia pačia tvarka, kaip ir konstituciniai įstatymai, tačiau jam nereikalingas referendumas. Jis taip pat gali būti priimamas

²⁷⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 148 str. 4 d. ir 149 str. 3 d.// Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

²⁷⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 69 str. 3 d.// Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

²⁷⁹ Federal Act on the Federal Assembly Article 23 <http://www.parlament.ch/e/wissen/parlamentswissen/parlamentsrecht/Documents/parlamentsgesetz-e.pdf> [žiūrėta 2009-06-15].

²⁸⁰ Apie Demokratiją. Demokratija Šveicarijos federacinėje valstybėje. Naujasis lankas. Kaunas, 1995. P. 28.

²⁸¹ Švedijos Konstitucijos 8 skyriaus 15 str. 1 d. http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_6307.aspx [žiūrėta 2008-12-17].

²⁸² Lane J. E. Konstitucija ir politikos teorija. Kaunas: Naujasis lankas, 2003. P. 127.

²⁸³ Pumputis A. Švedijos konstitucija.// Konstitucinio reguliavimo įvairovė: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2006. P.117.

vieningu sprendimu, kuris reikalauja bent 3/4 visų Riksdago narių pritarimo. Papildomos nuostatos priimamos ta pačia tvarka, kaip ir paprastųjų įstatymų.²⁸⁴

Net ir veikdamas kaip įstatymų leidybos institucija, Parlamentas atlieka ir kitą labai svarbią funkciją - valstybės valdžios institucijų, išskyrus teismus, kontrolę, todėl kitame skyriuje dėmesį skirsime būtent parlamentinei kontrolei.

5.2. Parlamentinė kontrolė

Lietuvoje parlamentinė kontrolė suvokiama kaip Seimo narių įgaliojimai prižiūrėti Vyriausybę teikiant paklausimus ir interpeliacijas, kraštutiniu atveju reiškiant nepasitikėjimą Ministru Pirmininku, ministru ar visa Vyriausybe. Parlamentinę kontrolę gali vykdyti vienas Seimo narys, Seimo narių grupė ir visas Seimas. Parlamentinės kontrolės formas įtvirtina Lietuvos Respublikos Konstitucijos 61 straipsnis ir Seimo Statuto VII dalis.

Švedijoje parlamentinę kontrolę Riksdage atlieka Konstitucijos komitetas, kuris tikrina, kaip ministrai eina savo pareigas bei kaip veikia Vyriausybėje. Konstitucijos komitetas turi prieigą prie visų Vyriausybės priimtų sprendimų bei kitų reikalingų tyrimui dokumentų. Jis taip pat turi teisę apklausti bet kurį ministrą dėl veiklos, susijusios su jo užimamu postu.²⁸⁵ Bet kuris Riksdago komitetas gali pateikti raštišką paklausimą Konstitucijos komitetui, kad šis išsiaiškintų, kaip ministras eina savo pareigas Vyriausybėje.²⁸⁶ Konstitucijos komitetas gali rengti viešus iš klausymus, kuriuose dalyvauja ministras ir visi kiti. Pastaruoju metu šie iš klausymai sulaukia labai didelio žiniasklaidos dėmesio. Komitetas turi pareigą informuoti Riksdagą apie savo veiklą bent vieną kartą metuose, dažniausiai tai vyksta pavasarį, o po Konstitucijos komiteto veiklos ataskaitos visą dieną Parlamente vyksta diskusijos.²⁸⁷ Būtent Konstitucijos komitetas gali inicijuoti baudžiamąją bylą, jei asmuo, einantis ar ėjęs ministro pareigas įvykdė tokį nusikaltimą, kuriuo šiurkščiai pažeidė savo, kaip ministro pareigas.²⁸⁸ Tačiau tai yra retas reiškinys ir dabartiniame Švedijos Parlamento gyvavimo laikotarpyje to dar nebuvo.

²⁸⁴ Švedijos Konstitucijos 8 skyriaus 16 str. http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_6307.aspx [žiūrėta 2008-12-17].

²⁸⁵ Bergman T. Sweden: From Separation of Power to Parliamentary Supremacy - and Back Again?// Strøm K., Müller W.C., Bergman T. Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies. Oxford University Press. 2006. P.607

²⁸⁶ Švedijos Konstitucijos 12 skyriaus 1-2 str. http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_6307.aspx [žiūrėta 2008-12-17].

²⁸⁷ http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_5772.aspx [žiūrėta 2008-12-17].

²⁸⁸ Švedijos Konstitucijos 12 skyriaus 3 str. http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_6307.aspx [žiūrėta 2008-12-17].

Šveicarijos Parlamentas atlieka aukščiausiąją Federalinės Vyriausybės, Federalinės administracijos, federalinių teismų ir kitų institucijų, kurioms patikėta valstybės valdžia, priežiūrą.²⁸⁹ Teigiama, kad šitokia teisė kyla iš Tautos atstovybės viršenybės kitų valstybės institucijų atžvilgiu. Ši funkcija pasireiškia tuo, kad Federalinis susirinkimas gali kritikuoti Bundesrato ir Federalinės administracijos veiklą, duoti tam tikrus nurodymus dėl ateities veiksmų, tam įgyvendinti Parlamentas gali sudaryti įvairias komisijas, rengti metinius pranešimus ir pan.²⁹⁰ Parlamentas turi užtikrinti, kad valstybės taikomos veiksmingumo priemonės yra įvertinamos.²⁹¹ Atlikdamas šią priežiūrą parlamentas pagal Federalinio susirinkimo įstatymo 26 straipsnį turi remtis tokiais kriterijais: teisėtumas, reguliarumas, tikslingumas, efektyvumas, ekonominis veiksmingumas. Tačiau ši priežiūra negali peraugti į institucijų priimtų sprendimų peržiūrėjimą ar keitimą. Be kita ko, Parlamentas vykdo ir Valstybės biudžeto priežiūrą.

Kiti trys šio skyriaus poskyriai bus skirti konkrečioms parlamentinės kontrolės formoms.

5.2.1. Nepasitikėjimas Vyriausybe ar ministru

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 58 straipsnio 2 dalies 2 punkte numatytas tiesioginis nepasitikėjimas Vyriausybe, Konstitucijos 101 straipsnio 3 dalies 2 punktas nustato, kad slapto balsavimu nepasitikėjimas gali būti pareikštas ne tik Vyriausybei *in corpore*, bet ir Ministrui Pirmininkui. Nepasitikėjimo pareiškimas įtvirtintas ir Konstitucijos 61 straipsnyje bei 67 straipsnio 9 punkte, kuriame nepasitikėjimas gali būti pareiškiamas tiek Ministrui Pirmininkui, tiek ministrui. Nepasitikėjimo ministrui pareiškimą įtvirtina ir Konstitucijos 101 straipsnio 4 dalis. Iniciatyvą skelbti nepasitikėjimą turi 1/5 Seimo narių, tą jie daro pateikdami motyvuoto nutarimo projektą ir tik Seimo sesijos metu. Nagrinėjant nepasitikėjimo klausimą Seimo posėdyje, Seimo nariai turi galimybę paklausti visus ministrus, o po svarstymo iš karto balsuojama. Nutarimas dėl tiesioginio nepasitikėjimo Vyriausybe gali būti priimtas slapto balsavimu daugiau kaip pusės visų Seimo narių balsų dauguma.²⁹² Tačiau skirtingai nei interpeliacijos pateikimo atveju, nėra sudaroma redakcinė komisija. Konstitucijos 58 straipsnio 2 dalies 2 punkte be kita ko, yra įtvirtinta ir vidinė apsauga, nes

²⁸⁹ Šveicarijos konstitucijos 169 straipsnio 1 dalis.
http://www.parliament.go.th/parcy/sapa_db/cons_doc/constitutions/data/Switzerland/ICL%20-%20Switzerland%20Constitution.htm [žiūrėta 2009-01-21].

²⁹⁰ Vainiūtė M. Šveicarijos Konfederacijos parlamento konstitucinis statusas. Jurisprudencija: Mokslo darbai, Mykolo Romerio universitetas, 2009, 1(115). P. 82.

²⁹¹ Šveicarijos konstitucijos 170 straipsnis
http://www.parliament.go.th/parcy/sapa_db/cons_doc/constitutions/data/Switzerland/ICL%20-%20Switzerland%20Constitution.htm [žiūrėta 2009-01-21].

²⁹² Seimo Statuto 223 str. 1 d.// Valstybės žinios. 1994, Nr. 15-249.

Seimui pareiškus tiesioginį nepasitikėjimą Vyriausybė, šios siūlymu Prezidentas gali paskelbti pirmalaikius Seimo rinkimus. Parlamentinę kontrolę gali atlikti ir Seimo komitetai bei laikinosios tyrimų komisijos.

Švedijoje Riksdagas gali pareikšti nepasitikėjimą ministru arba Ministru Pirmininku,²⁹³ tačiau tokiam pareiškimui reikalinga daugiau nei pusės visų Riksdago narių balsų dauguma - bent 175 balsai. Inicatyvą skelbti nepasitikėjimą turi ne mažiau kaip 1/10 Riksdago narių t.y. 35 nariai, tačiau nepasitikėjimo negalima skelbti eilinių ir pirmalaikių Parlamento rinkimų metu. Nepasitikėjimo iniciatyva negali būti rengiama komitete.²⁹⁴ Jei ministras praranda Parlamento pasitikėjimą, tuomet Parlamento Pirmininkas atleidžia jį iš pareigų. Jei iš pareigų pašalinamas Ministras Pirmininkas arba jis miršta, tuomet Parlamento pirmininkas atleidžia ir visus ministrus. Tačiau Vyriausybė per savaitę nuo nepasitikėjimo pareiškimo gali surengti pirmalaikius rinkimus. Tokiu atveju, visi ministrai lieka savo pareigose tol, kol bus sudaryta nauja Vyriausybė.²⁹⁵

Šveicarijos Parlamentas, kaip jau minėta 2.2. skyriuje, neturi teisės pareikšti nepasitikėjimo Bundesratu, tačiau parlamentinė kontrolė šioje valstybėje gali būti atliekama ir kitomis formomis.

5.2.2. Interpeliacija ir paklausimai

Lietuvoje interpeliaciją Ministrui Pirmininkui ar ministrui gali pareikšti 1/5 Seimo narių grupė. Gavęs interpeliaciją Vyriausybės narys privalo į ją atsakyti raštu ne vėliau kaip per 2 savaites. Seimas turi apsvarstyti atsakymą į interpeliaciją Seimo sesijos metu ne vėliau kaip per 5 dienas nuo atsakymo gavimo. Seimo nutarimo dėl interpeliacijos projektui parengti yra sudaroma redakcinė komisija, kurią turi sudaryti ne mažiau kaip 1/3 Seimo narių, kurie pateikė interpeliaciją. Toks projektas vėliau teikiamas Seimo svarstymui ir Seimas iš esmės turi du pasirinkimo variantus – pritarti arba nepritarti Ministro Pirmininko ar ministro atsakymui. Priklausomai nuo to, kyla skirtingos pasekmės, jei atsakymas pripažįstamas nepatenkinamu ir pareiškiamas nepasitikėjimas, tuomet Seimas daugiau nei pusės visų Seimo narių dauguma slaptu balsavimu priima nutarimą.

²⁹³ Būtina pažymėti, kad iki šiol buvo tik 5 balsavimai dėl nepasitikėjimo, visais atvejais Riksdagas balsavo prieš. Tačiau vien jau nepasitikėjimo paskelbimo rizika paskatino atsistatydinti Vyriausybę 1981 m. ir Teisingumo ministrą 1988 m.

²⁹⁴ Švedijos Konstitucijos 12 skyriaus 4 str. 1 ir 2 d. http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_6307.aspx [žiūrėta 2008-12-17].

²⁹⁵ Švedijos Konstitucijos 6 skyriaus 5-7 str. http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_6307.aspx [žiūrėta 2008-12-17].

Ministras Pirmininkas ar ministras, kuriam pareiškiamas nepasitikėjimas, privalo atsistatydinti. Ministro Pirmininko atsistatydinimas lemia ir Vyriausybės atsistatydinimą.²⁹⁶

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 61 straipsnio 1 dalyje numatyta dar viena parlamentinės kontrolės forma – paklausimai. Paklausimui atsirasti reikalingi keli elementai, visų pirma turi būti pateikiamas klausimas, kuriuo prašoma ką nors ištirti, arba Seimo nario nuomone, klausimas nebuvo tinkamai išnagrinėtas ar išspręstas neigiamai, be to, paklausimu prašoma paaiškinti, kodėl buvo priimti būtent tokia sprendimai. Ir skirtingai, nei interpeliacijos pateikimo atveju, paklausimo teikėjas turi teisę savo paklausimą atšaukti.²⁹⁷ Paklausimus Seimo narys pagal Konstitucijos 61 straipsnį gali pateikti tiek Ministrui Pirmininkui, tiek ministrui, o šie Seimo sesijos metu privalo atsakyti raštu ar žodžiu, tam skiriamas 10 dienų terminas. Jei pagal Seimo statuto 215 straipsnį Vyriausybės narys nustatytu laiku negali atsakyti, tuomet raštu motyvuotai pasiūlo savo terminą, bet ne vėlesnį kaip 1 mėnuo nuo paklausimo gavimo. Dėl atsakymo į paklausimą įvertinimo Seimas gali priimti rezoliuciją. Seimo sesijos metu, kiekvieną ketvirtadienį vyksta Vyriausybės valanda, kurios metu Vyriausybės nariai atsakinėja į Seimo narių žodžiu užduodamus klausimus. Pažymėtina tai, kad Seimo nariai turi užduoti tik tuos klausimus, kurie yra aktualūs ir visuomeninės svarbos, priešingu atveju posėdžio pirmininkas gali leisti neatsakyti į tokį klausimą. Seimo Statute įtvirtinta nuostata, kad posėdžio pirmininkas gali nutraukti bet kokį klausimą, kuris, jo manymu, yra panašus į Seimo nario pareiškimą ar nuomonės išsakymą, be kita ko, posėdžio pirmininko sprendimai Vyriausybės valandos metu yra neginčijami. Kaip yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas, tokia posėdžio pirmininko teisė sudaro prielaidas varžyti Seimo nario teisių įgyvendinimą. Dėl tokio Seimo posėdžio pirmininko sprendimo neginčijamumo Seimo nario teisės įgyvendinimas priklauso vien nuo Seimo posėdžio pirmininko požiūrio. Tokiu reguliavimu ne tik gali būti varžomas Seimo nario laisvo mandato principo įgyvendinimas, bet ir paneigiama Seimo narių, kaip Tautos atstovų, lygybė.²⁹⁸

Švedijoje pagal Konstitucijos 12 skyriaus 5 straipsnį bet kuris Parlamento narys gali pareikšti ministrui interpeliaciją ar paklausimą dėl jo pareigų. Tačiau Riksdago Pirmininkas sprendžia, ar interpeliacija gali būti pateikta. Jei jis nusprendžia, kad interpeliacija prieštarauja Konstitucijai ar Riksdago aktui, jis gali neleisti pateikti interpeliacijos. Jei Parlamentas vis tiek nori pateikti interpeliaciją, tuomet Riksdago Pirmininkas kreipiasi į Konstitucijos komitetą, kad šis

²⁹⁶ Lietuvos Respublikos Seimo statuto 219-222 str. nuostatos.// Valstybės žinios. 1994, Nr. 15-249.

²⁹⁷ Lietuvos Respublikos Seimo statuto 214 str. 5 d.// Valstybės žinios. 1994, Nr. 15-249.

²⁹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 23 straipsnio, 38 straipsnio 2 dalies, 41 straipsnio 5 dalies, 152 straipsnio 5 dalies, 155 straipsnio 4 dalies, 156 straipsnio 5 dalies, 180 straipsnio, 208 straipsnio 4 bei 11 dalių ir 231 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 2001, Nr. 10-295.

nuspręstų, ar interpeliacija neprieštarauja pagrindiniams įstatymams. Ministras turi dvi savaites tam, kad galėtų atsakyti į interpeliaciją raštu bei žodžiu į pateiktus klausimus Parlamento posėdyje. Jei per nustatytą terminą ministras neatsako, tai jis turi informuoti Parlamentą, kodėl neatsakė. Ministro pateiktos neatsakymo priežastys parlamente negali virsti diskusija. Atsakymas į interpeliaciją Parlamento posėdyje yra griežtai reglamentuotas, todėl ministro atsakymas turi užtrukti ne ilgiau kaip 6 minutes.²⁹⁹ Riksdagas taip pat gali pateikti ministrams rašytinius ir žodinius paklausimus. Paklausimai Vyriausybės nariams yra dažniausia parlamentinės kontrolės forma Švedijoje,³⁰⁰ todėl kad tokiu būdu ministrai priverčiami skirti bent šiek tiek dėmesio iškilusiems klausimams, taip pat jie turi pateikti parlamentarams informaciją ir tam tikrus faktus, susijusius su paklausimu.³⁰¹ Į rašytinius paklausimus ministras turi raštu atsakyti maždaug per savaitę.³⁰² Kaip ir interpeliacijos atveju, Parlamento Pirmininkas turi teisę neleisti teikti paklausimo, jei šis prieštarauja Konstitucijai ir Riksdago aktui,³⁰³ lyginant su Lietuva, būtų galima teigti, kad tokiu būdu Parlamento Pirmininkas varžo laisvą parlamentaro mandatą, tačiau Švedijoje tokia problema nebuvo iškilusi ir ši Riksdago Pirmininko teisė yra įgyvendinama be trukdžių. Kiekvieną ketvirtadienį, kaip ir Lietuvos Seime, Riksdage yra skelbiama Vyriausybės valanda, per kurią ministrams pateikiami žodiniai paklausimai. Visi klausimai turi būti trumpi, nes posėdis paprastai trunka apie valandą, Parlamento Pirmininkas sprendžia, kiek laiko, kiek ministrų ir kiek parlamento narių turės teisę kalbėti.³⁰⁴

Šveicarijoje interpeliacija ar paklausimai yra pateikiami Federalinei tarybai prašant, kad ji pateiktų informaciją apie savo atliekamas funkcijas, kurias jai paskyrė Konfederacija. Federalinė taryba į paklausimą ar interpeliaciją turi atsakyti iki kitos parlamento sesijos, tačiau jei tik įmanoma, į interpeliaciją turi būti atsakoma dar toje pačioje parlamento sesijoje, kurios metu ji buvo gauta, skirtingai nuo atsakymo į paklausimą pateikimo, kuris teikiamas per dvi savaites.³⁰⁵ Tam tikrais atvejais interpeliacija ar paklausimas gali būti ypatingos skubos. Dėl pateiktų klausimų Federalinė Vyriausybė nediskutuoja, tiesiog pateikia parlamentui atsakymą.³⁰⁶ Tačiau Parlamentas gavęs

²⁹⁹ Švedijos Riksdago akto 6 skyriaus 1 str. 3 dalis. http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_6429.aspx [žiūrėta 2009-01-07].

³⁰⁰ Per metus vidutiniškai pateikiama apie tūkstantį paklausimų.

³⁰¹ Bergman T. Sweden: From Separation of Power to Parliamentary Supremacy - and Back Again?//Strøm K., Müller W.C., Bergman T. Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies. Oxford University Press. 2006. P.605

³⁰² http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_8385.aspx [žiūrėta 2009-10-30].

³⁰³ Švedijos Riksdago akto 6 skyriaus 1 str. 3 dalis. http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_6429.aspx [žiūrėta 2009-01-07].

³⁰⁴ http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_5847.aspx [žiūrėta 2008-10-30].

³⁰⁵ Häfelin U., Haller W. Schweizerisches Bundesstaatsrecht. Schulthess. Zürich, 2001. P. 457.

³⁰⁶ Federal Act on the Federal Assembly Article 125 <http://www.parlament.ch/e/wissen/parlamentswissen/parlamentsrecht/Documents/parlamentsgesetz-e.pdf> [žiūrėta 2009-06-15].

atsakymą į interpeliaciją, gali toliau organizuoti diskusiją parlamente, skirtingai, nei gavęs atsakymą į paklausimą, dėl kurio nebediskutuojama.³⁰⁷

5.2.3. Vyriausybės metinės veiklos ataskaita

Lietuvos Vyriausybė kasmet iki kovo 31 dienos Seimui turi pateikti metinę savo veiklos ataskaitą, kurioje nurodomi ir artimiausios veiklos prioritetai. Jos pateikimo metu Ministras Pirmininkas turi atsakyti į Seimo narių klausimus. Po Vyriausybės ataskaitos pateikimo ją svarsto Seimo komitetai ir rengiama speciali Seimo diskusija, po kurios Seimas gali priimti rezoliuciją.³⁰⁸ Rezoliucijoje turėtų būti pateiktas įvertinimas, tačiau nėra reglamentuota, kokios pasekmės turėtų būti tuomet, kai ataskaita įvertinama neigiamai.

Šveicarijos Federalinė taryba parengia Parlamentui metinį pranešimą apie savo veiklą, kurį pateikia likus dviem mėnesiams iki Parlamento sesijos pradžios, kurioje bus svarstomas Vyriausybės metinės veiklos pranešimas.³⁰⁹ Federalinė Vyriausybė pagal Federalinio susirinkimo įstatymo 146 straipsnį taip pat turi pateikti Parlamentui savo įstatymų leidybos planus, kuriuose būtų nubrėžtos politinės gairės, tikslai bei priemonės tiems tikslams pasiekti. Turi būti pateikta visa įstatymų leidybos programa, kurioje be kita ko, turi būti ir situacijos, kuriai reikalinga įstatymų leidyba, analizė bei finansinės išlaidos.

5.3. Pareigūnų skyrimas ir atleidimas

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 67 straipsnyje yra įtvirtinti Seimo įgaliojimai dalyvauti formuojant valstybės valdžios institucijas bei skiriant jos pareigūnus. Štai Seimas skiria Konstitucinio Teismo, Aukščiausiojo Teismo teisėjus bei šių teismų pirmininkus.³¹⁰ Seimas taip pat

³⁰⁷ Häfelin U., Haller W. Schweizerisches Bundesstaatsrecht. Schulthess. Zürich, 2001. P. 457.

³⁰⁸ Lietuvos Respublikos Seimo Statuto 207 str.// Valstybės žinios. 1994, Nr. 15-249.

³⁰⁹ Federal Act on the Federal Assembly Article 144 <http://www.parlament.ch/e/wissen/parlamentswissen/parlamentsrecht/Documents/parlamentsgesetz-e.pdf> [žiūrėta 2009-06-15].

³¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 67 str. 10 punktas, 103 str. 2 d., 112 str. 2 d. Tiesa, šių teismų pirmininkus Seimas skiria Prezidento teikimu. Seimo Statuto 32 skirsnyje numatyta, kad kandidatai į Konstitucinio ir Aukščiausiojo Teismo teisėjus turi prisistatyti Seimo posėdyje, Seimo nariai pateikia klausimus kandidatams. Po pristatymo kandidatūros yra apšvarstomos Seimo narių frakcijose ir komitetuose, po to pateikiamos išvados Seimui. Po jos rengiama diskusija ir balsuojama. Balsavimas dėl Konstitucinio Teismo teisėjų paskyrimo yra slaptas.

skiria ir atleidžia Valstybės kontrolierių, Lietuvos banko valdybos pirmininką.³¹¹ Pagal Konstitucijos 67 straipsnio 13 punktą, Seimas yra atsakingas už Vyriausiosios rinkimų komisijos sudarymą, kurios detalią sudarymo tvarką nustato Lietuvos Respublikos Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymas. Seimas taip pat steigia kitas įstatymo numatytas valstybės institucijas bei skiria ir atleidžia jų vadovus.³¹² Svarbu yra tai, kad vienus pareigūnus iš pareigų Seimas gali pašalinti tik apkaltos proceso tvarka, o kitus pareiškus jais nepasitikėjimą slaptu balsavimu visų Seimo narių balsų dauguma.

Šveicarijoje Parlamentas taip pat dalyvauja formuojant valstybės valdžios institucijas. Konstitucijos 168 straipsnis numato, kad parlamentas renka Federalinės Vyriausybės narius, Federalinį kanclerį, Federalinio teismo (*Bundesgericht*) teisėjus ir Generolus. Įstatymai gali Parlamentui suteikti teisę dalyvauti formuojant ir kitas institucijas. Rinkimai Parlamente vyksta slaptu balsavimu. Federalinės tarybos nariai renkami jungtinio Federalinio parlamento sesijoje iškart po rinkimų į Nacionalinę Tarybą. Vietos užpildomos individualiai.³¹³ Federalinių teismų teisėjai taip pat yra renkami Parlamente. Balsavimo biuletenyje yra surašomi visi kandidatai, tuomet balsuojant išbraukiamos kandidatų pavardės, pasiliekant tik vieną. Absoliučią balsų daugumą surinkę kandidatai laimi. Kandidatai nesurinkę absoliučios balsų daugumos dar gali dalyvauti papildomuose rinkimuose. Tuo pat metu, kai renkami teisėjai, yra išrenkamas ir teismo pirmininkas bei vicepirmininkas dvejų metų kadencijai, tačiau jie renkami atskiru balsavimu.³¹⁴

Švedijoje valstybės pareigūnų skyrime dalyvauja tik Vyriausybė, o Riksdagas gali dalyvauti tik tais atvejais, kai pagal įstatymą tos institucijos yra pavaldžios parlamentui.³¹⁵ Pagal Konstitucijos 12 skyriaus 6 straipsnį Parlamentas renka vieną arba daugiau Parlamento Ombudsmenų. Riksdago akto 8 skyriaus 11 straipsnis numato, kad turi būti išrinktas vienas Vyriausiasis parlamento ombudsmenas ir trys parlamento ombudsmenai. Kiekvienas ombudsmenas yra renkamas individualiai, slaptu balsavimu 4 metų kadencijai. Parlamentas renka tris Vyriausiuosius auditorius, kurie sudaro Audito tarnybą. Jie yra renkami slaptu balsavimu

³¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 67 str. 11 punktas, 126 str. 2 d., 133 str. 2 d. Šių pareigūnų kandidatūras teikia Prezidentas.

³¹² Lietuvos Respublikos Konstitucijos 67 str. 5 punktas, Seimas taip skiria Vaiko teisių apsaugos kontrolierių, Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierių bei kitus pareigūnus.

³¹³ Federal Act on the Federal Assembly Article 132
<http://www.parlament.ch/e/wissen/parlamentwissen/parlamentsrecht/Documents/parlamentsgesetz-e.pdf> [žiūrėta 2009-06-15].

³¹⁴ Federal Act on the Federal Assembly Article 138
<http://www.parlament.ch/e/wissen/parlamentwissen/parlamentsrecht/Documents/parlamentsgesetz-e.pdf> [žiūrėta 2009-06-15].

³¹⁵ Švedijos Konstitucijos 11 skyriaus 6 str. http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_6307.aspx [žiūrėta 2008-12-17].

individualiai.³¹⁶ Riksdagas taip pat gali atleisti Vyriausiąjį auditorių dėl netinkamo pareigų vykdymo ar didelio aplaidumo.³¹⁷ Riksdago akto 8 skyriaus 4 ir 5 straipsniuose numatyta, kad Riksdagas taip pat renka ministerijų, Parlamento ombudsmenų ir Vyriausiųjų auditorių Atlyginimų tarybas, kurias sudaro pirmininkas ir kiti du nariai. Į šias tarybas parlamento nariai nėra skiriami. Riksdagas taip pat slaptu balsavimu renka Rinkimų priežiūros tarybos narius, kuriuos sudaro 6 nariai ir pirmininkas. Pirmininkas yra renkamas atskirais rinkimais.³¹⁸ Švedijos Parlamentas renka ir 11 narių į Centrinio valstybės banko (Riksbank) Valdančiąją tarybą.³¹⁹ Pagal Konstitucijos 5 skyriaus 4 straipsnį mirus ar atsistatydinus Karaliui, jei jo paveldėtojas nėra sulaukęs 18 metų amžiaus, Parlamentas slaptu balsavimu išrenka Regentą. Taigi kaip matyti iš pateiktų nuostatų, Švedijos Parlamentas nėra aktyvus valstybės pareigūnų skyrimo procese, nes šioje srityje didesnius įgaliojimus turi šalies Vyriausybė. Riksdagas daugiausiai į pareigas skiria parlamentui pavaldžių institucijų pareigūnus, į šių institucijų sudėtį neretai įeina ir patys parlamento nariai.

Mūsų analizuojami parlamentai be jau aptartųjų funkcijų, dar dalyvauja ir biudžeto tvirtinime.

5.4. Biudžeto tvirtinimas

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 67 straipsnyje prie Seimo funkcijų numatyta, kad jis tvirtina valstybės biudžetą ir prižiūri jo vykdymą. Sudariusi kitų metų valstybės biudžetą Vyriausybė ne vėliau kaip iki spalio 17 dienos pateikia jį Seimui, o artimiausiame Seimo posėdyje parengia apie tai pranešimą. Biudžeto projektas, kaip ir įstatymo projektas, yra svarstomas komitetuose, kurie savo išvadas bei pataisas pateikia Biudžeto ir finansų komitetui, kuris apsversto projektą ir tuomet pateikia savo išvadas. Biudžeto projektas, išklauius Seimo biudžeto ir finansų komiteto pranešimą, svarstomas Seimo posėdyje dviem svarstymais. Galiausiai apsvaustęs ir priėmęs sprendimus dėl pasiūlymų ir pataisų, Seimas turi balsuoti dėl viso valstybės biudžeto projekto.³²⁰

Šveicarijos Konstitucijos 167 straipsnis įpareigoja Parlamentą spręsti valstybės išlaidų klausimus, jis taip pat tvirtina valstybės biudžetą bei valstybės sąskaitas. Federalinis susirinkimas

³¹⁶ Švedijos Riksdago akto 8 skyriaus 11 str. http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_6429.aspx [žiūrėta 2009-01-07].

³¹⁷ Švedijos Konstitucijos 12 skyriaus 7 str. 4 d. http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_6307.aspx [žiūrėta 2008-12-17].

³¹⁸ Švedijos Konstitucijos 3 skyriaus 11 str. 2 dalis. http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_6307.aspx [žiūrėta 2008-12-17].

³¹⁹ Švedijos Konstitucijos 9 skyriaus 13 str. 2 d. http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_6307.aspx [žiūrėta 2008-12-17].

³²⁰ Seimo statuto XXVII skirsnis// Valstybės žinios. 1994, Nr. 15-249.

yra atsakingas už Šveicarijos finansų politiką. Šveicarijos Parlamentas turi teisę spręsti, kokios bus valstybės išlaidos ir kokios investicijos.³²¹ Reikia pabrėžti, kad biudžeto sudarymo procedūra Šveicarijoje vyksta pagal griežtas taisykles, jau vasario mėnesį Federalinė taryba nusibrėžia pagrindinius tikslus ir parametrus ateinantiems biudžetiniams metams. Per pavasarį federaliniai departamentai tikslina ir detalizuoja biudžetą, o prieš vasaros atostogas Federalinė taryba juos pasikviečia tam, kad būtų peržiūrėtas ir išgrynintas biudžeto projektas taip, kad būtų įmanoma pasiekti užsibrėžtus tikslus. Susitikę po vasaros atostogų tie patys subjektai nusprendžia, kokias nebūtinausias išlaidas jie gali sumažinti. Rugsėjo pabaigoje Federalinė taryba pateikia Parlamentui galutinį biudžeto pasiūlymą, tuomet per visą žiemos sesiją iki pat galutinio balsavimo Parlamentas diskutuoja dėl biudžeto. Labai svarbios šiame procese yra abiejų rūmų finansų komisijos, kurios prieš prasidedant biudžetiniams metams, išnagrinėja biudžetą ir paruošia jį pristatyti plenarinei diskusijai parlamente, o pasibaigus biudžetiniams metams, šios komisijos įvertina valstybės sąskaitas.³²²

Švedijoje Finansų ministras du kartus per metus pateikia Riksdagui savo pristatymą apie Finansų ministerijos veiklą, dalyvaujant plačiam žiniasklaidos atstovų ratui. Tai sudaro Vyriausybės ekonomikos ir biudžeto politikos pateikimą parlamentui. Pavasarį pristatomas pavasario fiskalinės politikos įstatymas, kuriame Vyriausybė pateikia ekonomikos ir biudžeto politikos veiklos gaires keliems metams į priekį, o rudenį pristatomas Vyriausybės biudžeto įstatymas, kuriame pavasario siūlymai yra paverčiami konkrečiomis priemonėmis ateinančių metų biudžetui.³²³ Tvirtindamas nacionalinį biudžetą ateinančių biudžetinių metų periodui, pagal Konstitucijos 9 skyriaus 3 straipsnį Parlamentas gali numatyti tam tikrus fondus Valstybės gynimui karo atveju, kilus karo pavojui ar kitoms nenumatytoms aplinkybėms. Riksdagas gali nuspręsti peržiūrėti ir keisti jau patvirtintą biudžetą biudžetinių metų eigoje, tačiau visos Valstybės piniginės lėšos yra Vyriausybės dispozicijoje.³²⁴ Būtina pažymėti, kad Valstybės biudžeto planavimas trunka visus metus ir kad kiekvieną mėnesį vyksta detalios numatytos procedūros, kad kuo tiksliau ir proporcingiau būtų suplanuojamas valstybės biudžetas.

³²¹ Federal Act on the Federal Assembly Article 25 <http://www.parlament.ch/e/wissen/parlamentswissen/parlamentsrecht/Documents/parlamentsgesetz-e.pdf> [žiūrėta 2009-06-15].

³²² Toth K. The Impact of Legislature and Citizens on the Budgeting Process in Switzerland: Lessons for Central and Eastern Europe. 2005. P. 15 // <http://www.unifr.ch/finpub/assets/files/RecherchesPublications/WorkingPapers/WorkingPaper387.pdf> [žiūrėta 2009-10-02].

³²³ The State Budget Procedure, <http://www.sweden.gov.se/sb/d/2855> [žiūrėta 2009-10-30].

³²⁴ Švedijos Konstitucijos 9 skyriaus 8 str. http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_6307.aspx [žiūrėta 2008-12-17].

Aptarus parlamentų biudžetinę funkciją matyti, kad valstybėse biudžeto priėmimo procese dalyvauja dvi valdžios – Vyriausybė (vykdomoji valdžia), kuri rengia biudžeto projektą ir Parlamentas (įstatymų leidžiamoji valdžia), kuris tą biudžetą tvirtina.

5.5. Užsienio politika ir tarptautinių sutarčių ratifikavimas

Lietuvoje, skirtingai nei Šveicarijoje ar Švedijoje, užsienio politiką pagal Konstituciją vykdo Respublikos Prezidentas kartu su Vyriausybe. Tuo tarpu Seimui pagal Konstitucijos 37 straipsnio 16 punktą suteikti įgaliojimai ratifikuoti ir denonsuoti Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis bei svarstyti kitus užsienio politikos klausimus. Lietuvos Respublikos Seimui tarptautinę sutartį ratifikuoti gali pateikti Respublikos Prezidentas savo iniciatyva arba Vyriausybės siūlymu. Pagrindinis komitetas, kuris rengia išvadas dėl tarptautinių sutarčių ratifikavimo bei kitų Seime svarstomų užsienio politikos klausimų yra Užsienio reikalų komitetas. Po išvadų pateikimo dėl tarptautinės sutarties ratifikavimo sprendimas priimamas Seimo posėdyje dalyvavusių balsų dauguma, bet ne mažiau kaip 2/5 visų Seimo narių.³²⁵

Pagal Šveicarijos Konstitucijos 166 straipsnį parlamentas turi dalyvauti formuojant užsienio politiką ir prižiūrėti užsienio santykius. Jis taip pat tvirtina tarptautines sutartis, išskyrus tas, kurios pagal įstatymą ar tarptautinę sutartį priklauso Vyriausybės galioms. Formuojant užsienio politiką bei palaikant santykius su užsienio valstybėmis, Federalinis susirinkimas nėra visiškai laisvas, nes šioje srityje, remdamasis koordinavimo ir kooperacijos principais, jis veikia kartu su Bundesratu. Pvz. derybas dėl sutarčių veda Bundesratas, tačiau tokią pasirašytą sutartį jis privalo pateikti Federaliniam susirinkimui. Federaliniam susirinkimui yra numatyta teisė tik arba pritarti, arba nepritarti, tokios sutarties keisti jis negali. Po to, kai Parlamentas pritaria sutarčiai, dėl jos dar gali būti balsuojama referendume, o vėliau Bundesratas gali būti įgaliotas sutartį ratifikuoti, bet nebūtinai.³²⁶ Federalinis susirinkimas taip pat turi dalyvauti tarptautinėse parlamentinėse konferencijose bei palaikyti ryšius su užsienio valstybių parlamentais.³²⁷

Švedijos Riksdagas kartu su Vyriausybe įgyvendina valstybės užsienio politiką. Užsienio reikalų patariamoji taryba konsultuoja tiek Vyriausybę, tiek Parlamentą. Riksdagas sprendžia,

³²⁵ Lietuvos Respublikos Statuto 181 str. 1 d.// Valstybės žinios. 1994, Nr. 15-249.

³²⁶ Vainiūtė M. Šveicarijos Konfederacijos parlamento konstitucinis statusas. Jurisprudencija: Mokslo darbai, Mykolo Romerio universitetas, 2009, 1(115). P. 82.

³²⁷ Federal Act on the Federal Assembly Article 24 <http://www.parlament.ch/e/wissen/parlamentswissen/parlamentsrecht/Documents/parlamentsgesetz-e.pdf> [žiūrėta 2009-06-15].

kokioms šalims siųsti savo taikos palaikymo pajėgas, taip pat kokią dalį šalies BVP skirti kitų šalių vystymuisi.³²⁸ Vyriausybė be Riksdago pritarimo negali pasirašyti tarptautinių sutarčių, kuriose priimami valstybiniai įsipareigojimai. Tačiau jei sutartis yra nereikšminga, tuomet Riksdago sutikimo gali būti nereikalaujama.³²⁹ Pagal Konstitucijos 10 skyriaus 6 straipsnio 1 dalį Vyriausybė turi nuolatos informuoti Riksdagą ir kitas Riksdagui pavadžias institucijas apie pokyčius bendradarbiaujant Europos Sąjungos srityje.

Be mūsų jau aptartų funkcijų parlamentai gali atlikti ir kitas funkcijas.

5.6. Kitos parlamentų funkcijos

Lietuvos Respublikos Seimas be ankščiau išvardintų funkcijų, dar atlieka ir Konstitucijos 67 straipsnyje įvardintas funkcijas, tai Respublikos Prezidento, savivaldybių tarybų rinkimų skyrimas, Respublikos administracinio suskirstymo nustatymas, valstybinių apdovanojimų steigimas, amnestijos aktų leidimas, tiesioginio valdymo įvedimas, karo ir nepaprastosios padėties, mobilizacijos skelbimas, sprendimo dėl ginkluotųjų pajėgų panaudojimo priėmimas. Labai svarbu pažymėti, kad be šių funkcijų, Lietuvos Respublikos Seimas dar gali inicijuoti apkaltos procesą Konstitucijos 74 straipsnyje įvardintiems pareigūnams bei kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl teisės aktų konstitucingumo ir prašyti pateikti išvadas dėl Respublikos Prezidento ar Seimo rinkimų pažeidimo, Respublikos Prezidento sveikatos būklės, Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių konstitucingumo bei Seimo narių ar valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Konstitucijai.³³⁰

Pagal Šveicarijos Konstitucijos 172 straipsnio 1 dalį Parlamentas turi palaikyti santykius tarp Federacijos ir kantonų, užtikrinti kantonų konstitucijų atitikimą federalinei teisei, patvirtinti kantonų sutartis su užsienio šalimis.³³¹ Konstitucijos 173 straipsnis įtvirtina kitas parlamento funkcijas, tokias kaip rūpinimasis Šveicarijos neutralumu ir nepriklausomybe, vidiniu ir išoriniu saugumu, Federalinis susirinkimas taip pat sprendžia konfliktus dėl kompetencijos tarp valstybės valdžios institucijų, malonės ir amnestijos klausimus. Parlamentas sprendžia tiek dėl individualaus malonės akto, tiek dėl didžiosios amnestijos. Dėl šių klausimų sprendimus priima jungtinis

³²⁸ How Sweden is governed. <http://www.sweden.gov.se/sb/d/575> [žiūrėta 2009-05-20].

³²⁹ Švedijos Konstitucijos 10 skyriaus 2 str. http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_6307.aspx [žiūrėta 2008-12-17].

³³⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 74, 105, 106 str.// Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

³³¹ Vainiūtė M. Šveicarijos Konfederacijos parlamento konstitucinis statusas. Jurisprudencija: Mokslo darbai, Mykolo Romerio universitetas, 2009, 1(115). P. 83.

Federalinis susirinkimas.³³² Konstitucijoje nėra baigtinio parlamento įgaliojimų sąrašo, nes jos 173 straipsnio 3 dalyje pasakyta, kad įstatymai gali numatyti ir kitas parlamento galias.

Išnagrinėję visų trijų valstybių parlamentų įgaliojimus, galime daryti išvadą, kad Seimui, Riksdagui ir Federaliniam susirinkimui būdingos klasikinės demokratinės teisinės valstybės parlamento funkcijos. Be kita ko, verta pastebėti, kad nors joms būdingos tos pačios funkcijos, tačiau jų įgyvendinimas nėra vienodas, štai kad ir Konstitucijos pataisos šiose valstybėse priimamos labai skirtingai - Šveicarijoje visais atvejais lemiamą balsą turi Tauta, Lietuvoje Tauta sprendžia tik dėl tam tikrų Konstitucijos nuostatų, o Švedijoje Konstitucijos pataisas turi priimti dvejų kadencijų parlamentai ir tik tais atvejais, kai negaunama abiejų kadencijų parlamentų pritarimo, tik tuomet jos teikiamos Tautai. Skiriasi ir valstybės pareigūnų skyrimas, Lietuvoje ir Šveicarijoje parlamentai pakankamai aktyviai dalyvauja pareigūnų skyrime, kai tuo tarpu Švedijoje Parlamentas tik retais atvejais dalyvauja šiame procese, nes ši funkcija yra priskirta Vyriausybei. Tačiau be paminėtų skirtumų, galime atrasti ir panašumų, nes mūsų analizuojamų valstybių parlamentai ratifikuoja tarptautines sutartis, vykdo Vyriausybės veiklos parlamentinę kontrolę, tvirtina valstybės biudžetą.

³³² Häfelin U., Haller W. Schweizerisches Bundesstaatsrecht. Schulthess. Zürich, 2001. P. 447.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Parlamentų Lietuvoje, Šveicarijoje ir Švedijoje formavimosi pradžia laikytinas XIII – XV a., kuomet parlamentai dar neturėjo savarankiško statuso, nes buvo priklausomi nuo didžiojo kunigaikščio ar monarcho valdžios, išskyrus Šveicariją, kuri tuo metu buvo valstybių sąjunga, turėjusia vienintelį bendrą, tačiau nuo kitų valdžių nepriklausomą ir savarankišką periodinį kantonų pasiuntinių susirinkimą.
2. Pirmosiose Lietuvos, Šveicarijos ir Švedijos Konstitucijose jau buvo bandoma įtvirtinti parlamento statusą. Būtina pažymėti, kad to meto Konstitucijose vyravo dvejų rūmų parlamentai, mat Lietuva tuo metu buvo sąjungoje su Lenkija, o Švedija su Norvegija, tuo tarpu Šveicarija iš pradžių sekė Prancūzijos, vėliau JAV modelio pavyzdžiu. Tačiau sąjungos su kitomis valstybėmis nebuvo sėkmingos, o Šveicarija vis bandė ieškoti tinkamesnio valdymo, todėl XIX – XX a. buvo priimtose naujos Konstitucijos, kuriose Lietuva ir Švedija vėl grįžo prie vienerių rūmų parlamentų, kurių galios šįkart buvo sustiprintos, tuo tarpu Šveicarija tęsė dvejų parlamento rūmų tradiciją, be to, valstybės priėmė teisės aktus, reglamentuojančius parlamentų struktūrą ir darbo organizavimo tvarką.
3. Parlamentų formavimo tvarka Lietuvoje, Šveicarijoje ir Švedijoje yra labai panaši, išskyrus tai, kad parlamento rinkimams Šveicarijoje ir Švedijoje taikoma proporcinė rinkimų sistema, o Lietuvoje – mišri. Šiek tiek skiriasi ir reikalavimai kandidatams į parlamento narius, nes Lietuvoje amžiaus cenzas yra pats aukščiausias, be to, tik Lietuvoje įtvirtintas nuolatinės gyvenamosios vietos reikalavimas bei priesaikos ar pasižadėjimo užsienio valstybei atsisakymas, tačiau nepaisant to, valstybės pilietybės reikalavimas yra taikomas visose mūsų analizuojamose valstybėse.
4. Būtina pažymėti, kad mūsų minimose valstybėse skirtingai reguliuojamas neeilinių rinkimų klausimas, nes skiriasi subjektai, galintys inicijuoti pirmalaikius rinkimus. Švedijoje pirmalaikius rinkimus gali skelbti tik Vyriausybė, tuo tarpu Lietuvoje pirmalaikius rinkimus skelbia Seimas arba Respublikos Prezidentas, skirtingai nei Švedijoje ar Lietuvoje, Šveicarijoje neeiliniai rinkimai vyksta tuomet, kai Tauta referendumu pritaria esminei Konstitucijos peržiūrai.

5. Parlamentaro statusą Lietuvoje, Šveicarijoje ir Švedijoje apibūdina parlamentaro laisvas mandatas, jo teisės ir pareigos, imunitetas bei indėnietas, ir socialinės bei kitos garantijos. Svarbu yra tai, kad parlamento nario įgaliojimų pradžia laikas Lietuvoje ir Šveicarijoje yra siejamas su priesaikos davimo momentu, o Švedijoje su pirmuoju Riksdago posėdžiu. Kalbant apie parlamentaro veiklos garantijų reglamentavimą, turime pastebėti, kad valstybėse jis yra labai panašus, visose valstybėse garantuojamas laisvas mandatas, o klausimus dėl imuniteto panaikinimo sprendžia šių valstybių parlamentai.
6. Socialinės ir materialinės parlamentų narių veiklos garantijos mūsų analizuojamose valstybėse reglamentuojamos skirtingai, todėl diskutuotina, ar Lietuvai nevertėtų pasinaudoti Šveicarijos teisiniu reguliavimu, kai parlamento nariui be jo darbo parlamente leidžiama užsiimti ir kita papildoma veikla. Šis pasiūlymas svarstytinas dar ir dėl to, kad taip būtų galima sumažinti arba visiškai atsisakyti parlamentinėms išlaidoms skiriamų pinigų arba sumažinti parlamentarų atlyginimą.
7. Lietuvos, Šveicarijos ir Švedijos parlamentų struktūriniai padaliniai turi įgaliojimus jiems nustatytoje srityse ir savo atliekamam darbu prisideda prie sklandaus parlamento funkcijų įgyvendinimo. Būtina pažymėti, kad Parlamentų posėdžiams vadovauja Parlamento Pirmininkas, kuris Šveicarijoje įvardijamas Prezidentu, be jo visų šių valstybių parlamentuose veikia komitetai, frakcijos ir komisijos, kurios turi plačius įgaliojimus informacijos gavimo ir tyrimo srityse. Minėtų struktūrinių padalinių sudarymo tvarka grindžiama tais pačiais principais, skiriasi tik reikalaujamas minimalus narių skaičius. Svarstytina, ar Lietuvai nederėtų patikslinti esančio laikinųjų tyrimo komisijų reglamentavimo, nustatant aiškesnę laikinųjų tyrimo komisijų įgaliojimų pabaigos procedūrą.
8. Mūsų analizuojamos valstybės skiriasi pagal savo valdymo formas, tačiau valstybių parlamentams pagal jų atliekamas funkcijas tenka ypatinga vieta valstybės valdžios institucijų sistemoje. Tą liudija ir Šveicarijos Konstitucijoje įtvirtinta nuostata, kad Federaliniam susirinkimui suteikiama viršenybė kitų valdžių atžvilgiu. Būtina pažymėti, kad ypatingas statusas parlamentui tenka ir Lietuvoje bei Švedijoje, kur Vyriausybė be parlamento pasitikėjimo negali pradėti veikti. Be to, mūsų analizuojamose valstybėse įstatymus leidžia ir Konstitucijos keitimo procese dalyvauja tik parlamentai, kadangi šiose valstybėse neegzistuoja deleguotoji įstatymų leidyba. Biudžeto vykdymas valstybėse taip pat neįmanomas be parlamentų pritarimo, be kita ko, Lietuvos, Šveicarijos ir Švedijos parlamentai atlieka vyriausybių parlamentinę kontrolę. Nereikėtų pamiršti, kad valstybės,

realizuodamos valdžių padalijimo principą, tam tikras funkcijas gali atlikti su kitomis valdžiomis, štai Lietuvoje, Šveicarijoje ir Švedijoje parlamentai užsienio politikos srityje veikia kartu su vykdomąja valdžia.

9. Manytume, kad skatinant kurti aktyvesnę pilietinę visuomenę bei siekiant apsisaugoti nuo skubių ir neapgalvotų įstatymų priėmimo, galėtume apsvarstyti įstatymų įsigaliojimui taikomą Šveicarijos teisinį reguliavimą ir jį pasiūlyti pritaikyti Lietuvoje, kuomet įstatymų įsigaliojimui skiriamas 100 dienų terminas, per kurį 50 tūkstančių rinkimų teisę turinčių piliečių turi teisę pareikalauti, kad įstatymas būtų pateiktas Tautai balsuoti. Jei toks referendumas neįvyksta, tuomet įstatymas įsigalioja.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija //Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas " Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo "Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių" 7 straipsnio 4 dalies ir 12 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai"//Valstybės žinios. 1995, Nr. 86-1949.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 11 d. nutarimas" Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 38 str. 4 d. ir Lietuvos Respublikos Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 36 str. 4 d. atitikimo Lietuvos Respublikos konstitucijai"// Valstybės žinios. 1998, Nr. 100-2791.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. spalio 18 d. nutarimas " Dėl Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių "Būtingės nafta", "Mažeikių nafta" ir "Naftotiekis" reorganizavimo įstatymo, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 5 straipsnio 3 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo "Dėl strateginio investuotojo pripažinimo" atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymui"// Valstybės žinios. 2000, Nr. 88-2724.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 23 straipsnio, 38 straipsnio 2 dalies, 41 straipsnio 5 dalies, 152 straipsnio 5 dalies, 155 straipsnio 4 dalies, 156 straipsnio 5 dalies, 180 straipsnio, 208 straipsnio 4 bei 11 dalių ir 231 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”// Valstybės žinios. 2001, Nr. 10-295.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Laikiniųjų tyrimo komisijų įstatymo 4 straipsnio (2003 m. balandžio 3 d. redakcija) 1 dalies 1, 2, 3 ir 5 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo - Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 2 d. nutarimas Nr. IX-18638 "Dėl Seimo laikinosios tyrimo komisijos dėl galimų grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui išvados" neprieštarauja Lietuvos Respublikos

- Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Seimo Laikinių tyrimo komisijų įstatymo 3 bei 8 straipsniams (2003 m. balandžio 3 d. redakcija)"/Valstybės žinios. 2004, Nr. 81-2903.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. liepos 1 d. nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai"/Valstybės žinios. 2004, Nr. 105-3894.
 8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimo "Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai" nuostatų išaiškinimo"/Valstybės žinios. 2006, Nr. 36-1293.
 9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. balandžio 4 d. nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Statuto 73 straipsnio 3 dalies (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai"/Valstybės žinios. 2006, Nr. 38-1349.
 10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. spalio 1 d. nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 37 straipsnio 1 dalies (2008 m. balandžio 15 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai"/Valstybės žinios. 2008, Nr. 114-4367.
 11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 7 d. išvada "Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2008 m. lapkričio 5 d. dekretu Nr. 1L-1564 išdėstyto paklausimo, ar per 2008 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas"/Valstybės žinios. 2008, Nr. 130-4992.
 12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. sausio 15 d. sprendimas "Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 9 d. nutarimo "Dėl Lietuvos Respublikos Seimo narių darbo sąlygų įstatymo 13 straipsnio 1 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai"/Valstybės žinios. 2009, Nr. 6-170.
 13. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. Antroji knyga: Asmenys. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
 14. Lietuvos Respublikos įstatymas "Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos"/Valstybės žinios. 1993, Nr. 12-296.
 15. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 22-635.
 16. Lietuvos Respublikos Seimo Statutas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 15-249.

17. Lietuvos Respublikos Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 68-2774.

Specialioji literatūra:

18. 1791 m. gegužės 3 d. Konstitucija. Vertė ir sudarė E. Raila. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001.
19. Antikos žodynas. Vilnius: Alma littera, 1998.
20. Apie Demokratiją. Demokratija Šveicarijos federacinėje valstybėje. Kaunas: Naujasis lankas, 1995.
21. Bergman T. Sweden: From Separation of Power to Parliamentary Supremacy - and Back Again?//Strøm K., Müller W.C., Bergman T. Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies. Oxford University Press. 2006.
22. Birmontienė T. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė. Lietuvos teisės universitetas. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002.
23. Burba D., Jurgaitis R., Karvelis D. ir kt. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės parlamentarų (XV-XVIII a.) biografinis žodynas: problemos iškėlimas. //Parlamento studijos (mokslo darbai), Vilnius, 2004, Nr. 2.
24. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001.
25. Fleiner T., Mysic A., Töpperwien N. Swiss Constitutional Law. Kluwer Law International. 2005.
26. Häfelin U., Haller W. Schweizerisches Bundesstaatsrecht. Schulthess. Zürich, 2001.
27. Jarašiūnas E. 1992 metų Lietuvos Respublikos Konstitucija: vizija, teisės aktas, teisinė tikrovė // Konstitucinė Jurisprudencija. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis Nr. 1. Vilnius, 2006.
28. Jarašiūnas E. Žvelgiant į Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstituciją platesniame konstitucionalizmo raidos kontekste. Jurisprudencija, 2002, 30(22).
29. Johnsson H. I. Spotlight on Sweden// Swedish Institute, Värnamo, 1995.
30. Kasparavičius A. Parlamentarizmo ir politinės kultūros problemos Lietuvoje 1920 – 1926 metais. //Parlamento studijos (mokslo darbai), Vilnius, 2006, Nr. 6.
31. Kiaupa Z. ir kt. Lietuvos istorija iki 1795 metų. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1995.

32. Kūris E. Valdžių padalijimo principas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. // Konstituciniai valdžios sandaros principai. Tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius : Seimo leidykla "Valstybės žinios", 2008.
33. Lane J. E. Konstitucija ir politikos teorija. Kaunas: Naujasis lankas, 2003.
34. Larsson T. Governing Sweden. Gotab, Stockholm, 1995.
35. Lietuvos teisės istorija. Lietuvos teisės universitetas. Vilnius: Justitia, 2002.
36. Maddex. R. L. Constitutions of the World. Second Edition.// A Division of Congressional Quarterly Inc. Washington D.C. 1995.
37. Maksimaitis M. Užsienio teisės istorija. Vilnius: Justitia, 2002.
38. Mesonis G. Valdžių padalijimas: teisinės valstybės charakteristika// Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė. Kolektyvinė monografija. Lietuvos teisės universitetas, 2003.
39. Mesonis G. Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos Respublika Vidurio ir Rytų Europos kontekste// Monografija. Lietuvos teisės universitetas, 2003.
40. Pumputis A. Švedijos konstitucija.//Konstitucinio reguliavimo įvairovė: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2006.
41. Sinkevičius V. Kas gali būti renkamas Seimo nariu: kai kurių reikalavimų sampratos probleminiai aspektai // Konstitucinė jurisprudencija: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis, 2008, Nr. 3 (11).
42. Sinkevičius V. Lietuvos Respublikos Seimo, kaip Tautos atstovybės, konstitucinė koncepcija.// Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007.
43. Sinkevičius V. Seimo nario imunitetas: kai kurios teorinės ir praktinės problemos. Socialinių mokslų studijos: mokslo darbai, 2009, 1(1).
44. Sinkevičius V. Šiurkštus Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo pažeidimas - pagrindas nutūkti Seimo nario įgaliojimams. Jurisprudencija: Mokslo darbai, Mykolo Romerio universitetas, 2009, 1(115).
45. Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2005.
46. Tarptautinių žodžių žodynas. Valerija Vaitkevičiūtė. Vilnius, 2001.
47. Truska L. Parlamentarizmo I Lietuvos Respublikoje (1918 – 1940 m.) bruožai. //Parlamento studijos (mokslo darbai) Nr. 2, 2004.
48. Vainiutė M. Šveicarijos Konfederacijos parlamento konstitucinis statusas. Jurisprudencija: Mokslo darbai, Mykolo Romerio universitetas, 2009, 1(115).

49. Vainiutė M., Beinoravičius D. Šveicarijos Konfederacijos 1999 m. balandžio 18 d. konstitucija.//Konstitucinio reguliavimo įvairovė: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2006.
50. Valančius K.L. Lietuvos valstybės konstitucijos. 1922 m. Lietuvos valstybės Konstitucija. UAB „Ekonomikos mokymo centras. Vilnius, 2001.
51. Van der Hulst M. The Parliamentary Mandate. A Global Comparative Study. Inter-Parliamentary Union, Geneva, 2000.
52. Varaška M., Butvilavičius D. Parlamento nario indėnitas: teoriniai ir praktiniai aspektai. Jurisprudencija: Mokslo darbai, Mykolo Romerio universitetas, 2005, 64(56).
53. Zoethout C. M., van der Tang G., Akkermans P. Control in Constitutional Law//Martinus Nijhoff Publishers. Dordrecht/Boston/London, 1993.
54. Žilys J. Parlamento konstitucinio statuso bruožai demokratijoje. Teisinis istorinis aspektas. // Parlamento studijos: Mokslo darbai, Nr. 2, Vilnius: Valstybės Žinios. 2004.

Internetiniai šaltiniai:

55. Švedijos Konstitucija http://www.riksdagen.se/templates/R_PageExtended_6320.aspx [žiūrėta 2008-12-17].
56. Šveicarijos Konstitucija http://www.parliament.go.th/parcy/sapa_db/cons_doc/constitutions/data/Switzerland/ICL%20-%20Switzerland%20Constitution.htm [žiūrėta 2009-01-21].
57. Sweden Riksdag Act http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_6429.aspx [žiūrėta 2009-01-07].
58. Act Concerning Support for the Parliamentary Work of Members of Riksdag and Parliamentary Party Groups (1999:1209) <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/10/78/59/7a57c50.pdf> [žiūrėta 2009-07-16].
59. Swiss Federal Act on the Federal Assembly <http://www.parlament.ch/e/wissen/parlamentwissen/parlamentsrecht/Documents/parlamentsgesetz-e.pdf> [žiūrėta 2009-06-15].
60. Swiss Federal Act on Political Rights <http://www.bk.admin.ch/themen/pore/index.html?lang=en> [žiūrėta 2009-09-15].
61. Švedijos rinkimų įstatymas <http://www.regeringen.se/content/1/c6/06/44/45/722c9ce2.pdf> [žiūrėta 2009-07-16].

62. Draft Report. The Regime of Parliamentary Immunity. [http://www.venice.coe.int/docs/1996/CDL-IMM\(1996\)001rev-prov-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/1996/CDL-IMM(1996)001rev-prov-e.asp) [žiūrėta 2009-10-02].
63. How laws are made. <http://www.sweden.gov.se/sb/d/2854/a/19197> [žiūrėta 2009-10-30].
64. How Sweden is governed. <http://www.sweden.gov.se/sb/d/575> [žiūrėta 2009-05-20].
65. <http://history-switzerland.geschichte-schweiz.ch/reformation-switzerland-calvin.html> [žiūrėta 2009-03-23].
66. <http://history-switzerland.geschichte-schweiz.ch/switzerland-federal-constitution-1848.html> [žiūrėta 2009-03-23].
67. <http://www.all-about-switzerland.info/swiss-history-traditions.html> [žiūrėta 2009-02-17].
68. <http://www.historyworld.net/wrldhis/PlainTextHistories.asp?groupid=114&HistoryID=ac83> [žiūrėta 2009-03-13].
69. http://www.ipu.org/parline-e/reports/2303_C.htm [žiūrėta 2009-10-11].
70. <http://www.norvegija.lt/history/after1814/unionswe/unionswe.htm> [žiūrėta 2009-03-04].
71. <http://www.parlament.ch/e/organe-mitglieder/bundesversammlung/fraktionen/Pages/default.aspx> [žiūrėta 2009-10-29].
72. <http://www.parlament.ch/e/organe-mitglieder/kommissionen/Pages/default.aspx> [žiūrėta 2009-09-17].
73. http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_5772.aspx [žiūrėta 2008-12-17].
74. http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_7103.aspx [žiūrėta 2009-10-29].
75. http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_798.aspx [žiūrėta 2009-01-21].
76. http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_8906.aspx [žiūrėta 2009-10-15].
77. http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_9602.aspx [žiūrėta 2009-01-21].
78. <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/3431.htm> [žiūrėta 2009-02-17].
79. <http://www.sverigeturism.se/smorgasbord/smorgasbord/society/history/20th.html> [žiūrėta 2009-03-13].
80. http://www.swissinfo.ch/eng/politics/political_system/The_heart_of_Swiss_politics.html?siteSect=1552&sid=7800972&cKey=1196932186000&ty=st [žiūrėta 2008-12-17].
81. http://www.val.se/in_english/general_information/ [žiūrėta 2009-05-13].
82. http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=3804&p_k=1 [žiūrėta 2009-03-17].
83. The State Budget Procedure, <http://www.sweden.gov.se/sb/d/2855> [žiūrėta 2009-10-30].
84. Toth K. The Impact of Legislature and Citizens on the Budgeting Process in Switzerland: Lessons for Central and Eastern Europe. 2005. //

<http://www.unifr.ch/finpub/assets/files/RecherchesPublications/WorkingPapers/WorkingPaper387.pdf> [žiūrėta 2009-10-02].

LIETUVOS, ŠVEICARIJOS, ŠVEDIJOS PARLAMENTŲ KONSTITUCINIS STATUSAS: LYGINAMOJI ANALIZĖ

SANTRAUKA

Raktiniai žodžiai: parlamentas, Lietuva, Šveicarija, Švedija, valstybės, statusas, funkcijos.

Šis magistro baigiamasis darbas yra skirtas išanalizuoti ir palyginti Lietuvos, Šveicarijos ir Švedijos parlamentų konstitucinio statuso ypatumus. Dėmesys skiriamas istorinėms šių valstybių parlamentų susiformavimo aplinkybėms nuo pat XIII amžiaus iki šių dienų. Taip pat remiantis valstybių konstitucinėmis nuostatomis analizuojama dabartinių parlamentų formavimo tvarka, reikalavimai, taikomi kandidatams į parlamento narius bei aptariami atvejai, kada asmuo išvis negali būti renkamas parlamento nariu. Atskira dalis yra skirta ir parlamentaro statusui, kurioje nagrinėjamos parlamento nario teisės ir pareigos, laisvas mandatas, imuniteto ir indemniteto klausimai bei aptiriamos ir materialinės parlamentarų veiklos garantijos, kurios valstybėse reguliuojamos skirtingai. Ketvirtoje dalyje analizuojama parlamentų struktūra, kuri Lietuvoje, Šveicarijoje ir Švedijoje yra labai panaši, skiriasi tik minimalaus parlamento narių skaičiaus reikalavimas parlamento struktūriniais padaliniais sudaryti. Paskutinioji darbo dalis skirta parlamentų atliekamoms funkcijoms. Analizuojamos ne tik tradicinės parlamentų įstatymų leidybos funkcijos, bet ir parlamentinė kontrolė, pareigūnų skyrimas ir atleidimas, biudžeto tvirtinimas bei užsienio politikos vykdymas, kuris visose valstybėse įgyvendinamas kartu su vykdomąja valdžia. Išanalizavus valstybių parlamentų panašumus, atrandami ir tam tikri skirtumai, kurie kartais yra sąlygoti valstybių konstitucinės patirties, o kartais tiesiog geriau apgalvoto konstitucinio ir įstatyminio reguliavimo, iš kurio Lietuva galėtų pasisemti patirties.

THE CONSTITUTIONAL STATUS OF PARLIAMENT IN LITHUANIA, SWITZERLAND, SWEDEN: COMPARATIVE ANALYSIS

SUMMARY

Keywords: parliament, Lithuania, Switzerland, Sweden, state, status, functions.

This work is designed for analysis and comparison of constitutional status of parliaments in Lithuania, Switzerland and Sweden. Firstly, the attention is given to historical circumstances of parliaments' settlement from the Middle Ages to the present day. What is more, the formation of parliament and the requirements to candidates to the parliament are analysed by constitutional provisions. Moreover, the cases in which a person may not be elected to the parliament at all, are discussed. A separate part is designed for analysis of status of Parliament's member, giving attention to member's rights and duties, free mandate, questions of immunity and indemnity. Furthermore, the guarantees of parliamentary activities and material which in countries are differently regulated are discussed. The fourth part is based on structure of parliament which is quite similar in Lithuania, Switzerland and Sweden, differ only the requirement for minimum members of parliament for its structural units. The last part is designed for the functions of parliament. The attention is given not only for the traditional functions of parliament - law making but also for parliamentary control, nomination and dismissal of state officers, the budget confirmation and the implementation of foreign policy that all countries go hand in hand with the executive. Finally, having analysed the similarities of parliaments, we find some differences which sometimes are conditioned by the state's constitutional experience or well considered constitutional and legal regulation, from which Lithuania could gain experience.